

Марко Теплінський:

*«Чинити
як належить...»*

Сповідь
Очима Іншого

*Благодарной памяти
доктора филологических наук, профессора
МАРКА ВЕНИАМИНОВИЧА ТЕПЛИНСКОГО
(К 100-летию со дня рождения)*

*НА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ
ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА
МАРКА ВЕНІАМІНОВИЧА ТЕПЛИНСЬКОГО
(До 100-річчя від дня народження)*

*In honor of the memory
Doctor of Philology, Professor
MARK VENIAMINOVICH TEPLINSKY
(Commemorating the his 100th birthday)*

MINISTRY OF EDUCATIONS AND SCIENCE OF UKRAINE
VASYL STEFANYK PRECARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY

MARK TEPLINSKY:
«DO AS YOU SHOULD...»

CONFESSION
THROUGH THE EYES OF THE OTHERS

CD electronic edition

Ivano-Frankivsk
«SYMFONIIA FORTE»
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ:
«ЧИНИТИ ЯК НАЛЕЖИТЬ...»

СПОВІДЬ
ОЧИМА ІНШОГО

Електронне видання на CD-ROM

Івано-Франківськ
СИМФОНІЯ ФОРТЕ
2021

УДК 82.0-94 М.В.Теплінський
М 25

*Друкується за ухвалою Вченої ради Факультету філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Автор-упорядник: д-р філол. наук, проф. **Ігор Козлик**

Рецензенти: д-р філол. наук, проф. **Луїза Оляндер** (Луцьк);
д-р філол. наук, проф. **Світлана Криворучко** (Харків)

М 25 **Марко Теплінський : «Чинити як належить...» : Сповідь. Очима Іншого** / автор-упорядник і редактор І. В. Козлик; передм., комент., прим. і післяслово І. В. Козлика. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2021. – 156 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 121 Мб.
ISBN 978-966-286-198-3

У книзі, яка створена на основі текстових рядів документальних фільмів Ігоря Козлика «Марко Теплінський – учитель, вчений, людина» (2012) та «Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвішин» (2013, частина перша), всебічно висвітлено життєвий і творчий шлях Марка Веніаміновича Теплінського (1924–2012) – видатного українського літературознавця, доктора філологічних наук, професора, Почесного професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Для філологів, літературознавців, викладачів та студентів гуманітарних спеціальностей та всіх, хто цікавиться розвитком східнослов'янської науки про літературу у 2-й пол. XX – першому десятилітті XXI ст.

УДК 82.0-94 М.В.Теплінський

М 25 **Kozlyk, I.V. (Author-Comp.). Mark Teplinsky: “Do as you should...”: Confession. Through the Eyes of the Others**, in Kozlyk, I.V. (Ed.). 2021. 156 p. [CD] Ivano-Frankivsk, Symfonia forte. (in Ukrainian).

The book based on the documentary films made by Ihor Kozlyk “Mark Teplinsky – teacher, scholar, personality” (2012) and “Through the eyes of the Others: Marko Teplinsky and Volodymyr Matviishyn” (2013, part one) thoroughly highlights the life and creative activity of Mark Veniaminovich Teplinsky (1924–2012) – an outstanding Ukrainian literary scholar, Doctor of Philology, Honorary Professor of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

For philologists, literary scholars, teachers and students of the Humanities, and for everybody who is interested in the development of East Slavic science about literature in late 20th – early 21st centuries.

UDC 82.0-94 M.V.Teplinsky

ISBN 978-966-286-198-3

ЗМІСТ

Слово ректора ПНУ імені Василя Стефаника професора Ігоря Цепенди	7
Передмова	9
СПОВІДЬ	15
ОЧИМА ІНШОГО	87
Післяслово	147
<i>Post scriptum</i>	151
Показчик імен і назв творів	152

CONTENTS

Introductory word by the Rector of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Professor Ihor Tsependa	7
Preface	9
CONFESSION	15
THROUGH THE EYES OF THE OTHER	87
Afterword	147
<i>Post scriptum</i>	151
Index of Names and Works	152

СЛОВО РЕКТОРА ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Професор Марко Веніамінович Теплінський належить до тих постатей, чия величина є значно більшою і глибшою, ніж видається на перший погляд. Усі ми питаємо себе: яку роль такі люди відіграли у становленні нашого університету? З одного боку, це потужні науковці. З іншого, М. В. Теплінський був першим доктором і одним із перших професорів в історії нашого навчального закладу. Він належить до плеяди фундаторів теперішнього Прикарпатського національного університету не лише як науковець, а насамперед як моральний авторитет. Для будь-якого університету мати професуру, яка є не тільки високоінтелектуальною, а є ще моральним авторитетом, це не тільки велика честь, а й велика відповідальність, і полегшення, тому що завжди можна звернутися до них, поспілкуватися і зрозуміти, що робиш ти чи інші кроки в правильному напрямі.

Професор М. В. Теплінський утворював певний тандем з професором В. Г. Матвійшиним. На початку 1990-х років Марко Веніамінович, оцінюючи загальні тенденції, які відчувалися в сфері університетської освіти, привів до ректора Віталія Івановича Кононенка Володимира Григоровича Матвійшина і сказав: «Це буде мій наступник». Такий вчинок засвідчує те, що вони були одностудентами, людьми, які переймаються передусім не власними інтересами, а університетом, розвитком своєї справи.

Професор М. В. Теплінський належав до науковців, які не були тільки викладачами, хоча він був блискучим викладачем, який по-справжньому захоплював своїми інтелектом та безпосередністю і студентів, і своїх колег по викладацькій роботі. Такі науковці є водночас великими вчителями. Вони сформували унікальні наукові школи в нашому університеті, які сьогодні з гідністю продовжують справу своїх засновників.

Слід особливо зазначити роль таких постатей, до яких належав і М. В. Теплінський, саме як моральних авторитетів. Це люди, які вміли сказати «ні», вміли сказати про підлість, але вміли це сказати так, що ніхто не відчував себе ображеним. Це люди високого такту, доброзичливості. Все те, що вони говорили людині і це їй було неприємно чути, вона сприймала не як

образу, а як можливість глибше замислитися над проблемою і виправити себе.

Сьогодні я хотів би, користуючись такою можливістю, подякувати ректору Олександрю Андрійовичу Устенку, тому що він був і залишається видатним селекціонером, який зумів побачити, відчувати потребу для нашого вищого навчального закладу мати саме таких людей, як, зокрема, професор М. В. Теплінський. Потрібно самому бути особистістю, щоб не боятися привести в університет інших сильних особистостей. І той фундамент, який був закладений у минулому, є сьогодні тією основою, на якій розвивається наш університет.

Ігор Цепенда,
ректор ПНУ імені Василя Стефаника,
доктор політичних наук, професор

ПЕРЕДМОВА

14 вересня 2024 року виповниться 100 років від дня народження видатного українського вченого-літературознавця, русиста (некрасознавця і чехознавця), доктора філологічних наук, професора, Почесного професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Марка Веніаміновича Теплінського (14.09.1924, Полтава – 19.04.2012, Івано-Франківськ).

Професор М. В. Теплінський – перший доктор наук в історії Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В. С. Стефаника (тепер Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника). Він пропрацював у цьому вищому навчальному закладі 42 роки (1970–2012), тобто більшу частину свого трудового стажу. Саме тут він став професором, написав більшість своїх книг, посібників для вчителів-словесників, підручників і посібників для учнів загальноосвітніх шкіл.

І франківці – колеги і учні – не залишилися у боргу перед своїм учителем, ще за його життя висловлювали повагу до нього, упорядковуючи його науковий доробок, роблячи його доступним широкому літературознавчому загалу. Професорові та його науковим досягненням були присвячені такі різножанрові видання, які побачили світ в Івано-Франківську, починаю з 1994 року:

1) *Марк Вениаминович Теплинский (к 70-летию со дня рождения): библиографич. указатель науч. тр. / сост. И. В. Козлик; вступит. ст. Н. Е. Крутикова, И. В. Козлик. Ивано-Франковск, 1994. 22 с.;*

2) Козлик І. В. Вчений. Педагог. Людина. Маркові Теплінському–70 [Інтерв'ю про діяльність доктора філологічних наук, професора кафедри світової літератури Прикарпатського університету імені В. Стефаника М. В. Теплінського¹]. *Прикарпатська правда*. [Івано-Франківськ] 1994. 14 вересня. (№ 69). С. 2;

¹ Правильне написання прізвища Марка Веніаміновича – Теплінський (тобто через «и», а не через «і»). Так до сьогоднішнього дня і вимовляють його прізвище українською всі, хто його знав. Але ще за життя професора, при черговому обміні радянських паспортів його прізвище

3) *Література. Літературознавство. Життя*: зб. наук. праць й матеріалів на пошану доктора філологічних наук, професора Марка Веніаміновича Теплінського [до 75-річчя від дня народження] / відпов. ред. І. В. Козлик. Івано-Франківськ: Плай; ТзОВ «Поліскан», 1999. 433 с.;

4) Козлик І. В. «Обычная» презентація необычної книги [О презентации книги М. В. Теплинского «Пятнадцать литературоведческих сюжетов с автобиографическими комментариями, двумя приложениями и эпилогом». Ивано-Франковск, 2002]. *Прикарпатська правда*. [Івано-Франківськ] 2002. 25 квітня. С. 6;

5) Марко Веніамінович Теплінський: покажч. публікацій (До 80-річчя від дня народження) / упор. І. В. Козлик, О. Б. Гуцуляк. Івано-Франківськ: Гостинець, 2004. 54 с. (Серія «Вчені Прикарпатського університету», вип. 6);

6) Крутикова Н. Е., Козлик І. В. Марк Вениаминович Теплинский. К 80-летию со дня рождения. *Зарубіж. літ. в навч. закл.* Київ, 2004. № 9. С. 2–4.

Крім того, після смерті М. В. Теплінського, вже на пошану його пам'яті, були присвячені наступні публікації:

1) Козлик І. В. Актуальність академічного (на матеріалі евристичного досвіду М. В. Теплінського). *XI Гоголівські читання*: зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 1–3 квітня 2013 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. С. 39–44;

2) *Памяти Марка Теплинского* / сост. Т. К. Завгородняя. Ивано-Франковск: НАИР, 2013. 244 с.²;

українською було вписане як «Теплінський», тобто через «і». Відтоді Марко Веніамінович став наполягати, щоб його прізвище українською писалося так, як його зазначено в його паспорті – «Теплінський».

² Надруковану у цьому виданні (с. 9–34) бібліографію праць М. В. Теплінського, яка налічує 250 позицій, можна доповнити ще трьома позиціями: 1) Теплинский М. В., Мартынец А. М. «Мёртвые и остальные». Материалы к изучению рассказа Г. Бёлля «Путник, придёшь когда в Спа...». *Русская словесность*. [Київ] 2010. № 2. С. 34–35; 2) Теплинский М. В. [По случаю 50-летия со дня рождения И. В. Козлика]. *Ігор Володимирович Козлик: бібліографічний покажчик (До 50-річчя від дня народження)* / упор. О. Б. Гуцуляк. Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ імені Василя Стефаника, 2011. С. 10–15 (рос. і в пер. укр. мовою); 3) Теплинський М. В. Козлик Ігор Володимирович. *Енциклопедія сучасної Украї-*

3) Мартинець А. Пам'яті Марка Веніаміновича Теплінського – людини з великим серцем і щирою душею. *Зарубіжна літ. в шк. України*. [Київ] 2014. № 9. С. 63;

4) Тереховская А. «Вспоминай меня с улыбкой...». *Там само*. С. 64;

5) *Султанівські читання*: зб. статей. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. Вип. 3: Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах. (На пошану пам'яті доктора філологічних наук, професора М. В. Теплінського та доктора філологічних наук, професора В. Г. Матвіїшина). Відкриває це видання видання стаття І. В. Козлика «Методологічні орієнтири літературознавчої спадщини М. В. Теплінського» (с. 6–12).

До цього потрібно додати кінороботи, присвячені М.В.Теплінському: документальні фільми (автор і реж. І. Козлик, оператор О. Ольховський) «Марко Теплінський – учитель, вчений, людина» (2012; робота над стрічкою була почата ще за життя М. В. Теплінського) та «Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвіїшин» (2013).

І ось не за високими горами – бо що таке 3–4 роки у наші часи! – вже 100-літній ювілей метра. Тому цілком закономірно починає набирати актуальності питання про те, у який спосіб він має бути відзначений, адже обійтися черговими заходами (на кшталт урочистого засідання кафедри, вченої ради чи навіть конференції) тут не можна – постать не та. Та й до себе повагу можна втратити.

Саме так виникла ідея перенести на папір і видати у вигляді книжки текстову частину моїх документальних фільмів, присвячених професору М. В. Теплінському: «Марко Теплінський – учитель, вчений, людина» (2012)³, «Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвіїшин» (2013, частина перша)⁴. Первісні резони тут були такі: по-перше, все, про що йдеться у цих стрічках, не втратило своєї актуальності з часу появи цих відео-проектів; по-друге, фільми не кожен має змогу будь-коли переглянути

ни: у 25 т. Київ, 2013. Т. 13: Киї-Кок. С. 662. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=8245.

³ Див. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=t0RzOuuPFHk>.

⁴ Див. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yxNCsKUF-hM>.

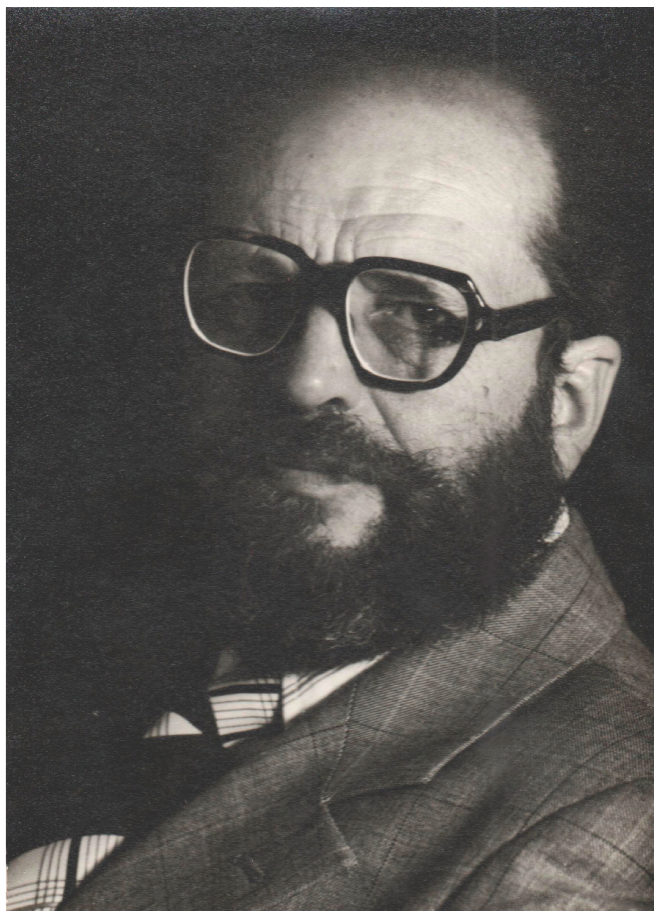
(для цього потрібні умови – комп'ютер, Інтернет чи DVD-програвач); по-третє, фільми не процитуєш з покликанням на конкретну сторінку, що є обов'язковим у наукових публікаціях і, по-четверте, книга передбачає зовсім інший режим спілкування, коли можна на будь-якому місці зупинитися, щось підкреслити, тут же повернутися на попередні сторінки і щось знову перечитати тощо.

Та найголовнішим було інше: вже приступивши до роботи над переведенням тексту з відео/аудіо-формату у звичайний текстовий формат, я почав несподівано знаходити нові важливі матеріали, яких немає у стрічках і які дають можливість щось переглянути, щось змінити, щось додати, щось прокоментувати, щось відредагувати, щось уточнити і т. і. Як наслідок, почав формуватися новий видавничий проект, який не є дублікатом чи простою копією вказаних вище документальних стрічок восьми- і дев'ятирічної давності. Більше того, він не замінює і не знецінює документальних фільмів, на яких базується (адже в друкованому виданні неможливо передати інтонаційну гаму, жести, паузи, міміку, погляд тощо), а дає іншу проекцію постаті видатної людини, яка органічно взаємодіє з її аудіовізуальним образом.

Задля уникнення мовленнєвої какофонії текст подається українською мовою. Переклади первісно російськомовних епізодів фільмів та інших залучених текстів українською мовою належать мені.

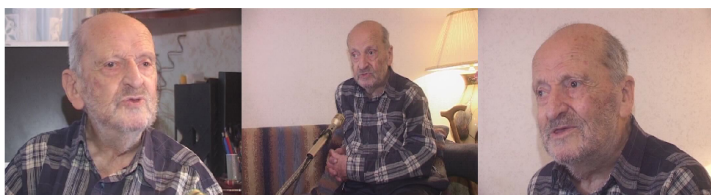
Висловлюю щире подяку за допомогу під час роботи над книгою: канд. філол. наук, доц. **Наталії Марківні Шиловост** (дочці М. В. Теплінського), **Наталії Віталіївні Тарасенко** (Івано-Франківськ), д-ру філол. наук, проф. **Ользі Володимирівні Богдановій** (Санкт-Петербург, РФ), **Еллі Євгенівні Мінцис** (Івано-Франківськ), **Івану Любомировичу Пастернаку** (Івано-Франківськ), провідному фахівцеві архіву ПНУ імені Василя Стефаника **Марії Михайлівні Костів**.

ІГОР КОЗЛИК,
автор-упорядник видання,
доктор філологічних наук, професор,
учень професора М. В. Теплінського

Tim Allen

Марко Теплінський
СПОВІДЬ

*Марко Теплінський під час бесіди 5 квітня 2011 року
у своєму помешканні в м. Івано-Франківську*

ДИТИНСТВО

Я з такою ніжністю згадую Полтаву... Для мене це уособлення раю. От коли Шевченко писав «Садок вишневий коло хати»... Це що? Це ідилія, це рай, це мрія людська про щастя. Отак для мене Полтава – Полтава як деякий центр. Між іншим це мені нагадує гоголівські «Вечори на хуторі біля Диканьки»: він там пише, яка Оксана там була красива. І пише: «По одну сторону Диканьки, і по другу сторону Диканьки всі знали...»¹ Диканька – в центрі. Отак для мене в центрі Полтава: від Полтави все починалося.

Я сирота Голодомору. Я ж пам'ятаю, як помирали там, на моїх очах, і батько мій помер 20 травня 1933 року. Благословенна Полтава... І я залишився ото з мамою. А у моєї мами освіта була 4 класи, і освіти, і власної професії у неї не було. І от єдине, що через декілька років знайшовся добрий, дуже добра людина, вона вийшла заміж вдруге, у нього, у вітчима, дітей своїх не було, я йому був за сина, і вічна йому пам'ять, бо якщо не він – яка освіта? Про які б там університети, якщо б не він?

У нас, власне, не було вдома книжок. Я любив читати. Чому я любив читати з дитинства, я не знаю. Але отак батько рано помер, і я про його сім'ю нічого не знаю. А мамину сім'ю я дуже добре пам'ятаю. Їх було п'ять сестер, братів не було жодного. Ой, які ж вони були дружні! Як вони один одного підтримували! Які вони були близькі не тому, що вони сестри, а тому що їх щось об'єднувало. Може, ота атмосфера отакої сімейної злагоди, отакого сімей-

¹ М. В. Теплінський цитує по пам'яті уривок з повісті М. В. Гоголя «Ніч перед Різдом» (1832), що входить до другої частини збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1831–1832). Повністю цитований уривок у перекладі українською А. Хуторяна має такий вигляд: «Оксані не минуло ще й сімнадцяти років, а вже мало не повсюду світу, і по той бік Диканьки, і по цей бік Диканьки, тільки й мови було, що про неї» (Гоголь М. Зібр. творів: у 7 т. До 200-ліття від дня народження. Київ: Наук. думка, 2008. Т. 1. С. 116–117. Курсив мій. – Авт.-упор. Тут і далі усі примітки та коментарі належать мені. – Авт.-упор.).

ного взаємного, я не знаю, порятунку, оце відчуття єдиної родини – може, це мене якось підтримувало, і, може, з тих пір я знаю, що якщо щось є на світі дійсно святе і що може ще, може нас врятує, невідомо чи врятує, то це – сім'я. А більше нема нічого.

ЛЕНІНГРАДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Почалася війна. Школу я не закінчив. Закінчив тільки 9-й клас. Почалася війна, і якось так видно було, що треба тікати. Щось ще німці були не дуже близько, мені здається, що вони навіть Києва ще не взяли², а ешелони з Полтави на схід вже поїхали, і я з мамою... Потім все ж таки вітчим з'явився – він знав, де ми, – а його вже призначили в Саратов, і він нас забрав в Саратов.

А в Саратові, в евакуації, – слухайте, там була така цікава компанія: там був МХАТ³, там був театральний інститут ГІПС⁴, там була Московська консерваторія, і там був Ленінградський університет. Отакий був Саратов у війну. І потягнуло мене все ж таки на літературу. Слово «філологія» я, може, і не знав тоді, знав «література». Війна йде, а у мене ж десятирічки нема. Ви уявіть собі: це 42-й

² Великомасштабна битва Червоної Армії та Вермахту за Київ тривала 71 добу: з 7 липня до 19 вересня 1941 р.

³ **МХАТ** – драматичний театр у Москві, заснований 1898 р. режисерами Костянтином Станіславським (1863–1938) та Володимиром Немировичем-Данченком (1858–1943). Спочатку театр називався Художньо-загальнодоступний театр, з 1901 – Московський Художній театр, з 1920 – Московський Художній академічний театр (МХАТ), з 1932 – МХАТ СРСР ім. М. Горького. У 1987 розділився на два однойменні театри: Московський Художній академічний театр імені М. Горького (МХАТ імені М. Горького) та Московський Художній академічний театр імені А. П. Чехова (МХАТ імені А. П. Чехова; з 2004 – Московський Художній театр імені А. П. Чехова або МХТ імені А. П. Чехова).

⁴ Йдеться про розташований у Москві Державний ін-т театального мистецтва (рос. ГИТИС – Государственный ин-т театального искусства). Це вищий театральний навчальний заклад Росії та один з найбільших у Європі та світі. Заснований 1878, сучасну назву одержав 17 вересня 1922, коли Державний ін-т музичної драми об'єднали з Державними вищими театральними майстернями під керівництвом Всеволода Мейерхольда (1874–1940).

рік, німці вже йдуть до Сталінграда⁵, і доля Саратова невідома. А студентів набирати треба. Тоді вони дали оголошення: хто має вже хоч 9-ть класів, то на літні два місяці приходьте до нас, за два місяці ми вам дамо знання з середньою освітою і автоматично зараховуємо на перший курс. А чого ж? А я от тут! Отакий я! Так я і залишився на першому курсі Ленінградського університету. Це був 1942 рік.

Яке то було для мене щастя?! Але от знаєте: кому війна, як кажуть, а кому мати рідна. Для мене – якщо б не війна, якщо б Ленінградський університет не з'явився біля мене в Саратові, де я і так живу, і я, колишній шкільний двійочник, став відмінником. В університеті мені так все сподобалось, так було цікаво! Ну, а потім пройшло два роки, блокада знялася, ну і останні три роки я вже жив у гуртожитку. А це теж, між іншим, велика школа: як на фронті, я б один рік перебування в гуртожитку рахував би за три. Оце життєва школа! Я там всьому навчився. До речі, я там і оженився, будучи в гуртожитку⁶. Ну, отаке...

Перш за все – я бачив справжніх інтелігентів, справжніх. Одного разу в академіка Лихачова запитали, як би він визначив, що таке «інтелігент». Він відповів приблизно так: не можна прикинутися інтелігентом – або це є, або цього нема. Справжні інтелігенти! Наприклад, починаючи з самого першого курсу ніколи жодний з тих професорів не називав нас на «ти» – ніколи. По імені – так, але тільки на «ви». І відношення до нас було, знаєте, таким – майже як колеги, ну, молодші, але ми всі тут служимо отій філології, про яку я нарешті дізнався, що то воно таке є. Велике для мене це було щастя!

⁵ **Сталінград** (до 1925 – Царицин, з 1961 – Волгоград) – місто в Росії, адміністративний центр Волгоградської обл. Сталінградська битва почалася 17 липня 1942 р.

⁶ **Теплінська Ольга Дмитрівна** (у дівочтві Ковригіна, *рос.* Ковригина, 1924, с. Кімель-Черкаси Самарської обл., Росія –1991, Одеса, Україна) – дружина М. В. Теплінського, з якою він одружився на початку 1947 р. На той момент обоє були студентами філологічного ф-ту Ленінградського ун-ту з тою лише різницею, що молодий навчався на 5 курсі російського відділення, а молода на 4 курсі романо-германського відділення.

Ті імена, які я можу зараз назвати, вони увійшли в хрестоматію, так би мовити, з вітчизняної філології: це Ейхенбаум, це Томашевський, це Бялий, це Гуковський, це Тронський⁷... Сам Тронський читав античну літературу

⁷ **Ейхенбаум Борис Михайлович** (1886–1959) – російський літературознавець, один із ключових діячів формальної школи. У 1918 став членом ОПОЯЗ'у, займаючись питаннями композиції, ритму, стилю (наприклад, стаття «Как сделана “Шинель” Гоголя», 1919; дослідження «Мелодика русского лирического стиха», 1922). Доктор філологічних наук (1936). Професор. Певний час очолював Сектор нової російської літератури Ін-ту російської літератури (Пушкінський Дім). У 1949 став жертвою «боротьби з космополітизмом» і був звільнений з усіх місць роботи.

Томашевський Борис Вікторович (1890–1957) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1941). Професор. Основні праці присвячені віршознавству, поезиці, стилістиці, текстології, пушкінознавству та французькій поезії. За першою вищою освітою був інженером-електриком. Під час кампанії проти формальної школи викладав прикладну математику. Працював (з перервами) в Ін-ті російської літератури (Пушкінський Дім) та Ленінградському ун-ті. **Бялий Григорій Абрамович** (1905–1987) – російський літературознавець, критик. Фахівець з історії російської літератури XIX ст. Доктор філологічних наук (1939). З 1939 професор Ленінградського ун-ту. Зазнав сталінських репресій: у квітні 1949 у рамках боротьби з космополітизмом його праці різко критикували, звинувачуючи автора в «антипатріотизмі», пов'язаному з тим, що він свідомо займається російською класичною літературою, «щоби принизити радянську». Незважаючи на тиск КДБ (рос. КГБ), Г. А. Бялий не намагався виправдовуватися, відмовився від висупів-звинувачень на адресу інших учених, які теж стали жертвами антикосмополітичної кампанії.

Гуковський Григорій Олександрович (1902–1950) – російський літературознавець, критик. Доктор філологічних наук (1937). З 1935 – професор Ленінградського ун-ту, де очолював кафедру російської літератури (1939–1944, 1947–1949) і був деканом філологічного ф-ту (1942–1944). Фахівець з історії російської літератури XVIII–XIX ст. Весною 1949 в рамках «боротьби з космополітизмом» на дводенних наукових зборах в ун-ті разом з академіком В.М.Жирмунським, професорами Б. М. Ейхенбаумом та М. К. Азадовським був звинувачений у «запобіганні перед Заходом». Помер у квітні 1950 від серцевого нападу у московській в'язниці Лефортово.

Тронський Йосип Мойсейович (1897–1970) – російський лінгвіст і літературознавець. Фахівець з класичної філології, антикознавець. Доктор філологічних наук (1941, диплом 1943). Професор (1943). Випускник історико-філологічного ф-ту Новоросійського ун-ту (1919; нині Одеський націо-

і не дозволяв читати підручник інший за нього, бо в Москві був Радциг⁸ такий: як тільки він на екзамені почув щось від Радцига, виганяв відразу. Виноградов⁹ з Москви приїздив.

Забрали у міста Саратова якийсь готель і поселили там викладачів Ленінградського університету. Принцип такий: якщо це доктор наук, професор і сім'я, то йому давали окрему кімнату; якщо кандидат наук і доцент, то хоч би і сім'я, тоді кімнату ділили навпіл (простирадлом на шнурку); ну, а якщо неодружені, то тоді просто 5–6 ліжок і живи.

Жанрова картинка така. Кімната, де живе Гуковський. Відкриваються двері, на порозі професор Пропп¹⁰, класик фольклористичної науки, і питає (без «добридень»): «Скажіть, будь ласка, ви можете уявити, що комедія Гоґоля “Ревізор” – це, власне, фарс?» Гуковський, після хвилинних роздумів, каже: «Та, може, і так». Пропп: «Ага, тоді

нальний ун-т імені І. І. Мечнікова). З 1926 працював у Ленінградському ун-ті.

⁸ **Радциг Сергій Іванович** (1882–1968) – російський філолог-класик, літературознавець, перекладач. Доктор філологічних наук (1936). Професор (1936). З 1934 і майже до самої смерті працював у Московському ун-ті імені М. В. Ломоносова (1942–1968 на посаді професора, а 1943–1949 завідувача кафедри класичної філології), де на філологічному ф-ті викладав курс античної літератури, а на відділенні класичної філології читав зі студентами грецьких трагедій.

⁹ **Виноградов Віктор Володимирович** (1895–1969) – російський філолог-мовознавець. Доктор філологічних наук (1940). Професор (з 1930) і завідувач кафедри російської мови (з 1947) Московського державного ун-ту. Академік АН СРСР (1946). Основоположник великої наукової школи у мовознавстві.

¹⁰ **Пропп Володимир (Герман Вольдемáр) Якович** (1895–1970) – російський філолог-фольклорист. У серпні 1930 арештований за звинуваченням в участі у нелегальних німецько-націоналістичних угрупованнях. Звільнений у квітні 1931. Доктор філологічних наук (1939). Професор (1938). З 1932 працював у Ленінградському ун-ті на кафедрах романо-германської філології, фольклору (1937), історії російської літератури (1963–1964 в. о. завідувача цієї кафедри). Основоположник порівняльно-типологічного методу в фольклористиці. Один із творців сучасної теорії тексту. Структуралісти вважають В. Я. Проппа одним зі своїх попередників.

я увійду». Заходить і там починаються якісь розмови. Їм холодно, голодно, а ми, студенти, від нас же сховатися неможливо, на власні очі бачили, як вони спілкуються між собою.

А щодо інших ще спогадів, то ось звичай тієї самої лєнінградської професури, про яку я вже почав було розповідати, зараз можу ще один епізод розповісти.

Легенда філологічного факультету Ленінградського університету. Молодий Григорій Олександрович Гуковський має здавати іспити. Але він дуже квапиться, йому чомусь потрібно скласти достроково. Коротко кажучи, він підходить до тоді ще не академіка, але вже професора Віктора Володимировича Виноградова і каже: «Вікторе Володимировичу, я вас прошу, поставте мені якусь там оцінку у залікову книжку, а я чесним словом Вас запевняю, що пройде якийсь час, я прийду і здам Вам цей екзамен». Ну що ж, мабуть, Гуковський вже був відомим на той час. Коротко кажучи, Виноградов поклав йому п'ятірку. Минає певний час, Гуковський, як чесна людина, приходить до Виноградова скласти іспит. І склав. Але Виноградов сказав: «Григорію Олександровичу, як же ви мене підвели: я вам поставив п'ятірку, а Ви ж мені здали на четвірку, і я ж тепер виправити цю оцінку не можу, і я навіть не знаю, що ж мені тепер з Вами робити»¹¹.

Наука була поруч з нами. Це було природно. Ніхто нас не примушував. Якщо ви збираєтеся щось вирізати, то я можу вам сказати: це те ж саме, коли у дівчини питають, яким чином вона завагітніла. А вона відповідає: «Я не знаю, воно само». «Вітром надуло», – ось класична відповідь. Ось так воно «вітром надуло». І там якісь студентські гуртки, які для мене дивні.

¹¹ Варіант цієї легенди у редакції самого акад. В. В. Виноградова див.: Глушаков П. С. Забытый эпизод из истории советского литературоведения (Андроников – Бонди – Виноградов – Гуковский – Оксман). *Новое литературное обозрение*. [Москва] 2011. № 1(107). (URL: https://www.nlobooks.ru/magazines/novoe_literaturnoe_obozrenie/107_nlo_1_2011/article/13244/).

Ось я приїхав у Ленінград, і перший мій виступ на студентському гуртку мав назву: «Тамбовська скарбничиха» і «Євгеній Онегін» або навпаки: «Євгеній Онегін» і «Тамбовська скарбничиха»¹². І такий плакат висів у вестибюлі. Повз проходив Борис Михайлович Ейхенбаум і звернув увагу, і сказав, що його це дуже цікавить: «Це де, хто це такий тут Теплінський?» Знайшли мене. Він каже: «А ось ваша доповідь де?» Я відповідаю: «Я постараюся її надрукувати». Боже, яке надрукувати? 1944 рік. Де там друкарські машинки? Нарешті, знайшли друкарську машинку. Стрічка була тільки червона, чорної не було. Я вам зараз же можу показати цей текст: з Божим допущенням я зберіг його, і там є позначки Бориса Михайловича Ейхенбаума. А Борис Михайлович, світла йому пам'ять, сказав, що якби у нас видавали студентський науковий збірник, то він обов'язково цю статтю рекомендував би до друку.

Серед моїх однокурсниць, дівчат, хтось ходив у семінар до Владислава Євгеновича Євгенєва-Максимова¹³ і передавав мені слова Владислава Євгеновича: «Що це до мене увесь час дівчата якісь ходять, що на факультеті

¹² **«Євгеній Онегін»** (рос. «Евгений Онегин», 1823–1830) – роман у віршах О. С. Пушкіна (1799–1837), який за своє тематичне багатство був названий В. Г. Белінський «енциклопедією російського життя». Українською мовою цей твір переклав Максим Рильський (див.: Пушкін О. С. Твори: в 4 т. / пер. з рос. Київ: Держвидав України, 1953. Т. 3.). **«Тамбовська скарбничиха»** (рос. «Тамбовская казначейша», 1836–1838) – одна з перших у творчості М. Ю. Лермонтова (1814–1841) реалістичних повістей у віршах. В основі сюжету твору – побутовий анекдот, розгорнутий на матеріалі російського провінційного життя 30-х рр. XIX ст. (чоловік програв дружину в карти). Поет назвав свою повість у віршах «казкою»: саме так у французькій і російській поезії кінця XVIII – початку XIX ст. зазвичай називали побутові сатиричні анекдоти у віршах (les contes). Українською цей твір М. Лермонтова під назвою «Тамбовська казначейша» переклав Леонід Первомайський (див.: Лермонтов М. Ю. Вибрані твори. Київ: Держвидав України, 1951).

¹³ **Євгенєв-Максимов Владислав Євгенович** (1883–1955) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1937). Професор Ленінградського ун-ту (з 1934). Після Німецько-радянської війни (1941–1945) очолював кафедру історії російської журналістики.

хлопців взагалі ніяких нема?» «Марку, йди до Владислава Євгеновича, він так любить студентів, він так добре до них ставиться».

І вони мене привели до Владислава Євгеновича Євгенєва-Максимова, і з цього приводу я почав займатися Некрасовим, ніколи раніше я ним не займався. А ставлення професури до студентства було таке: Євгенєву-Максимову замовили книгу, видавництво «Мистецтво» <рос. «Искусство»>, «Некрасов і театр». Так ось, Владислав Євгенович, скажімо, десять розділів написав сам, а п'ять розділів роздав своїм учням, учасникам свого семінару. Зокрема, на мою долю дістався розділ, присвячений мелодрамі Некрасова «Бідність і честь, або Материнське благословення» <рос. «Бедность и честь, или Материнское благословение»>. Ото був би серіал! Ой Боже ж мій милостивий, як усього там було! Та ось що цікаво: ніхто не взявся порівняти французький текст з перекладом Некрасова. А Некрасов, до речі, французької взагалі не знав. А він чинив так, у свій час: як до нього який-небудь прийде приятель, наприклад, Григорович¹⁴ (французька для нього була другою рідною), Некрасов звертається до нього: «Переклади сторінку, ну що тобі вартує?» Один переклав, другий переклав... А ось вірші він писав сам, ось до віршів віг ставився серйозно. І це ледве чи не перша моя була робота. Я ще був студентом 5-го курсу. Перша стаття, і так підписана: «М. Теплінський, студент 5 курсу», – аби ні з ким мене не сплутали щодо цього¹⁵.

¹⁴ **Григорівич Дмитро Васильович** (1822–1899) – російський письменник. Його мати була французженкою і дала йому французьке виховання. У ранній молодості він недостатньо добре володів російською мовою і довгий час розмовляв з французьким акцентом. У 1836–1840 навчався у Петербурзькій академії мистецтв, де зблизився з Тарасом Шевченком, про зустрічі з яким, а також з іншими українськими письменниками, розповів у своїх «Літературних спогадах» (рос. «Литературные воспоминания», 1893).

¹⁵ Див.: Теплинский М. К истории драмы Н. А. Некрасова «Материнское благословение». *Науч. бюллетень ЛГУ*. Ленинград, 1947. № 16–17. С. 37–39. Див. також: Теплинский М. В. Драма Н. А. Некрасова «Мате-

Ось, власне, так усе це починалося. І в результаті з'ясувалося, що іншого такого наукового керівника, як Євгенєв-Максимов, мені вже не знайти. Якщо є у нашій мові слово, термін «добродетель» <рос. «благодетель»>, так ось він був добродетель. Він – Владислав Євгенович. Ось він і був другим опонентом на моїй кандидатській дисертації. Він не був моїм науковим керівником у юридичному значенні слова, тому міг бути опонентом. Я з Петрозаводська приїжджаю бідний, голодний, босий і холодний... Які ресторани? Які банкети? Про що йдеться? Владислав Євгенович у себе вдома, у своєму помешканні влаштував вечерю на мою честь¹⁶. Якщо я до сьогодні якимось чином намагаюся студентам, аспірантам допомагати, то значною мірою в пам'ять про моїх учителів.

Так ось, кого я <крім викладачів> пригадую? Я пригадую насамперед Ірину Петрівну Лупанову¹⁷, мою подругу. Іра Лупанова – один з авторитетніших фольклористів, до речі, учениця і Проппа, і Марка Костянтиновича Азадовського¹⁸. Причому ще раз можу сказати, що це була саме

ринское благословение». Некрасов и театр. Ленинград; Москва: Искусство, 1948. С. 131–148. Про негативні наслідки цієї публікації у подальшій долі М. В. Теплінського, зокрема під час його роботи у Петрозаводську, див.: Марк Теплинский: «Я прожил жизнь, за которую мне не стыдно». *Радуга*. [Київ] 2009. № 8. С. 95–96.

¹⁶ Спогади М. В. Теплінського про захист кандидатської дисертації див. на далі на с. 35.

¹⁷ **Лупанова Ірина Петрівна** (1921–2003) – російський літературознавець, фольклорист. Доктор філологічних наук. Професор. Працювала у Петрозаводському державному ун-ті.

¹⁸ **Азадовський Марк Костянтинович** (1888–1954) – російський літературознавець, фольклорист, етнограф. Доктор філологічних наук. Професор. Пріоритетний напрям досліджень – фольклор і література Сибіру, сибірська етнографія і бібліографія, діяльність декабристів у Сибіру. Автор капітальної джерелознавчої праці «Історія російської фольклористики» (рос. «История русской фольклористики», опублікована посмертно у 1958 (т. 1) і 1963 (т. 2)). Очолював кафедру історії російської літератури Іркутського ун-ту (1923–1930). Викладав також у Томському та Ленінградському (з 1930) ун-тах. Зазнав сталінських репресій: 1948–1949 за звинуваченням у космополітизмі був звільнений з Ленінградського ун-ту, де він очолював кафедру фольклористики, і зму-

справжня людська дружба. Серед моїх же однокурсників (я не кажу про тих, хто навчався пізніше) був Яша Явчунівський¹⁹, потім він був професором, доктором філологічних наук у Саратовському університеті. З Яшею ми жили в одній кімнаті гуртожитку. Гаркаві Олександр Миронович²⁰ був саме однокурсником. Він потім очолював кафедру Калінінградського університету, він, власне, цю кафедру створив. А Гін²¹ пройшов війну, був лейтенантом піхотним...

ПЕТРОЗАВОДСЬК

Хоча кафедра російської літератури і рекомендувала мене в аспірантуру, в аспірантуру мене не взяли. Не тії були часи. Ректор Вознесенський²², рідний брат держпла-

шений був полишити фольклористику, бо саме його праці з народної творчості викликали у 1949 особливо жорстку критику.

¹⁹ **Явчунівський Яків Ісаакович** (1922, Суми – 1988) – російський театрознавець і літературознавець. Доктор мистецтвознавства (1982). Професор (1985). Учень Г. О. Гуковського та Б. М. Ейхенбаума. Фахівець з радянської драматургії, з теорії літератури та театру. З 1962 і до кінця життя працював на кафедрі радянської літератури Саратовського ун-ту.

²⁰ **Гаркаві Олександр Миронович** (1922–1980) – російський літературознавець, некрасознавець. Доктор філологічних наук (1966). Професор (1967). Учень Б. М. Ейхенбаума і В. Є. Євгенєва-Максимова. Працював у Калінінградському ун-ті (з 1961), де з 1967 і до кінця життя очолював кафедру російської і зарубіжної літератури.

²¹ **Гін Мойсєй Михайлович** (1919, смт. Лозова Павлівка Кадіївського р-ну Луганської обл – 1984) – російський літературознавець, некрасознавець. Доктор філологічних наук (1967). Професор (1972). Учасник Німецько-радянської війни, лейтенант (воював у партизанському батальйоні Ленінградського ун-ту, в регулярній армії, нагороджений орденом Червоної Зірки). Усе життя працював у Петрозаводському державному ун-ті (з 1950), де з 1971 очолював кафедру російської і зарубіжної літератури.

²² **Вознесенський Олександр Олексійович** (1898–1950) – ректор Ленінградського державного ун-ту (1941–1948), міністр народної освіти (1948–1949), економіст. Кандидат економічних наук. Професор. Організував евакуацію Ленінградського ун-ту в Саратов і відновлення ун-ту у післявоєнний період. 19 серпня 1949 арештований за звинуваченням у зраді Батьківщині, в участі у контрреволюційній організації й антира-

нівського Вознесенського²³, до речі, для університету наш Вознесенський робив дуже багато, і можливості, певна річ, у нього були. Про нього ходили жарти: «Не май блату, а май брата». Або: «Не персона ґрата, а персона брата». Потім його, звичайно, арештували, і, звичайно, розстріляли.

Отже, розподіл був ректорським. Усіх випускників викликали до нього, в тому числі викликали і мене. Представником кафедри на цьому розподілі був Павло Наумович Берков²⁴, який сказав, що кафедра рекомендує його в аспірантуру, на що, я не пам'ятаю точного формулювання, Вознесенський сказав: «Ні». А його, ректора, дуже боялися, звичайно. Та Берков каже (я це пам'ятаю, як сьогодні): «Кафедра просить переглянути це рішення». <У першу і єдину чергу на цю відмову вплинула моя національність> Жодних інших причин бути не могло: я був відмінником, за мною була кафедра. Нічого іншого бути не могло: 1947 рік, щойно 1946 рік, постанова про журнали «Зоря» і «Ленінград»²⁵, і всі ці постанови з ідеологіч-

дянській пропаганді (так звана «Ленінградська справа»). 1950 засуджений і розстріляний. 14 травня 1954 реабілітований.

²³ **Вознесенський Микола Олексійович** (1903–1950) – радянський політичний і державний діяч, економіст. Доктор економічних наук. Голова Державного планового комітету при Раді Міністрів СРСР (1942–1949), заступник Голови Ради Міністрів СРСР (1946–1949). 27 жовтня 1949 арештований у зв'язку з «Ленінградською справою». Уночі 30 вересня 1950 засуджений до вищої міри покарання і через годину після оголошення вироку розстріляний. 30 квітня 1954 реабілітований.

²⁴ **Берков Павло Наумович** (1896–1969) – російський літературознавець, бібліограф, джерелознавець, історик літератури. Доктор філософії (1923, Віденський ун-т, Австрія). Зазнав сталінських репресій: 17 червня 1938 заарештований за звинуваченням у «шпигунській діяльності на користь Німеччини»; справа була припинена за браком доказів і 15 серпня 1939 був звільнений. Доктор філологічних наук (1936). Член-кореспондент АН СРСР (1960). Доктор Honoris causa Берлінського ун-ту ім. Гумбольдта (1967). Зарубіжний член АН НДР (1967). У 1937–1941 завідувач, а 1944–1969 професор кафедри російської літератури філологічного ф-ту Ленінградського ун-ту.

²⁵ Див.: Постановление оргбюро ЦК ВКП(б) «О журналах “Звезда” и “Ленинград”». Прийнята 14 серпня 1946 ця постанова зачепила долю окремих періодичних видань, сприяла виключенню Анни Ахматової та

них питань. Я навіть не засмутився, я морально був готовий до цього. І, дивлячись на стелю, Вознесенський вигукнув: «У Карелію поїдете?» Я відповів: «Поїду».

А в Карелії була моя Іра, Іра Лупанова, Ірина Петрівна, там її батько був в університеті, хімік-професор, там у них якесь житло. Ірина Лупанова, яка довго була завідувачем кафедри літератури, доктор філологічних наук, професор Петрозаводського університету. А я працював теж у Петрозаводську, тільки в учительському інституті, такі існували. Я тоді вже був одружений. Ми приїхали з молодого дружиною в Петрозаводськ, у нас не було нічого: ні ложки, ні виделки, ні склянки, ні тарілки. І ось тоді Ірина Петрівна та її сім'я нас забезпечували дрібничками, кожну неділю ми обідали в них, це була традиція. Шість років я там прожив. Я ж не від доброго життя звідти поїхав – жити треба було десь, а жити було важко.

Карелія – це була союзна республіка. Сміх полягає в тому, що Сталін Йосип Віссаріонович²⁶ свого часу надумав завоювати Фінляндію. Він хотів відновити Російську імперію у тих кордонах, в яких вона існувала. Але приєднати Фінляндію – до кого її приєднати? Тоді він взяв і

Михайла Зощенка зі Спілки письменників СРСР. Восени 1988 центральна радянська партійна газета «Правда» повідомила, що Політбюро ЦК КПРС визнало постанову «Про журнали “Зоря” і “Ленінград” помилковою, такою що «спотворює принципи роботи з творчою інтелігенцією», і скасувало її.

²⁶ **Сталін Йосип Віссаріонович** (справжнє прізвище Джугашвілі, 1878–1953) – радянській державний, військовий і політичний діяч. Перебуваючи на постах генерального секретаря ЦК ВКП(б) (1922–1953) та голови уряду (1941–1953), встановив в СРСР однопартійну тоталітарну систему та став фактично одноосібним диктатором. Один із організаторів Голодомору в Україні. Ще при житті став об'єктом фанатичного культу особи у всесвітньому марксистсько-ленінському русі. Створені за його правління політична система й ідеологія дістали назву сталінізм. На XX з'їзді КПРС (1956) частково засуджено так званий «культ особистості» Сталіна, однак не розкрито всіх злочинів сталінського режиму. Тільки в останні роки свого існування КПРС визнала злочини проти людяності, вчиненні при сталінському режимі, проте відмовилася брати відповідальність за них.

влаштував таку лялькову комедію: утворив Карело-Фінську РСР, союзну республіку. Та не сталося. Потім, після мого від'їзду, цю республіку ліквідували (вона тепер називається Карельська Республіка у складі Російської Федерації). Але все, що передбачено столиці союзної республіки, там, у Петрозаводську, було. Ні, там якраз було дуже смішно, тому що фінів-то там не було: все було, крім фінів. І тільки зважаючи на суто побутові, не ідеологічні, а побутові міркування, я змушений був звідти поїхати, бо дуже вже було важко: Наталка підросла, вже їй 6 років. Недобре.

САХАЛІН

Я опинився у Москві, в Російській Федерації. Це я поїхав до Міністерства освіти Російської Федерації. Союзного міністерства освіти ще не існувало. І я поїхав туди. А я вже захистив кандидатську²⁷ (у ті часи кандидатська важила більше, ніж сьогодні докторська). Я кажу: «Ось я би хотів куди-небудь у середню смугу Росії». Працівниця відділу кадрів ніби зі шпилькою відповідає: «Певне, в середню. Либонь, на Сахалін не поїдете?» На що я сказав: «Поїду». Вона була настільки вражена, що виписала мені направлення в Сахалінський педінститут. Ось я і поїхав туди.

Я не хочу сказати, що я там був першим кандидатом наук, але, скажімо, був третім у педінституті. І залишився я там на довгі 17 років. Я, може, б і дотепер там працював, якби не Солженіцин²⁸, який дуже сильно мене підвів,

²⁷ Кандидатську дисертацію на тему «Творча історія поеми М. Некрасова “Сучасники”» (рос. «Творческая история поэмы Н. Некрасова “Современники”») М. В. Теплінський захистив 1951 у Ленінградському ун-ті. Один із примірників цієї дисертації зберігається в «Методологічній лабораторії з історії літератури, теорії літератури і компаративістики» при кафедрі світової літератури і порівняльного літературознавства Факультету філології ПНУ імені Василя Стефаника.

²⁸ **Солженіцин Олександр Ісайович** (1918–2008) – російський письменник. Лауреат Нобелівської премії з літератури за «моральну силу, почерпнуту в традиції великої російської літератури» (1970). Дійсний член РАН (1997). Протягом 1960-х – 1980-х активно виступав проти комуністичного режиму в СРСР, був учасником дисидентського руху. Ві-

звичайно, про це нічого не знаючи. Але *так сі стало*.

Звісно, культурна атмосфера в Южно-Сахалінську²⁹ була не такою сприятливою, як у Петрозаводську. Сахалін: є острів, тобто частина суші, оточена зі всіх боків водою. І з цього приводу існували такі висловлювання: навколо вода, а посередині біда. Це про Сахалін. Каторжний Сахалін. До 1945 року південна частина належала Японії. А я приїхав у 1953-му. Будинки будувалися, вони були фанерними: фанера з одного боку, з іншого, а всередині тирса була для тепла. Як вони горіли, любо-дорого було подивитися! Справа в тому, що у кожній кімнаті була пічечка чавунна і керамічні труби. Але обов'язково у сім'ї була якась бабуса, яка слідувала за пічками. А не стало бабусь, так варто жаринці випасти, то чи довго цій халупці фанерній згоріти? Головного архітектора питали: «Як будуть забудовувати Южно-Сахалінськ?» На що той відповів: «А по мірі вигорання: ось як вигорить, так і буде забудовуватися».

Та все одно цікаві люди там траплялися, тому що у Сахаліну був свій магніт: там дуже добре платили, а найголовніше – Сахалін бронював житло; відпустка була значно більшою, можна було подвоювати відпустку, тобто йти у відпустку не кожний рік (ми якщо їздили, то тільки

домий своїми українофобськими поглядами, був прихильником офіційної політики Росії щодо заперечення Голодомору як геноциду Радянської влади проти українського народу у 1931–1933 рр. та вважав, що українці, на відміну від росіян, не мають права на створення незалежної держави. Водночас, на думку Вадима Скуратівського, закиди в «українофобії» Солженіцина є перебільшеними, бо той «першим ризикнув у підцензурній літературі створити зворушливий образ українського селянина-“бандерівця” та «постійно наголошував на своєму напівукраїнському походженні» (див.: Скуратівський В. Бунтівний антиреволюціонер. *День*. [Київ] 1998. № 237. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/buntivniy-antirevolucioner>).

²⁹ **Южно-Сахалінськ** (рос. Южно-Сахалинск, букв. «Південно-Сахалінськ») – місто (з 1946) в Росії, адміністративний центр Сахалінської обл. Розташований у південно-східній частині Сахаліну, на річці Сусуя. Засноване у 1882 як село Владимировка. У 1905–1946 перебував у складі Японської імперії, називався Тойохара (яп. 豊原).

в Сочі, з Сахаліну куди ще?). Ми були настільки горді, що навіть не хотіли їхати туристом до Японії. Так шкодую, що я, до речі, так і не був у Японії.

І ще одна цікава особливість: усі приїжджі – всі. Південний Сахалін – яке там місцеве населення? Місцевого населення там за визначенням не могло бути. Питання полягало тільки в тому, коли ти поїдеш. І це нас усіх зрівнювало. Ось у Петрозаводську, до речі, там були старожили: «Ми тут з діда з прадіда, наше коріння все тут, а ви понаїхали зі сторони, невідомо звідки і невідомо, хто ви є насправді такі». А там, на Сахаліні, чого нам рівнятися: ми усі приїжджі, всі однакові, всі на одних і тих самих правах. І з цього погляду дуже цікаві люди траплялися: артисти, журналісти знову ті ж самі, спілка письменників там була своя. Сказати, що там було нудно – ні, там не було нудно. Не було відчуття забитості, відірваності.

І вони мене відразу призначили завідувачем кафедри. А десь через 15 років, коли розгорівся скандал з Солженіциним, зараз про нього розповім, мене із завідування кафедрою зняли, причому з тріском. Справа в тому, що за призначенням міністерства до нас на Сахалін відправили двох московських аспірантів. Дуже хороші були хлопці – Дмитро Рачков і Валерій Агріколянський. Вони всю цю нелегальщину, самвидав, привезли на Сахалін. Та дуже незручне полягало в тому, що привезти-то вони привезли нелегальщину, самвидав, але нікому не давали читати, не поширювали. А крамоли-то нема! Викликають їх. «Солженіцина невиданого привезли?» «Привіз». «А де він?» «А я його на дрібні клаптики порвав, кинув у туалет і спустив воду». І нема. За що? За якою статтею? А вони обидва, хлопці, як на гріх, безпартійні. А ось завідувач кафедри, член партії, а він куди дивився? Я кажу: «Люди добрі, звідки мені знати, що вони там таке привезли, що вони там в туалет кидали? Я ж не знаю цього». «А мав знати, тому що слабо була поставлена ідеологічна робота на кафедрі». Тому я отримав дві суворі партійні догани

поспіль: одну просту, а інші із занесенням <до облікової картки>. Це означало, що третя – це вже виключення. А виключення з партії – все, кінець на мені: нікуди мене на роботу не беруть і в порядному товаристві й не візьмуть.

І тоді я відчув: «Треба тікати». Є така пісня «Тікав бродяга з Сахаліну» <рос. «Бежал бродяга с Сахалина»³⁰>. Це я. Ось я і втік, причому швидко, встиг, не змогли мене схопити³¹.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Абсолютно випадково я зустрівся з Майєю Максимівною Чумаченко в Одесі. А Майя Максимівна Чумаченко³² сказала, що вона працює в Івано-Франківську, а в Івано-Франківському педінституті потрібні викладачі російської літератури. І так вона мене звела з Олександром Андрійовичем Устенком³³. А тоді в Івано-Франківську було три вища: педінститут, медінститут та інститут нафти і газу. У меді і в інституті нафти і газу доктори наук вже були, а

³⁰ Це цитата з російської народної пісні: «Глухой, неведомой тайгою, // Сибирской дальней стороной // Бежал бродяга с Сахалина // Звериной узкою тропой». (Повний текст пісні див.: <https://pesni.retroportal.ru/nr1/23.shtml>).

³¹ Див. про цю історію також: Шинкарьов Л. И. Я это всё почти забыл... Опыт психологических очерков событий в Чехословакии в 1968 году. Электронная версия, испр. и доп. Москва, 2016. Глава девятая. URL: <https://www.mhg.ru/sites/default/files/files/shinkarev-ya-eto-vse-pochti-zaby1.pdf>. (1-е изд.: Москва: Собрание, 2008. 447 с.).

³² **Чумаченко Майя Максимівна** (нар. 1927) – український мовознавець і педагог. Кандидат педагогічних наук (1967). Доцент (1970). 1958–1974 працювала у Станіславському (з 1962 Івано-Франківському) державному педагогічному ін-ті (тепер ПНУ імені Василя Стефаника) на посадах викладача, завідувача кафедри російської мови. З серпня 1996 живе в Ізраїлі.

³³ **Устєнко Олександр Андрійович** (нар. 1930) – український вчений-економіст. Кандидат економічних наук (1965). Професор (1978). Почесний професор Прикарпатського національного ун-ту імені Василя Стефаника (2015). Почесний професор Тернопільського національного економічного ун-ту (2019). З червня 1967 до лютого 1980 – ректор Івано-Франківського державного педагогічного ін-ту ім. В. С. Стефаника. З квітня 1984 – ректор, з квітня 2002 – президент, голова наглядової ради Тернопільської академії народного господарства.

в педінституті – жодного. А тут ось живий доктор наук ходить, ось він сидить.

Затвердили мене завідувачем кафедри <російської і зарубіжної літератури>, і відповідно до цього, з 1970-го до 1992-го року включно, тобто 22 роки, і нічого, і дуже з цього усього радію. Пробачте мене великодушно, порівняно порядні люди підібралися. Отже, було перше засідання кафедри, Мазецький і Бородін³⁴ пішли мене проводити вдвох, і хтось із них, я не пам'ятаю хто, сказав: «Марку Веніаміновичу, майте, будь ласка, на увазі, ми не донощики». Я відповів: «Спасибі».

Дуже гарне місто, дуже приємне, маленьке, ну, за тих часів, затишне. Не кажучи вже про те, що чорта з два в Росії мені вдалося б разом з Юрієм Ібрагімовичем³⁵ вида-

³⁴ **Мазецький Григорій Петрович** (1921–1991) – український літературознавець. Кандидат філологічних наук (1955). Доцент (1961). Фахівець з історії американської літератури ХХ ст. Працював на кафедрі російської і зарубіжної ІФДП ім. В. С. Стефаника, читав курси з історії зарубіжної літератури від античності до ХХ ст. **Бородін Іван Прокопович** (1920–2003) – український літературознавець. Кандидат філологічних наук (1970). Доцент (1974). Фахівець з творчості К. Паустовського. Працював на кафедрі російської і зарубіжної літератури ІФДП ім. В. С. Стефаника, читав курси зі вступу до літературознавства, методики викладання літератури, теорії літератури, російської літератури ХVIII ст. (Про кафедру російської і зарубіжної літератури часів керівництва М. В. Теплінського див.: Козлик І. В. Історія моєї кафедри (1940–2010). Івано-Франківськ: Видавець І. Я. Третяк, 2010. С. 18–30. URL: <https://kslipl.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/108/2020/02/Історія-моєї-кафедри-2010.pdf>).

³⁵ **Султанов Юрій Ібрагімович** (1948–2003) – український словесник-методист. Кандидат педагогічних наук (1989). Доцент (1992). З 1986 працював на очолюваній М. В. Теплінським кафедрі російської і зарубіжної літератури ІФДП ім. В. С. Стефаника. (Про Ю. І. Султанова див. докладніше: Козлик І. Історія моєї кафедри : історичний нарис (1940–2010) С. 35–36 (URL: <https://kslipl.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/108/2020/02/Історія-моєї-кафедри-2010.pdf> або: https://mega.nz/#!cKARISyBIHuG8PAzUB6c9yMz_pTOoOQ3Co3_WP_y_fYYf5q3wb8); Султанов Ю. Актуальні проблеми методики викладання літератури: вибрані праці / редкол.: І. В. Козлик (голова), А. М. Мартинець (відпов. секретар) та ін. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2013. 324 с. (URL: https://mega.nz/#!saZ3iABY!7U3WIngXV8mksu3n2KL49i1mc0clZVFeS5IYVX_TkvY).

вати підручники на республіку. А, мешкаючи в Івано-Франківську, я це міг зробити.

З РЕПОРТАЖУ ТБ «Галичина» кінця 1997 року (АВТОР ІВАН НІКІТІН)

*Інтерв'ю професора Марка Теплінського
та доцента Юрія Султанова*

по тих книжках, які написані отут в нашому славному місті».

«Дуже мені наразі приємно, що такі книжки зроблені в Івано-Франківську. Там не написано, там, де книжка, наші прізвища, де автори мешкають, але най би телеглядачі знали, що вони мешкають в Івано-Франківську, і всі діти на Україні будуть вчитися

який зроблений на кафедрі, 8 клас, 9 клас, 10 клас, і хрестоматії для 9 і 10 класу готуються, і вони вийдуть. Тобто всі школи України працюють по підручниках, багато з яких створені на нашій кафедрі. І це дуже приємно, що ми перші зробили свій внесок в розвиток освіти нової України»

«На сьогоднішній день школа потребує нових підручників. Уведено новий предмет "Зарубіжна література", і дуже приємно, що кафедра світової літератури спромоглася зробити свій внесок в скарбницю освітян. У нас є 5 клас, підручник із зарубіжної літератури,

А почалося з підручника для вищих навчальних закладів, виданого видавництвом «Вища школа». Те, що я зараз розповім, можете спокійно вирізати, але я однаково розповім. Гонорар на початку був дуже великий, здається, п'ять тисяч карбованців. За п'ять тисяч карбованців можна було у ті далекі часи придбати уживане «Жигулі». Коли справа дійшла до виплати гонорару, почалася така інфляція, що за ті п'ять тисяч карбованців я купив дружині (вже другій на той час, Ольга Дмитрівна померла) чоботи.

І ось пройшов 41 рік, і я жодного разу не пожалкував про те, що я сюди приїхав. Жодного разу.

ПРОФЕСІЯ – ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ

Захист кандидатської дисертації³⁶. Коли дійшло до захисту моєї кандидатської дисертації, а часи були страшенні – це був 1951 рік, то на кафедрі (потім мені розповідали) хтось вигукнув: «Марка треба рятувати!» І врятували. І дали мені таких двох опонентів, що ВАК проти них не посміє. Це був член-кореспондент Академії наук Піксанов Микола Кір'якович³⁷ і доктор філологічних наук Владислав Євгенович Євгенєв-Максимов. Два доктори наук. А для кандидатської дисертації досить і одного.

Захист докторської дисертації³⁸. Потім у якомусь там році раптом комусь з високого-високого московського начальства стрільнуло в голову, що щось, братці, замало у нас докторів наук, і чи не організувати нам щось на кшталт докторантури на два роки. Якщо я, перебуваючи в докторантурі, їду працювати на материк, але на материк не платили наші коефіцієнти по зарплатні, а це дуже велика втрата, приблизно в два з половиною рази

³⁶ Кандидатську дисертацію М. В. Теплінський захистив у Ленінградському (нині Санкт-Петербурзький) ун-ті 28 травня 1951 р.

³⁷ **Піксанов Микола Кір'якович** (1878–1969) – російський літературознавець, бібліограф. Учень О. М. Пипіна. Доктор філологічних наук. Професор. Член-кореспондент АН СРСР (1931). У 1932 призначений професором Ленінградського ун-ту, очолював кафедру російської літератури (1932–1938). У 1932–1944 був професором Саратовського ун-ту, у 1944–1948 – професором Московського ун-ту. 1948 повернувся у Ленінградський ун-т, де пропрацював до виходу на пенсію за станом здоров'я (1955). Висунув як самостійну дисципліну вивчення творчої історії літературного твору. Створив методологічну теорію «культурних осередків» (рос. «культурных гнёзд»), яка передбачає спеціальне вивчення локальних провінційних центрів культури, що розвиваються окремо від столичної культури. В галузі бібліографії створив новий тип науково-допоміжного посібника – персонального семінарію.

³⁸ Докторську дисертацію у формі монографії М. В. Теплінський захистив 1967 в Ін-ті російської літератури (Пушкінський Дім) АН СРСР (Ленінград, тепер Санкт-Петербург, РФ). Підтвердження захисту датоване 10 квітня 1970 р.

менше. Крім того, треба віддати належне – і я знову з вдячністю згадую про мою першу дружину, про Ольгу Дмитрівну, яка здійснила насправді певний громадянський подвиг: вона пішла з роботи. У нас вже було двоє дітей. Без них я б дисертацію не написав. Вона знялася, і ми усі разом поїхали до Ленінграда. І цілий рік вона мешкала в Ленінграді. На другий рік ми поїхали в Полтаву. На той час вже мої батьки перебралися в Полтаву, там у них був свій будиночок.

У мене ж матеріал був зібраний, і зібраний матеріал я міг спокійно вже опрацьовувати в Полтаві. Я це робив з таким задоволенням! Це найщасливіші місяці у моєму житті.

Спілкування з колегами. В Олени Андрущенко є така стаття «Мотив зорі в російській поезії»³⁹. Дуже цікава така стаття. І я раптом замислився: а де зірки у Некрасова? А він вниз увесь час дивиться. Вони дивляться вверх, на небо, а він дивиться вниз:

Только не сжата полоска одна...
Грустную думу наводит она⁴⁰.

Це все зрозуміло, і я, так би мовити, всією душею сумую разом з ним. Але наверх він не дивиться.

³⁹ Йдеться про публікацію: Андрущенко Е. А. Об особенностях функционирования темы и образа «звезда» в поэзии начала XX века. *Русская филология: ученые записки кафедры теории и истории литературы Смоленского государственного университета*. Смоленск: СмолГУ, 2006. Т. 11. С. 30–35. **Андрущенко Олена Анатоліївна** (нар. 1966) – український літературознавець. Доктор філологічних наук. Професор. Учениця доктора філологічних наук, професора А. Г. Фрізмана (1935–2018). До 2018 працювала у Харківському національному педагогічному ун-ті імені Г. С. Сковороди. Сьогодні є провідним науковим співробітником Відділу російської літератури кінця XIX – початку XX ст. Ін-ту світової літератури ім. О. М. Горького РАН у Москві (рос. ИМЛИ РАН).

⁴⁰ Це друга строфа з поезії М. О. Некрасова «Незжата нива» (рос. «Несжатая полоса», 1854). У перекладі українською Андрія Малишка вона має такий вигляд: «Тільки невижата нивка одна... // Думу журливу наводить вона» (Некрасов Н. Вибрані твори / вступ. ст. А. М. Єголіна; переклади за ред. Миколи Терещенка. Київ: Держвидав України, 1946. С. 45).

Чому Тютчев зараз в історико-літературному плані, як це називається, питома вага його більша? Та виявляється, він міг написати:

Как океан объемлет шар земной
Земная жизнь кругом объята снами⁴¹, –

а Некрасову не дано це.

І щось у мені оце замкнуло якось... І, коротко кажучи, особливо після смерті Наталії Миколаївни Мостовської⁴² ніхто мене вже в Ленінград не запрошує на некрасовські конференції. А в чехознавцях я числюся. І ось, з Божою поміччю... Не закинула б мене доля на Сахалін, ні про якого Чехова взагалі розмови б не було, ніколи я б ним не почав займатися. Але сталося так, що до мене, до мого приїзду на Сахалін, ніхто професійно темою «Чехов на Сахаліні» не займався.

Так само і тут, в Івано-Франківську, <я звернувся> до вивчення Стефаніка, Франка, Павлика і до української літератури загалом. Для мене це елементарно. Це само собою.

⁴¹ М. В. Теплінський цитує перші два рядки поезії Ф. І. Тютчева початку 1830-х рр.

⁴² **Мостовська Наталія Миколаївна** (в дівочтві Антонова, 1929–2006) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1999). Провідний науковий співробітник Ін-ту російської літератури (Пушкінський Дім) РАН (рос. ИРЛИ, Санкт-Петербург). Входила до складу Тургенєвської групи (1963–1974), Некрасовської групи (з 1974). Брала участь в текстологічній підготовці академічних повних зібрань творів і листів І. С. Тургенєва та М. О. Некрасова. Основний напрям наукової роботи – уведення у науковий обіг нових, до того неопублікованих матеріалів.

ПОБАЖАННЯ НАОСТАНОК

Я боюся, що я точно зараз не пригадую слова Льва Толстого і не смію перекладати українською мовою. Приблизно вираз такий:

«Делай, что должно, и будь, как будет»⁴³

⁴³ Точніше: **«Делай, что должно, и будь, что будет»** (фр. *Fais ce que dois, advienne, que pourra*) – про походження цього афористичного висловлювання немає єдиною думки. Його приписують: цареві Соломону (Старий Заповіт), Аврааму (з латинського перекладу Біблії), давньоримському письменнику-новатору Катонові Старшому (234–149 до н. е.), давньоримському імператору і філософу Марку Аврелію Антоніну (121–180). А хтось вважає, що це старовинний лицарський девіз часів автора «Книги про короля Артура і про його доблесних лицарів Круглого столу» Сера Томаса Мелорі (бл. 1417–1471) чи девіз ступеня лицаря кадоша чи лицаря чорно-білого орла (англ. *Knight Kadosh*) одного з масонських орденів (з другої половини XVIII ст.). Своєю чергою, В. Г. Короленко в листі від 11 вересня 1917 до члена II Державної думи від Полтавської губернії, трудовика, колишнього волосного писаря Є. А. Сайка вважав цей вислів французькою приказкою, підкреслюючи, що у висловленому тут маємо «велике заспокоєння» (див.: Негретов П. И. В. Г. Короленко. Летопись жизни и творчества. 1917–1921 / под ред. А. В. Храбровицкого. Москва: Книга, 1990. С. 30). Про цю фразу говорив Кант, її любив повторювати Лев Толстой. Можна стверджувати, що тисячі людей здатні були щось змінити у своєму житті на краще під впливом цього афоризму.

ПОЛТАВА 1920–1930-Х РР.⁴⁴

Південний вокзал

Центральна бібліотека
(колишній будинок Земельного банку)

Пошта
(колишній будинок Товариства взаємного
кредитування)

⁴⁴ Більше див.: История Полтавы (Сайт Бориса Тристанова). URL: <http://histpol.pl.ua/ru/fotoalbum-starykh-fotografij?id=9060>

Пам'ятник І. П. Котляревському
на вул. І. П. Котляревського

Міський театр

Вид на садівництво

1926 р. Полтава
Дворічний **Марко**
і його мама **Фрума**
Зельманівна Юфа

19 квітня 1927 р.
Полтава.

6 червня 1931 р.
Харків.

Маркові 3-й рік **Веніамін Менделевич**
Теплінський – батько
Марка Теплінського

20 вересня 1932 р. Сочі.
Марко з мамою

1941 р. Полтава.
Марко Теплінський

Кінець 1950-х–початок 1960-х рр. Полтава.

Родина Марка Теплінського:
мати **Фрума Зельманівна** (справа),
вітчим **Йосип Мойсейович Елькoнін**
і дружина **Ольга** (в центрі)

Кінець 1970-х рр. Москва (РФ).

Зустріч з однокласниками. Зліва направо: сидять –
Нораір Арутюнян (доктор технічних наук, професор, видатний фахівець з технології виробництва маргарину), його дружина, **Віра Ельконіна** (викладач музики, господиня помешкання);
стоять – **Леонід Святковський** (полковник), його дружина, **Ольга Теплінська**, **Леонід Северов** (майстер спорту, кандидат технічних наук) та **Марко Теплінський**

Саратов.
Гуртожиток професорсько-викладацького
складу Ленінградського ун-ту в евакуації

Саратов, вул. Циганська.
Гуртожиток студентів Ленінградського ун-ту

ЛЕНІНГРАД ПІСЛЯ РЕЕВАКУАЦІЇ

Літо 1944 р. Ленінград.

У коридорі головного корпусу Ленінградського ун-ту
перед початком навчального року після реєвакуації

1946 р.

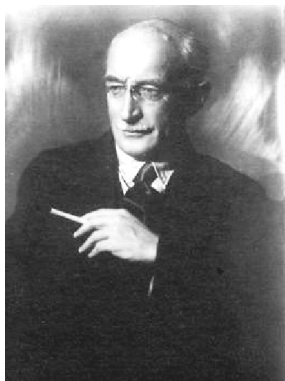
Ленінград після блокади

1947 р. Ленінград.
Невський проспект

1947 р. Ленінград.
Садова вулиця

Борис Ейхенбаум

Борис Томашевський

Григорій Бялий

Григорій Гуковський

Йосип Тронський

Віктор Виноградов

Володимир Пропп

Павло Бєрков

Сергій Балухатий⁴⁵

Студент 5 курсу **Марко Теплінський** (*праворуч*) з учасниками спецсеминару з творчості Максима Горького.

У центрі – керівник семінару, професор

Василь Десницький⁴⁶

⁴⁵ **Балухатий Сергій Дмитрович** (1893–1945) – російський літературознавець. Член-кореспондент АН СРСР (1943). Керівник спецсеминару з творчості О. М. Горького, в який на 3-му курсі записався М. Теплінський. (Спогади М. В. Теплінського про С. Д. Балухатого див.: Теплінський М. В. «Я прожив життя, за которую мне не стыдно». *Радуга*. [Київ] 2009. № 8. С. 96–97).

⁴⁶ **Десницький Василь Олексійович** (1878–1958) – російський літературознавець, революціонер (соціал-демократ). Доктор філологічних наук (1934). Професор Петроградсько-Ленінградського ун-ту (1918–1946, з перервами). Керував спецсеминаром після смерті С. Д. Балухатого. (Спогади М. В. Теплінського про В. О. Десницького див.: Теплінський М. В. «Я прожив життя, за которую мне не стыдно». С. 97–98).

1943–1944 рр. Саратов.

Марко Теплінський (у центрі) зі студентами
Ленінградського ун-ту

27 лютого 1945 р.

Будинок відпочинку поблизу Ленінграда
(Кіровські острови).

Студент 3 курсу **Марко Теплінський** (у центрі)
зі студентом 4 курсу **Яковом Явчуновським** (ліворуч)
та студентом 3 курсу відділення класичної філології
Ростиславом Кинжаловим⁴⁷

⁴⁷ **Кинжало́в Ростисла́в Васи́льович** (1920–2006) – російський історик, етнограф, письменник. Доктор історичних наук (1971). Фахівець з культури давніх племен Америки та Сходу. Представник ленінградської / петербурзької дослідницької школи. Працював головним науко-

МАШИНОПИС ДОПОВІДІ СТУДЕНТА М. ТЕПЛІНСЬКОГО
З ПРАВКАМИ ПРОФЕСОРА Б. М. ЕЙХЕНБАУМА

- 2 -

1.

В одной из своих статей Белинский в 1842 году писал:

"История русской литературы есть история ее усиления от искусственности и подражательности перейти к естественности и самобытности, из книжной сделаться живою и общественною. Это продолжается и теперь, но уже в другой сфере - в сфере "возведения в перл создания прозы жизни"^{1/}

Впервые удалось решить эту задачу Пушкину - реалисту. Самостоятельно Пушкин, которому Пушкин пришел к реализму - не входит в мою задачу. Меня сейчас интересует Пушкин - реалист, и, прежде всего, Пушкин - автор "Евгения Онегина".

"Евгений Онегин" был первым русским реалистическим и психологическим романом. Белинский назвал его "энциклопедией русской жизни". Ни одно произведение не может сравниться с "Онегиным" по вниманию на последующую русскую литературу - как прозу, так и поэзию.

"Героев" Евгения Онегина нельзя разделить на положительных и отрицательных". Для них эта мерка классицизма не подходит. Герои Пушкина - живые люди, их слова и поступки, их судьба обрисованы их психологией и обстоятельствами их жизни. Пушкин старался быть максимально правдивым, он не хотел походить на того творца, который

"Ивлял нам своего героя
Как совершенства образец.
Он одарял предмет любимый,
Всегда неправедно гоимий,
Душой чувствительной, умом
И прелекательным лицом.
Питал жар чистейшей страсти,
Всегда восторженный герой,
Готов был жертвовать собой,
И при конце последней части
Всегда наказан был порок,
Добру достойный был венок."

Герои Пушкина не рождаются с заранее обдуманным планом всей своей последующей жизни. Они часто не знают - что им делать на земле - и в этом их несчастье, считает Пушкин. А если другие герои поэтически влюблены в жизнь, то весьма вероятно, что на старости лет они забудут свои романтические увлечения, столкнувшись не с вообра-

1/ Белинский, том УП, стр.362

2/ В 20-30 годах "Евгений Онегин" вызвал целую серию подражаний: "Самга" А.И.Полежаева, "Котильон" И.И.Муравьева, "Гусар" А.Башилова, "Евгений Вельский", и пародию "Иван Алексеевич или новый Евгений Онегин" /"Галатея" 1828, УП, стр.146/. См. о них: В.М.Жирмунский. Байрон и Пушкин. П. 1923 стр.212 и И.Розанов. Ранние подражания Пушкину. В сб. "Пушкин" - временник пушкинской комиссии. Вып.3 М. - Л.1938 стр.211-230.

"низкой" тематике. Здесь же эта низкая тематика приближает внесоциальную литературу /поэзию/ к реалистическому восприятию жизни. Простая жителюшка Коломна - Параша воспевается в октавах рядом с гордой графиней.

Литература становится все более и более демократичной; все более и более широкий круг лиц и предметов входит в литературу. Можно сказать, что Пушкин не столько открывает, сколько создает, потому что ей нужно было найти широкую стилистику в последующей русской литературе.

Эта линия требовала нового стиля повествования; и у Пушкина проявился такой стиль; это был стиль свободного авторского рассказа.

Как и ко всем своим творческим победам, Пушкин к подобному стилю пришел не сразу. Истоки этого стиля следует искать в лицейской лирике Пушкина.

Лицейские стихи Пушкина написаны в модном для того времени жанре "Послания" /который идет от античности/. Характерны для уже названия стихов у Пушкина: "К другу стихотворцу", "К сестре", "Послание к Натане", и т.д. Это своеобразные письма в стихах /Пушкин многие свои письма начинал стихами/. Конечно, в стихах лицейского периода все это было осложнено рядом условностей, например, обязательной мифологией. Но, освобождаясь в дальнейшем от различных условностей, Пушкин сохранял тон рассказа и применил его с большим успехом в "Руслане и Людмиле" /1817-1820г./ 2/. В дальнейшем этот тон был применен в "Гаврилиаде" /1831г./, и, наконец, вершиной своего развития этот тон достиг в "Евгении Онегине". Важно отметить, что для обличения подобного тона в "Онегине" не следует слишком настойчиво указывать на Байрона - автора "Дон-Жуана", не говоря уже о том, что Пушкин сам протестовал против подобного обличения, /в письме к А. Бестужеву /1835г./, в творчестве Пушкина вполне можно наметить эволюционную линию, которая привела его к "Евгению Онегину" - и в отношении формы, и в отношении содержания. Когда Пушкин писал "Руслана и Людмилу" - он не мог еще знать "Дон-Жуана".

По своей композиции "Руслан и Людмила" и "Гаврилиада" не что иное, как рассказы в стихах. "Кавказский пленник" и "Граф Нулин" называются у Пушкина повестями, а "Евгений Онегин" назван Пушкиным романом - Пушкиным романом в стихах. Но стихам

1/ См. П.Н.Саклин. Русская литература. Часть 2 М.1939 стр.438-4
2/ В "Руслане и Людмиле" Пушкин обращался к Жуковскому с такими словами:

"Прости мне, северный Орфей,
Что в повести моей забавной
Теперь во след тебе лечу,
И лиру муз своею правдой
Во лжи прелестной обличу".

Известно, что Пушкин считал, что в "Руслане и Людмиле" есть пародия на "Двенадцать спящих девиц" Жуковского.

Но тем самым подтверждает тот инстинкт, что в то время пародия на долины была быта обязательно связанная с дискредитированным, но пародия развивалась достаточно глубоко при том же инстинкте. Следовательно, Пушкин считал, что пародия связана, не столько с дискредитированием, сколько с дискредитацией. Иной, чем тем же самым путем. Иной, чем взывая для, очевидно, характерен для той эпохи. Вспомним пародию Пушкина "Граф Нулин".

присутствует целый ряд условностей - над ними шутил Пушкин в том же "Онегине". Следовательно, нужен был роман или повесть в прозе.

В то время вопрос о прозе стоял очень остро, ибо русская литература пришла уже в то состояние, когда, как говорил Пушкин "уми, наскуча однообразными произведениями покусуства, ограниченным кругом языка условленного, избранного, обращаются к свежим вымыслам народным и странному просторечию, сначала презираемому."

Это замечание характерно прежде всего для самого Пушкина. "Свежие вымыслы народныя" Пушкин привлекал потому, что он старался писать для все более и более широкого круга читателей. Не случайно он говорит, что его имя будут повторять "и гордый внук славян, и финн, и ныне дикой тунгус, и друг степей калмык". Поэтому, прозе нужно было с максимальной простотой рассказывать о своих героях.

"Мы не только еще не подумали приблизить поэтический слог к благородной простоте, - писал Пушкин, - но и прозе стараемся придать напыщенность."

В конце мая - начале июня 1825 года Пушкин писал А. Бестужеву: "Послы тебе писать быстрые повести с романтическими переходами. Это хорошо для поэмы байронической. Роман требует болтовни."

И в другом письме /30 ноября 1825 г./:

"Возьми смелка за целый роман, и пиши его со всеми свободами разговора или письма /курсив мой. М.Т./"

Пушкин требовал от прозы не описания или декламации, а рассказа. Следовательно, и в прозаических произведениях должен был быть сохранен элемент рассказа.

В этом отношении характерны "Повести Белкина". Пушкин сделал предисловие приписанное к предисловию:

"В рукописи г. Белкина над каждой повестью рукой автора написано: слышаю мной от такой-то особы /чье имя или звание и заглавие буквы фамилии/"

"Повести Белкина" представляют собой простые, незатейливые рассказы; указание на чин и звание рассказчиков очень существенны - они помогают и лучше уяснить смысл каждой новеллы. Смысл каждой книги определяется личностью самого Белкина, и, наконец, обращение к читателю от издателя помогает нам точнее почувствовать легкую авторскую иронию. Следовательно, и в "Повестях Белкина" у Пушкина есть авторский комментарий.

"История села Горюхина" - явно написанная как пародия на исторический труд /может быть на "Историю государства Российского" Карамзина/ сохраняет тон свободного рассказа с многочисленными отступлениями, воспоминаниями и т.д. "Историю" несомненно нужно поставить в связь с "Домиком в Коломне", с которым она написана почти одновременно /октябрь 1830 г./

Разумеется, те истинные линии в творчестве Пушкина, которые мы пытаемся наметить, должны не игнорировать никаких творческих Пушкина; но и концентрируем внимание только на них, ибо имеется возможность проследить, как эти линии продолжают ся в дальнейшей русской литературе.

Примечание

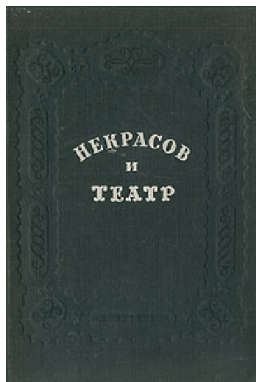
Мамбобскому казнаейшу - принято датировать 1838 годом. - годом ее появления в печати. Однако в самом тексте не имеется указания на время ее написания. В одном из мирисских отступлений (стр. 29 XIX) Мериштов писал: "О, скоро не мне придется снова сидеть среди кружка родного с бокалом вина золотого при звуках песни поющей и скорых ментиков гербовых приветлив! Диск убиты я - ч.г."

Эти строки были ~~написаны~~ ^{написаны} им в 1836 году, ~~когда Мериштов был в он для в отпуске или~~ ^{когда Мериштов был в он для в отпуске или} в 1837 (когда Мериштов был ~~име~~ ^{име} в ссылке.) За 1837 год говорит то обстоятельство, что ~~написано~~ ^{написано} начало и конец поэмы написаны ~~разом со стихами, относящимися~~ ^{разом со стихами, относящимися} к 1837 г. За 1836 год ~~говор~~ ^{говор} ~~име~~ ^{име} представляется ~~возможна~~ ^{возможна} датировать поэму 1836 году. Именно в это время Мериштов посетил Мамбоб, направившись к Бадунскому Тарханд. Кроме того А. Н. Мамбоб в своих воспоминаниях писал: "Мамбоб. Казнаейша была написана до 1837 года" (С. Сумово, Записки. "Асадетия", ч. 1828, стр. 377). В начале 1837 года Мериштов был сослан, и поэма не ~~мо~~ ^{мо} опубликована. Она появилась в "Современнике" лишь в 1838 году, когда Мериштов вернулся в Петербург. ~~некоторые~~ ^{некоторые} ~~появление~~ ^{появление} Мамбобского казнаейша, конечно, более характерно для Мериштова 1836 года, чем для Мериштова 1838 года.

Сторінка тексту вставки проф. Б. М. Ейхенбаума
в рукописі студ. М. Теплінського

*17 травня 1945 р.
Ленінград.
Студент*
Марко Теплінський

Колективна монографія
1948 р., де надрукована
стаття М. Теплінського
«Драма Н. А. Некрасова
“Материнское благословение”»

Ірина Лупанова

Яків Явчуновський

Олександр Гаркаві

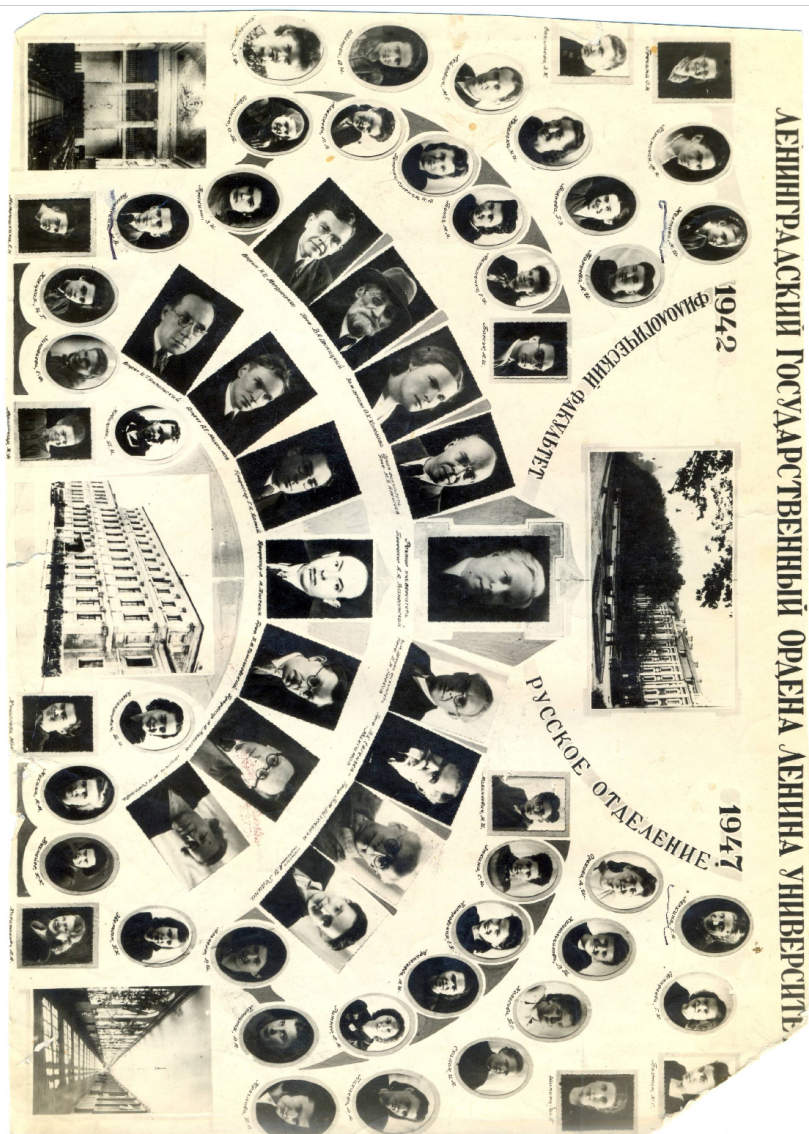
Мойсей Гін

1947 р. Ленінград
Ольга Ковригіна
(у шлюбі Теплінська)

Березень 1947 р. Ленінград
Молоде подружжя
Марко і Ольга Теплінські

ДИПЛОМ

С ОТЛИЧИЕМ

В № 035144

Предъявитель сего тов. Теплинский
Марк Вениаминович

в 1943 г. поступил... и в 1947 г. окончил...
полный курс Филологического факульте-
та Ленинградского Государствен-
ного университета
по специальности русская
филология

и решением
Государственной Экзаменационной Комиссии
от 25 июня 1947 г. ему присвоена
квалификация Филолога-руссиста

Литературоведа
Секретарь Иванов
Ректор Ленинградского 1947 г.
регистрационный № 673
Л 168248 4/П 1947. Москва. Гознак. Тир. 50.000 экз. Зак. 2113.

Ксерокопія диплома Марка Теплінського
про вищу освіту

Кінець 1950-х рр. Ленінград.

Олександр Прокоф'єв (Андрєєв, 1922–?)⁴⁸ – поет, син відомого російського радянського поета Олександра Андрійовича Прокоф'єва (1990–1971).

Своєму другові Маркові Теплінському він присвятив твір, що починається так:

*О ты, Теплинский, Марк, кисуля,
Я снова шлю тебе привет
От шумных ленинградских улиц,
От всех, кто был тобой согрет.*

⁴⁸ До речі, Олександр Прокоф'єв друкувався в самвидаві (див.: Андрєєв А.А., Шварц Е. А. Две несостоявшиеся судьбы: 1940-е и 1960-е годы / сост., пред. Ю. А. Бережновой. Ленинград: Самиздат, 1960-е гг. 178 с. Це двохсторонній машинописний прим. у сліпій ледериновій оправі. Численні позначки й коментарі олівцем упорядника. На форзаці напис: «Шварц Лена – 1962–1967, / Прокофьев Саша – 1942–1953». (Див. про цей примірник: URL: <http://anticvarium.ru/lot/show/10169>)).

*1947–1949 рр. Петрозаводськ.
Проспект Леніна*

*1951 р. Петрозаводськ.
Кінотеатр «Перемога» (рос. «Победа»)*

*Петрозаводськ.
Міністерство закордонних справ
Карело-Фінської РСР*

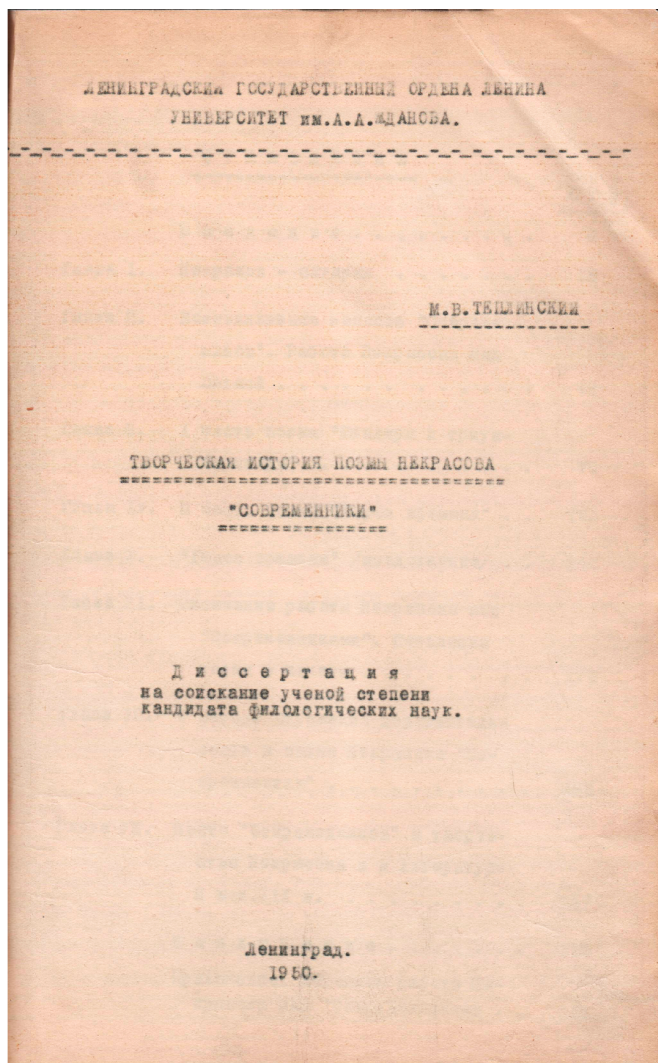

*Петрозаводськ.
Кінотеатр «Тріумф»*

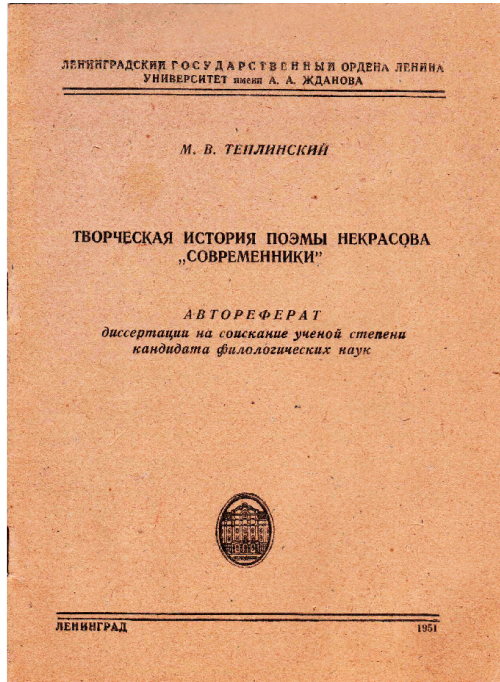

*1957 р. Петрозаводськ.
Музично-драматичний театр*

КАНДИДАТСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ
М. В. ТЕПЛІНСЬКОГО
Захист відбувся 28 травня 1951 р.
в Ленінградському ун-ті імені А. О. Жданова

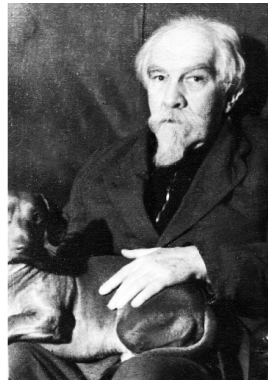
Титульна сторінка кандидатської дисертації
М. В. Теплінського

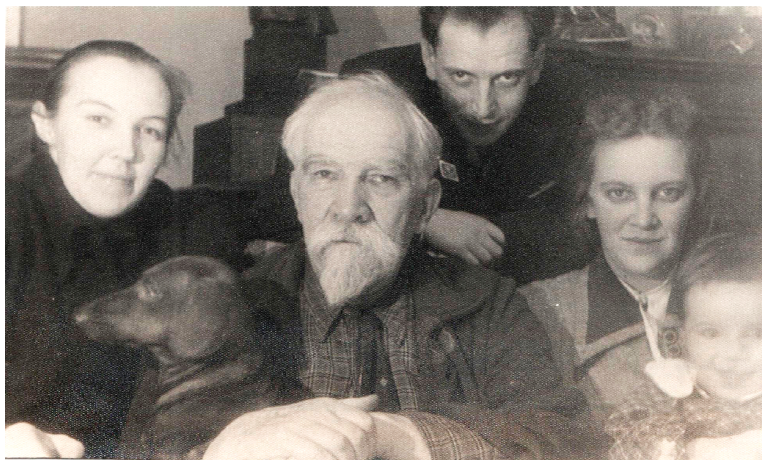
ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ
НА ЗАХИСТІ КАНДИДАТСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ М. В. ТЕПЛІНСЬКОГО

Микола Піксанов

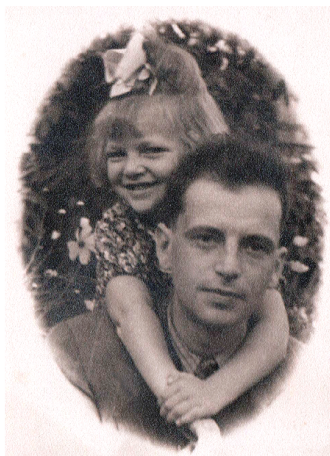

**Владислав
Євгенєв-Максимов**

1951 р. Ленінград.

Марко Теплінський після захисту кандидатської дисертації з **Владиславом Євгенєвим-Максимовим** та його родиною у помешканні професора

1952 р. Саранул (Удмуртія).
М. Теплінський з донькою
Наталею

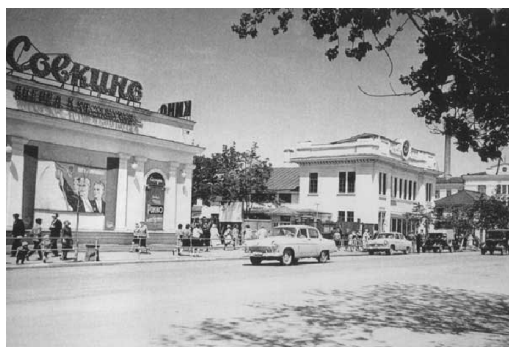
1955 р. Ізмаїл.
Родина Теплінського:
мати **Фрума Зельманівна**
Юфа, дружина **Ольга** та
донька **Наталя**

*1950-ті рр. Южно-Сахалінськ
Аеропорт Велика Єлань*

*1960-ті рр. Южно-Сахалінськ.
Вулиця Леніна*

*1960-ті рр. Южно-Сахалінськ, вул. Леніна.
Кінотеатр «Совкіно»*

*1963 р. Южно-Сахалінськ.
Вул. Леніна (р-н вул. Поповича)*

*1968 р. Южно-Сахалінськ.
На розі вул. Леніна і вул. Сахалінської*

*1960-ті рр.
Южно-Сахалінський державний
педагогічний ін-т⁴⁹*

⁴⁹ Більше див.: https://photos.sakhalin.name/album/46938&b_id= &arrangement=flow

1958 р. Саранул (Удмуртія).

14 травня 1959 р.
Южно-Сахалінськ.

Марко Теплінський

1959 р. Євпаторія (Крим, Україна)
М. Теплінський з сином **Мишком**
та донькою **Наталкою**

Кінець 1950- рр. Москва.
Подружжя Теплінських
на території Кремля

Початок 1960-х рр. Южно-Сахалінськ.
З дружиною **Ольгою** та колегами по
роботі. На другому плані – ректор
Южно-Сахалінського педінституту (1962–1963),
кандидат історичних наук, доцент
Клавдія Іванівна Князева

1966 р. Южно-Сахалінськ.
Марко Теплінський

1960-ті рр. Южно-Сахалінськ.
Марко Теплінський
на робочому місці в ін-ті

*1 вересня 1967 р. Южно-Сахалінськ.
Марко Теплінський (другий зліва) на мітингу
 з нагоди початку нового навчального року*

*1960-ті рр. Сахалін.
 З ініціативи та під керівництвом
 дружини **Ольги** –
 ЗА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ!*

Дмитро Олександрович Рачков (1934–2003) – російський філолог, мемуарист, краєзнавець. Кандидат філологічних наук. Був звільнений за «антирадянську діяльність». Після від'їзду із Сахаліну з 1969 працював у Тамбовській філії Московського державного ін-ту культури, пізніше – у Тамбовському державному ін-ті культури Тамбовського державного ун-ту імені Г. Р. Державіна, де був професором та очолював кафедру літератури й іноземних мов. Автор книги «Записки шістдесятника: Вибране. Моршанськ – Москва – Южно-Сахалінськ. Оповідання, Нариси. Есе» (рос. «Записки шестидесятника: Избранное. Моршанск – Москва – Южно-Сахалинск. Рассказы. Очерки. Эссе», Тамбов, 2002).

Валерій Сергійович Агріколянський (1935–1981) – російський літературознавець. Кандидат філологічних наук. Фахівець з польської літератури. Викладав у Южно-Сахалінську зарубіжну літературу. Був звільнений за «антирадянську діяльність». Пізніше працював старшим науковим співробітником Всесоюзної книжкової палати. Недостовірні чутки про його поведінку на допитах привели до розриву з багатьма людьми, що в купі з фактичною заборонаю на професію викликали важку депресію і ранню смерть⁵⁰. Його трагічну долю

Юлій Кім⁵¹ (нар. 1936), який теж входив у інститутське

⁵⁰ І Д. Рачков, і В. Агріколянський були ще з інститутських часів товаришами активного учасника правозахисного руху в СРСР 1960–1970-х рр., педагога і поета Іллі Янкевича Габая (1935–1973), засудженого у січні 1970 за звинуваченням у «наклепах на радянський лад» на три роки позбавлення волі, які відбував у Кемеровському таборі загального режиму. Після звільнення, зіткнувшись зі зрадою колишніх соратників

товариське коло В. Агріколянського (як, до речі, і Д. Рачкова), зобразив в оповіданні «Валера» з циклу «Якось Михайлов...» (рос. «Однажды Михайлов...»).

Примітка. У своєму архіві Марко Теплінський зберіг (і це прикметно, враховуючи, що Марко Веніамінович знищував переважну більшість листів та інших пов'язаних з минулим чи іншими людьми документів) вирізку з невідомої мені газети з портретом молодого чоловіка, на якому надруковано підпис: «Валера». Я не встиг розпитати Марка Веніаміновича про те, хто зображений на цій газетній світлинці. Але тепер, віднайшовши у книзі Леоніда Шинкарьова «Я это всё почти забыл... Опыт психологических очерков событий в Чехословакии в 1968 году» (Москва, 2008, кінець 9-го розділу) представлене вище фото Валерія Агріколянського, і порівнявши його з газетною вирізкою з архіву М. В. Теплінського, можна стверджувати, що «Валерій», зображений на газетній світлинці, це саме Валерій Сергійович Агріколянський. На підтвердження цього висновку передрукую цю газетну світлинку:

Валера.

по дисидентському руху, впав у депресію і 20 жовтня 1973 р. у віці 38 років вчинив самогубство, викинувшись з балкону одинадцятого поверху.

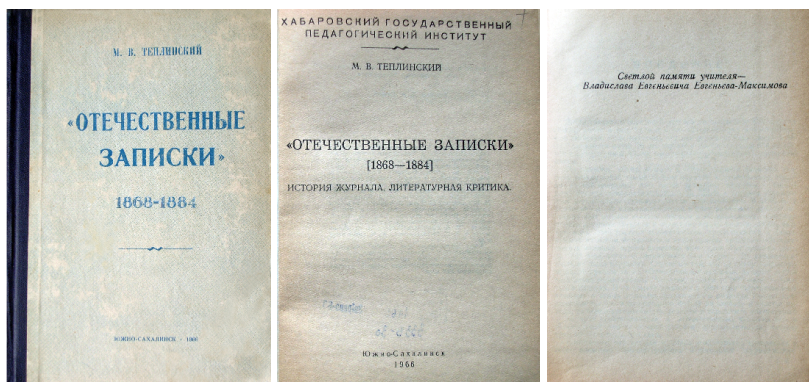
⁵¹ **Кім Юдій Черсанович** (псевдо Ю. Михайлов, нар. 1936) – російський бард, поет, драматург, правозахисник. Як і Д. Рачков і В. Агріколянський, був другом Іллі Габая з часів Московського державного педагогічного ін-ту (МДПІ) ім. В. І. Леніна (рос. МГПИ им. В. И. Ленина). (Див.: Габай И. Письма из заключения (1970–1972). Москва: Новое литературное обозрение, 2015. URL: <http://maxima-library.org/year/b/375727?for mat=read>).

ДОКТОРСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ (МОНОГРАФІЯ)
М. В. ТЕПЛІНСЬКОГО

Захист відбувся 1967 р. (підтверження 10 квітня 1970 р.)
в Ін-ті російської літератури (Пушкінський Дім)
АН СРСР (Ленінград)

22 лютого 1967 р.
Перед захистом докторської
дисертації

Докторська монографія М. В. Теплінського «Отечественные записки» (1868–1884). История журнала. Литературная критика (Южно-Сахалинськ, 1966) з посвятою автора:
*«Светлой памяти учителя –
Владислава Евгеньевича Евгеньева-Максимова»*

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ
НА ЗАХИСТІ ДОКТОРСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ М. В. ТЕПЛІНСЬКОГО

Георгій Фрідлендер⁵²

Григорій Бялий

Євграф Покусаєв⁵³

⁵² **Фрідлендер Георгій Михайлович** (1915, Київ – 1995) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1964). Академік АН СРСР (1990) і РАН (1991). Працював в Ін-ті російської літератури АН СРСР (пізніше РАН). Ініціатор і керівник видання Повного зібрання творів Ф. М. Достоевського у 30-ти томах. Засновник і головний редактор серії збірників «Достоевский. Материалы и исследования». Почесний доктор Ноттінгемського ун-ту (Великобританія).

⁵³ **Покусаєв Євграф Іванович** (1909–1977) – російський літературознавець. Фахівець з творчості М. Є. Салтикова-Шчедріна та М. Г. Чернишевського. Доктор філологічних наук (1957). Професор. Працював у Саратовському ун-ті, де очолював кафедру російської літератури (1951–1977).

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК КІНЦЯ 1960-Х – 1980-ТІ РР.⁵⁴

Середмістя з даху поштамту

Центральна площа

Вулиця Радянська (Сотка, нині вул. Незалежності)

Кінотетар
«Космос»

⁵⁴ Більше див.: <https://www.0342.ua/news/1667746/svitlini-radanskogo-ivano-frankivska-vrazauci-zmini-ridnogo-mista-za-ostanni-50-rokiv-foto>

Вулиця Галицька

Вулиця Московська
(нині Бельведерська)

Магазин «Кооператор»

Набережна ім. В. С. Стефаника

Дворик біля центрального корпусу ІФДПІ ім. В. С. Стефаника

Майя Чумаченко

Олександр Устенко

Григорій Мазецький

Іван Бородин

1970 р. Івано-Франківськ.

М. В. Теплінський виступає на науковій конференції

1978 р. Івано-Франківськ.
Ветерани філологічного ф-ту, доценти
Іван Бородин та **Григорій Мазецький**

Вересень 1979 р. Івано-Франківськ.
Професор **Марко Теплінський** з членами своєї кафедри
Ольгою Райковською⁵⁵ та **Юрієм Івановим**⁵⁶

⁵⁵ **Райківська Ольга Борисівна** (1920–1993) – український літературознавець. У 1950–1983 старший викладач Станіславського / Івано-Франківського педагогічного ін-ту. Фахівець з творчості В. Панової та російської драматургії другої половини ХХ ст.

⁵⁶ **Іванов Юрій Петрович** (1936–2012) – російський літературознавець. Кандидат (1965) і доктор філологічних наук (2000). Фахівець з творчості О. Т. Твардовського та російської поезії другої половини ХХ ст. 1971–1987 працював у ІФДП ім. В. С. Стефаника на кафедрі російської і зарубіжної літератури. 1990–2012 у Брянському ун-ті (РФ), зокрема на посаді професора кафедри журналістики (філія в Новозибкові).

1982 р. Луцьк

Проф. М. В. Теплінський – голова ДЕК
у Луцькому педагогічному ін-ті імені Лесі Українки

1980-ті рр. Манявський скит.

Проф. **Марко Теплінський** з молодими колегами і колишніми
студентками **Ларисою Смаглюк**⁵⁷ (у центрі)
та **Наталією Тарасенко**

⁵⁷ **Смаглюк Лариса Олександрівна** (нар. 1954) – український літературознавець. Кандидат філологічних наук (1989; науковий керівник проф. М. В. Теплінський). Доцент (1993). 1976–1993 працювала на кафедрі російської і зарубіжної літератури ІФДП ім. В. С. Стефаника. Зараз мешкає в Ізраїлі.

1980-ті рр. Одеса.

Ольга та Марко Теплінські із дочкою **Наталією**
та зятем **Григорієм Шилофостом**

1980-ті рр. Івано-Франківськ.

Син М. В. Теплінського **Михайло Теплінський**

Середина 1980-х рр. Коломия Івано-Франківської обл.
 Зустріч з учителями-словесниками місцевого педагогічного училища. Зліва направо: **Володимир Данькевич** (поет, автор неофіційного гімну міста «Завітайте до нас в Коломию»), **Валентина Кулик**, **Ольга Герук**, **Марко Теплінський**, **Ольга Кенюк**, **Віра Пискор**, **Ніна Антіпова**, **Ісаак Кóза** та **Юрій Султанов**

Друга половина 1980-х рр. Івано-Франківськ.
 У президії наукової конференції на філологічному ф-ті ІФДП ім. В. С. Стефаника (зліва направо): доцент **Майя Чумаченко**, декан ф-ту, доцент **Василь Грещук**, професор **Марко Теплінський** та доцент **Альбіна Іванова**

Лютий 1995 р.

Проф. **Марко Теплінський** із колегою по кафедрі світової літератури ПНУ імені Василя Стефаника доцентом **Ольгою Цівкач**

Травень 1999 р. ПНУ імені Василя Стефаника.

Колектив кафедри світової літератури (зліва направо): сидять – доц. **Ольга Цівкач**, доц. **Людмила Волошина**, доц. **Світлана Коршунова**, ст. лаборант **Людмила Вашкевич**, стоять – зав. кафедри, проф. **Володимир Матвійшин**, доц. **Юрій Султанов**, проф. **Марко Теплінський** та доц. **Ігор Козлик**

Лідія Лотман⁵⁸

Наталія Мостовська

*1999 р. Івано-Франківськ.
З домашнім улюбленцем – котом Федором*

⁵⁸ **Лотман Лідія Михайлівна** (1917–2011) – російський літературознавець. Фахівець з історії російської літератури XIX ст. Старша сестра Юрія Лотмана (1922–1993). Доктор філологічних наук (1972). Більшу частину життя пропрацювала в Ін-ті російської літератури (Пушкінський Дім) РАН, багато років була одним з провідних його співробітників. М. В. Теплінський спілкувався з нею як безпосередньо, зокрема співпрацюючи у підготовці 6 тому академічного Повного зібрання творів М. О. Некрасова, так і опосередковано, в листуванні після виходу цього видання. 1999 р. взяла участь в ювілейному збірнику на честь М. В. Теплінського (див.: Лотман А. М. А. А. Фет. Становление таланта. «Лирический пантеон». *Література. Літературознавство. Життя*: зб. наук. праць й матеріалів на пошану д-ра філол. наук, проф. М. В. Теплінського [з нагоди його 75-річчя від дня народження] / відпов. ред. І. В. Козлик. Івано-Франківськ: Плай; ТзОВ «Поліска», 1999. С. 115–127).

2002 р. Читальний зал Наукової бібліотеки ПНУ.
Проф. **Марко Теплінський** виступає на презентації
своєї книги «Пятнадцать литературоведческих сюжетов».
На другому плані (сидять) завідувач кафедри світової
літератури, проф. **Володимир Матвійшин**
та доцент цієї кафедри **Ігор Козлик**

1-а пол. 2000-х рр. 421 ауд. Гуманітарного корпусу ПНУ.
Після державного іспиту в Ін-ті філології.
Директор ін-ту доц. **Микола Лесюк**
та проф. **Марко Теплінський**

Січень 2003. р. Лівадія (Крим, Україна).

Проф. **Марко Теплінський** головує на пленарному засіданні
ІІІ Форуму русистів України. З доповіддю виступає
завідувач кафедри методики викладання зарубіжної літератури
НПУ імені М. П. Драгоманова (Київ), д-р педагогічних наук,
проф. **Лєся Мірошніченко**

Грудень 2003 р.

Проф. **Марко Теплінський**, доц. **Світлана Коршунова** та
доц. **Ігор Козлик** на вечорі в Івано-Франківській обласній
науковій бібліотеці з нагоди 200-річчя від дня народження
російського поета Федора Тютчева

Початок 2000-х рр. Южно-Сахалінськ.
Син М. В. Теплінського **Михайло Теплінський**
під час поїздки з батьком на Сахалін (РФ)

2004 р. Полтава. Гоголівські читання.
Проф. **Марко Теплінський** з дочкою,
кандидатом філологічних наук, доцентом
Наталією Шилофост

2007–2010 рр. Івано-Франківськ.

Проф. **Марко Теплінський**, проректор з наукової роботи ПНУ
проф. **Іван Миронюк** та директор Ін-ту філології проф. **Степан
Хороб** на відкритті Всеукраїнської студентської олімпіади
з російської мови і літератури

2007–2010 рр. Івано-Франківськ.

Проф. **Марко Теплінський** і доцент **Світлана Коршунова**
на нагородженні переможців Всеукраїнської студентської
олімпіади з російської мови і літератури

2008 р. Івано-Франківськ.

На зустрічі зі студентами 1998 р. випуску
з нагоди 10-ї річниці закінчення ун-ту.

Сидять (зліва направо): доц. **Тетяна Берегова**,
проф. **Марко Теплінський**, д-р філол. наук **Ігор Козлик**
та канд. філол. наук **Олена Тереховська**

21 травня 2010 р. Ін-т філології ПНУ.

Кафедра світової літератури (*зліва направо*): сидять –
проф. **Марко Теплінський**, зав. кафедри, проф. **Володимир**
Матвійшин; стоять – доц. **Тамара Ткачук**, доц. **Ольга Цівкач**,
доц. **Іванна Девдюк**, доц. **Наталія Яцків**, д-р філол. наук **Ігор**
Козлик, доц. **Алла Мартинець**, доц. **Світлана Коршунова**,
ас. **Анна Мурейко** та доц. **Олена Тереховська**

ОЧИМА ІНШОГО:
МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ

ПРО ПРОФЕСОРА МАРКА ТЕПЛІНСЬКОГО ЗГАДУТЬ¹:

Семен Абрамóвич – завідувач кафедри слов'янської філології Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка, доктор філологічних наук, професор.

Олександр Волковинський – завідувач кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка, доктор філологічних наук.

Віктор Гусєв – професор кафедри зарубіжної літератури Дніпропетровського (нині Дніпровського) національного ун-ту імені Олеся Гончара, доктор філологічних наук, професор.

Лідія Дербеньóва – завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного ун-ту нафти і газу, доктор філологічних наук, професор.

Тетяна Завгорóдня – вдова М. В. Теплінського, доктор педагогічних наук, професор (ПНУ імені Василя Стефаника).

Володимир Казáрін – завідувач кафедри російської і зарубіжної літератури (нині ректор) Таврійського національного ун-ту імені В.І.Вернадського, доктор філологічних наук, професор.

Олександр Кéба – проректор з наукової роботи (нині завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури) Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка, доктор філологічних наук, професор.

Ігор Кóзлик – завідувач кафедри світової літератури (нині світової літератури і порівняльного літературознавства) ПНУ імені Василя Стефаника, доктор філологічних наук, професор.

Світлана Кóршунова – доцент кафедри світової літератури (нині світової літератури і порівняльного літературознавства) ПНУ імені Василя Стефаника, кандидат філологічних наук, доцент.

Стелла Кривошáпова – колишній учений секретар спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій з російської лі-

¹ Інформація про учасників першої частини документального фільму «Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвіїшин», присвяченої проф. М. В. Теплінському, подана станом на 2013 р., коли була створена вказана стрічка, з додатком змін, які відбулися на поточний момент.

тератури при Ін-ті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (нині НАНУ), кандидат філологічних наук, доцент.

Марія Михайлова – доктор філологічних наук, професор філологічного ф-ту Московського державного ун-ту імені М. В. Ломоносова.

Іван Нікітін – кореспондент Івано-Франківського ОТБ «Галичина», випускник (1998 р.) російського відділення Ін-ту філології ПНУ імені Василя Стефаника.

Ольга Ніколенко – завідувач кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного ун-ту імені В. Г. Короленка, доктор філологічних наук, професор.

Степан Процюк – письменник, доцент кафедри української літератури ПНУ імені Василя Стефаника (до 2019), кандидат філологічних наук, доцент.

Інна Стражнікова – кандидат педагогічних наук, доцент (нині доктор педагогічних наук, професор) ПНУ імені Василя Стефаника).

Наталія Тарасенко – завідувач навчально-методичного кабінету Івано-Франківського ін-ту менеджменту ТНЕУ (до 2013).

Олександр Устєнко – ректор Івано-Франківського державного педагогічного ін-ту ім. В. С. Стефаника (1967–1980), кандидат економічних наук, професор.

Степан Хóроб – директор Ін-ту філології (нині завідувач кафедри української літератури) ПНУ імені Василя Стефаника, доктор філологічних наук, професор.

Ольга Цівкач – доцент кафедри світової літератури (пізніше світової літератури і порівняльного літературознавства) ПНУ імені Василя Стефаника (до 2015), кандидат філологічних наук, доцент.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ: ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ

Олександр Устенко. Коли я був призначений ректором у 1967 році, мені прийшлося шукати викладачів. Хтось сказав про те, що зараз в Одесі є дуже цікавий професор, і назвав ім'я «Теплінський». Мені вдалося взнати його адресу, ми з ним списалися, і він, мені здається, повідомив, що «я вам на заході не підійду з багатьох обставин». Але я в той час був надзвичайно нарваний, бо мені було всього якихось 37 років, і я ще страху не мав, то вже трошки потім цей страх знайшовся. Я почав наполягати на тому, щоб він приїхав. Він приїхав і розповів історію свого життя. Потім ми зустрілися ще раз: він уже приїхав з такою твердою думкою, що «якщо у вас вийде», то він піде. Він фактично ставав у вищу першим доктором. Він приїхав, получив місце в гуртожитку, і я почав думати, як йому зробити відповідну квартиру.

Але в цей час почали працювати органи КДБ. Вони своїм чином нажалилися у партійні органи, а вже тоді пройшла зміна керівництва, прийшов з Дніпродзержинська на керівництво партійними органами Добрик². У мене склалися добрі стосунки з першим секретарем. От він мене і викликає, і з прямолінійністю надзвичайного повноваження він першим задає мені питання: «Ти чого фашистів береш на роботу?» В цей момент я зрозумів, що прямі відповіді не те що не дадуть результату, а можуть привести до гірших наслідків. Я кажу: «Ну, в принципі Ви знаєте, і я знаю, про що йде мова. Але давайте підемо іншим шляхом: вам ЦК довіряє керувати?» Він каже: «Довіряє». «А ви мені довіряєте керувати?» «Довіряю». «Тоді, – кажу, – яких же ми можемо брати фашистів? Це передова думка, це думка інтелігента, ви побачите, що далі це буде мати відповідний розвиток». Він подумав-подумав,

² **Добрик Віктор Федорович** (1927–2008) – український радянський партійний діяч, 1-й секретар Івано-Франківського обкому КПУ (1969–1973).

махнув рукою: «Ну ладно, ти молодий – ти працюй». І на цьому конфлікт закінчився.

Розумієте, ще коли був Погребняк³, то я його вмовив, кажу: «Слухайте, Ви ж подивіться: багато доброго Ви зробили, ну, зробіть для інтелігенції будинок». Він відповідає: «Хорошу ідею подаєш». Ну, обіцяли нам багато, ледве вибив там чотири чи п'ять квартир, і одну найбільшу квартиру на вулиці Першотравневій – негайно Теплінському.

Степан Хороб. Я пам'ятаю кінець 1960-х – початок 1970-х років. Тоді в педінститут вперше приїхав із Сахаліну (ми не знали, в нас того доктора наук не було в інституті) перший і єдиний на тоді доктор філологічних наук Марко Веніамінович Теплінський. І от коли ми, студенти-філологи, я вчився на українистиці, йшли слухати лекції Теплінського з російської літератури, де він торкався проблем, припустимо, творчості Чехова, і водночас Стефаника, коли торкався проблем творчості інших російських письменників і українських письменників, нам надзвичайно було цікаво, бо цей чоловік умів говорити про літературу так, що, по суті справи, ти зримо уявляв собі і той час, і тих творців, і ті художні обрії, які тоді перед нами висвітаювалися.

Світлана Коршунова. Марко Веніамінович прийшов до нас в університет, коли я навчалася на третьому курсі. І коли професор прийшов до нас на практичні заняття, то було дуже цікаво слухати його, слідкувати за думкою і багато чому вчитися у нього, тому що це було зовсім усе інше, все нове. Я дуже добре пам'ятаю, як ми з ним почали розбирати Некрасова на практичних заняттях: ось так ми ще не працювали. У нас були прекрасні викладачі, яких, на жаль, вже сьогодні нема, – Іван Прокопович Бородин і Григорій Петрович Мазецький, – але Марк Веніамінович був з іншого світу, він був з іншою методикою

³ **Погребняк Яків Петрович** (1928–2016) – український радянський партійний діяч, 1-й секретар Івано-Франківського обкому КПУ (1966–1969).

викладання. І опертя у нього було на текст, відчувалася ленінградська школа. І коли ми стали розбирати поезії Некрасова, це було для нас відкриттям: ми ніколи не думали, що вірші можуть стільки дати інформації і надати такий привід для літературознавчої бесіди. Це був перший літературознавчий досвід студента.

Степан Хороб. Якесь відчуття такої було легкості, дуже доступності, сприйнятливості. Марко Веніамінович Теплінський, я тепер розумію, говорив про дуже складні речі у літературі, про твір художній, про те, як його сприймати, про письменницьку постать, про письменницькі особливості. Ми стояли, всі студенти, десь там навіть у проходах і слухали, бо просвітлювалася людина, просвітлювався цей чоловік, Марко Веніамінович Теплінський, він таким робився якимось, може, навіть і неземним, тоді нам видавалося, студентам. А його шляхетність, яка просвічувалася тоді і проступала до нас, студентів. Він не мав ніякої ні до кого зверхності, він не мав якоїсь зневаги, він, навпаки, вселяв в людину віру, аби людина не зневірялася в житті,

Ігор Козлик. Ім'я Марка Веніаміновича Теплінського асоціюється для мене з образом, який можна назвати так: «Справжній професор». Коли він йшов по вулиці, ви могли не знати, хто це йде. І я пам'ятаю 1979 рік, коли я не знав, хто це, але часто бачив цю людину на вулиці Шевченка, і за ходом, за поглядом, за осанкою, і згадати ту бороду, яку він тоді мав, ви на нього дивилися і у вас виникала одна думка: це йде справжній професор.

Олександр Кеба. Безпосереднє знайомство сталося десь на початку 1990-х років у Чернівецькому національному університеті, куди багато літературознавців зїхалося на конференцію до 100-річчя Булгакова. І перше, що мене вразило уже в той час, – це слово Марка Веніаміновича, наскільки спокійно, розсудливо, мудро він говорив про дуже складні часто і неоднозначні речі і в літературознав-

стві, і в житті, яке, як ми пам'ятаємо, тоді, на початку 1990-х, складалося не так просто.

Марія Михайлова. Заочне знайомство з ним, це було в Алушці, коли я побачила людину, навколо якої завжди був натовп. Тільки якось нахилиючись чи намагаючись проникнути крізь цей натовп, можна було побачити цю злегка іронічно усміхнуту людину, яка жваво щось комусь пояснює. Так я дізналася, що це знаменитий Марко Веніамінович Теплінський, про якого я багато чула, чиї книги я читала.

Іван Нікітін. Отже, ми знаходимось в лекційні залі. Відбувається наше перше знайомство з ним, новим викладачем, людиною, яка реально змогла контролювати вже на першій парі весь той творчий і науковий процес: ми дев'яносто хвилин дивилася йому в очі і не могли зрозуміти, що з нами відбувається, дійсно було настільки все цікаво. Так відбулося наше перше знайомство з Марком Веніаміновичем Теплінським.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ: ОСОБИСТІСТЬ ВЧЕНОГО І ЛЮДИНИ

Володимир Казарін. У нього українське коріння за народженням. І в нього петербурзьке коріння за його науковим формуванням: це Пушкінський Дім Академії наук Росії, це Ленінградський (сьогодні Петербурзький) університет, це блискуча плеяда вчених, яка оточувала його. Це все заклало чудову основу його як ученого і сформувало моральну основу його особистості, яка полягала в тому, що це була людина гранично відверта і чесна, пряма у взаємостосунках з колегами, в оцінках їхніх наукових праць, у розумінні того, що є сучасним рівнем літературознавчого розвитку, а що є даниною кон'юктурі або якимсь новомодним течіям. Його ставлення до праці як необхідного обов'язкового елемента формування особистості кожного вченого. Його делікатність, з якою він говорив про недоліки, і водночас твердість, яка проявлялася в

тому, що про недоліки він вважав за необхідне сказати, не образивши свого колегу, але водночас він не вважав за можливе обманути свого колегу і сказати, що у нього все чудово.

Наша спільна з Марком робота на Далекому Сході (мене, певна річ, як молодшого філолога, його, звичайно, як учителя і наставника філологів Далекого Сходу) нас тоді вже перший раз ніби звела і потім була добрим підґрунтям наших стосунків.

Семен Абрамович. Якщо щось і дала Росія хоч трохи помітного, тремтливого, того, що обпікає, у віках залишається жити, то це її інтелігенція. І ось Марко Веніамінович до цієї інтелігенції органічно належав. Скільки є людей, котрим він своїм виглядом показав, якою може бути людина? Його завжди вистарчало на те, щоб залишитися самим собою, ось таким собі російським інтелігентом у повний зріст цього поняття.

Володимир Казарін. У нього була величезна кількість друзів, і це при тому, що він був чесним у цій дружбі і, якщо щось було погано, він говорив, що це погано. При імені Марка Теплінського у чужому товаристві у людей світилися очі, і вони починали добре про нього відгукуватися. Це ім'я було своєрідним паролем, і якщо ти друг Теплінського, якщо він допустив тебе в коло своїх знайомих, значить ці люди вже з тобою зовсім інакше розмовляють і на тебе інакше реагують. Причому від самих маситих, як-от наша Ніна Євгенівна Крутікова⁴, член-кореспондент Української академії наук, і багатьох інших, того ж таки Дзеверіна⁵, академіка, директора Інституту

⁴ **Крутікова Ніна Євгенівна** (1913–2008) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1954). Професор (1955). Член-кореспондент НАНУ (1957). 1967–1987 та 1994–1996 – завідувач відділу російської літератури і літератури народів СРСР, від 1987 – головний науковий співробітник Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ.

⁵ **Дзеверін Ігор Олександрович** (1929–2001) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1968). Академік НАНУ (1988).

літератури, того ж Жулинського⁶, теперішнього директора Інституту літератури, до звичайних простих провінційних навіть не професорів, а доцентів, інколи аспірантів, які читали його книги і заряджалися від цих книг енергією і бажанням досліджувати, самим писати, самим творити.

Олександр Кеба. Наші зустрічі стали регулярними в Криму, коли з початку 2000-х років там щороку навесні відбувалися форуми русистів України. І саме тоді таке було щастя подовгу спілкуватися з Марком Веніаміновичем, і знову ж таки я підтвердив для себе оту життєву і наукову професійну мудрість, яка найперше відзначала Марка Веніаміновича.

Марія Михайлова. Я хочу, щоб у всіх, хто буде про нього згадувати, він зберігався зі своєю трішечки сумною і трішечки щасливою посмішкою людини, яка дуже багато прожила, дуже багато знає, мабуть, усе розуміє, і при цьому дивовижно поблажлива і добра до людей.

Олександр Волковинський. Невичерпною була мудрість цієї людини. У тому ж Івано-Франківську, очікуючи на якісь процедурні моменти проведення олімпіади, я переглядав книжковий фонд кабінету, і там було дуже багато книжок, що свого часу належали особистій бібліотеці Марка Веніаміновича. І ось на одній з монографій був дарчий напис: «Маркові, який усе розуміє» (рос. «Всё понимающему Марку»). Мені здалося, що це найточніше визначення людської сутності Марка Веніаміновича Теплінського.

Ігор Козлик. Для того щоб можна було усвідомити чи побачити рівень особистості Марка Веніаміновича Теплінського, його глибинну духовність (як би це слово не звучало, можливо, високопарно), я вам розкажу один епізод, який ілюструє те, наскільки він підпустив мене до себе.

Працював в Ін-ті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (Київ, 1955–1991), де 1978–1991 обіймав посаду директора ін-ту.

⁶ **Жулинський Микола Григорович** (нар. 1940) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1981). Академік НАНУ (1992). Директор Ін-ті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ (з 1991).

Колись, вже я був кандидатом наук, мабуть, і чи то щось я натворив, чи кудись вліз, чи в мене були якісь проблеми, я прийшов з цим усім до Марка Веніаміновича, знаючи, що йому вже, мабуть, хтось щось розповідав, і мене хвилювало, чи не змінить він до мене своє ставлення. І тоді він на мене подивився і каже: «Ігоре, – це був той випадок, коли він мене назвав по імені, – запам'ятайте, будь ласка: щоб ви не вчинили, ви завжди залишитеся для мене тим Ігорем, який є». І потім, коли пройшли вже роки, був теж якийсь привід, що ми зустрілися, і зайшла бесіда про стосунки між вчителем і учнем. І тоді я йому сказав: «Марку Веніаміновичу, я хочу, щоб ви запам'ятали: щоб я не написав, який би науковий ступінь чи вчене звання не мав, як би далеко не піднявся по якихось кар'єрних сходах, ви для мене завжди залишаєтесь моїм учителем. А це означає, що я завжди буду дивитися на вас знизу вгору».

Ольга Ніколенко. Колись Короленко сказав: «Письменник має залишатися насамперед людиною». Так от людиною залишався за будь-яких умов Марко Веніамінович Теплінський.

**ФРАГМЕНТ ПЕРЕДАЧІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОТРК «ЛТАВА»,
ПРИСВЯЧЕНОЇ В.Г.КОРОЛЕНКУ (2003 РІК)**

«Я би почав розмову про Короленка не з розповіді про його твори, а з розповіді про його життя. Так, ви маєте рацію, він був такий же, як усі. Це ж так цікаво: біографія Короленка, сама по собі біографія. Ну, хай би він не написав взагалі жодного рядка, та ось це його життя, це заслання,

ця його постійна принциповість, незламний характер. Це була людина, яка захищала правду, яка не могла терпіти жодної несправедливості... Нехай діти дізнаються про справу Бейліса*, нехай вони дізнаються, яку роль відіграв Короленко у захисті тих, хто потребував захисту "Якщо не я, то хто ж?" – ось його девіз».

*** «Справа Бейліса»**

– судовий процес у Києві у вересні-жовтні 1913 проти київського міщанина єврейського походження М. Бейліса,

звинуваченого у вбивстві з ритуальною метою християнського хлопчика Андрія Ющинського (справа була сфабрикована київськими чорносотенцями і царською юстицією і нагадувала справу капітана, єврея А. Дрейфуса у Франції 1894–1906 рр.). В. Г. Короленко склав текст звернення «К русскому обществу (по поводу кровавого навета на евреев)», оприлюдненого у пресі з підписами багатьох відомих письмен-

ників, учених і громадських діячі, а також виступив з низкою кореспонденцій про хід судового процесу над Бейлісом, і за одну з них (про фальсифікацію складу присяжних) його віддали під суд. 28 жовтня 1913 о 6-й годині вечора Бейліс був виправданий і негайно звільнений.

Ігор Козлик. У моєму рідному місті Станіславові, який потім став Івано-Франківськом, було два професори, які в моєму житті відіграли особливу роль. Вони були знайомі між собою, але вони не були друзями чи близькими приятелями. Фактично, їх поєднував я, тому що я був дуже близький і з одним, і з другим. Цими професорами і прекрасними людьми, з великим життям, були, з одного боку, доктор філологічних наук, професор Марко Веніамінович Теплінський, а з другого боку, доктор медичних наук, професор Леонід Михайлович Гольдштейн. Думаючи над тим, що так доля мене звела з цими людьми, і я безмежно їй за це вдячний, я зрозумів, чому я так до них тягнувся. Тому що в них була одна риса, дуже важлива, необхідна для життя: це – та мудрість і те милосердя, які є наслідком не байдужості, а є наслідком глибинної поваги до особистості будь-якої людини.

«Що від мене залежить? Принаймні, не примножувати зла. От хоч – я вже про добро мовчу, – але вже хоч це, хоч маленьке, що від мене може залежати: не примножувати, бо і так його багато, аж занадто»

Марко Теплінський

«А щодо молоді, то їм бажаю, аби вони ніколи не були ветеранами війни. Нехай вони будуть ветеранами праці, ветеранами мистецтва, ветеранами науки, але щоб ніколи не були ветеранами війни»

Леонід Гольдштейн

Ольга Цівкач. Перша публікація моя теж пов'язана з іменем Теплінського. У 1985 році завдяки Маркові Веніаміновичу Теплінському та його участі у міжнародній конференції, присвяченій Гоголю, були надруковані, як тоді зазвичай робили, тези. Марко Веніамінович Теплінський і О. Цівкач. Але я зробила велику помилку. Потім покаялася Маркові Веніаміновичу, вже захищаючи дисертацію з критики Гоголя: в авторефераті у списку публікацій немає імені Теплінського. Ну, він розумів, як тоді друкували автореферати, і більше ми до цього питання не поверталися.

Тетяна Завгородня. У багатьох людей є враження, що він тільки літератор, що він тільки вчений. А він не тільки вчений. Він найголовніше – стіна, він найголовніше – спокій у сім'ї, яка була для нього понад усе в житті. Це людина, яка є дуже добрим другом, вірним другом. Він завжди допомагав нам у різних ситуаціях. Наприклад, моя молодша донька завершує написання кандидатської дисертації з юриспруденції. Моя старша дочка захистила кандидатську, він її спрямував на шлях істинний. І, звичайно, Марко Веніамінович багато допоміг мені: він мене примусив повірити, що я можу бути доктором наук, і тринадцять років тому я захистила докторську дисертацію. Він був консультантом моїх аспірантів. Він давав напучування на захист, і, мабуть, через це, коли Марка Веніаміновича не стало, були також вінки з написами: «Маркові Веніаміновичу від аспірантів-педагогів».

Семен Абрамович. Могло б його життя, мабуть, скласитися краще, яскравіше і вигідніше? Ну знаєте, проживши декілька останніх десятиліть у Франківську, органічно відчувуючи цей ґрунт, з посмішкою хитрою казав: «Так сі стало», – ну, так у нього склалося, не інакше. Це приклад того, як століття-вовкодав⁷, ХХ століття, не знищує лю-

⁷ **Століття-вовкодав** (рос. век-вовкодав) – образ з поезії російського поета Й. Мандельштама «За гремучую доблесть грядущих веков...» (1931, 1935), друга строфа якого починається рядками: «Мне на плечи кидается век-вовкодав, // Но не волк я по крови своей...»

дину, як людина залишається тим, до чого її призначила моральна природа.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ І ПОЛТАВА

Ольга Ніколенко. Марк Веніамінович Теплінський дуже любив Полтаву. І ми любили його. Любили його, як рідного, як полтавця, як людину, яка кровно пов'язана з нашим містом. Він дуже часто приїздив до нас, приїздив у гості, і тоді ми годинами ходили тихими полтавськими вуличками, і слухали, і слухали його голос. Він розповідав про все: про Короленка, про Чехова, про Буніна, про всіх тих, хто тут бував у нашому місті, і він так щиро про них говорив, що здавалося, ніби вони його просто близькі сучасники чи навіть рідні люди.

ФРАГМЕНТ ПЕРЕДАЧІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОТРК «ЛТАВА», ПРИСВЯЧЕНОЇ В.Г.КОРОЛЕНКУ (2003 РІК)

«Дзвінок у студію: «Зараз дуже багато говорять про Володимира Короленка. Але мене хвилює одне запитання: чому так мало вивчають Короленка у наших школах?»

Марко Теплінський. «Оце мені вже треба відповідати на це питання, бо воно мені, як кажуть, болить.

Короленко дійсно представлений у школі дуже погано. Я зараз не кажу вже про те, що той твір, який вивчають зараз у 6-му класі, і називається "Дети подземелья" – це взагалі-то не Короленко і написав. Єдиний російський класик, який поставлений у таке жадливе становище. У Короленка немає такого твору. У Короленка твір має назву "В дурном обществе". І треба би повернутися до тексту Короленка і вивчати оригінал твору, а не ту переробку, що з'явилася ще 100 років тому.

Ось листівка, поштова листівка. Але тут <російською> написано за життя Володимира Галактіоновича: «Володимир Галактіонович Короленко – письменник, якого можна поставити на чолі сучасної белетристики за силою таланту, за багатством художнього матеріалу, за широтою сфери спостереження, нарешті, за самим світогляданням, яке виявляє людину, що стоїть на рівні століття за своєю освітою».

Ось тому і гірко мені, що діти наші так і не дізнаються, хто жив у Полтаві на початку ХХ століття, хто похований тут, ким ми маємо пишатися».

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК ЛІТЕРАТУРИ

Семен Абрамович. Його праці з російської літератури, по-перше, стосуються найгостріших моментів. Він писав про Некрасова, котрий у пору, коли він почав його вивчати, все ще мав дві системи оцінок: з одного боку, Некрасов як співець горя народного, Некрасов як зручний для радянської системи цінностей поет, а з іншого – панувала інерція такого собі, знаєте, естетського ставлення (Некрасов – не поет, вірші його, так би мовити, римована риторика, вони важливі лише своєю ідейністю). Так ось, Теплінський увійшов у зовсім інше русло: слідом за Чуковським⁸, з яким від був особисто знайомий, він таумачить Некрасова як великого поета-новатора, він знаходить у ньому цілком чудові, так би мовити, сторінки, він бачить його як великого оновителя літератури.

Марія Михайлова. Взагалі мені здається, що літературознавця дуже визначає матеріал, з яким він працює. Мені чомусь здається, що ось цей вибір відбувається дійсно за покликом серця. Ось у нього були герої його ті, які багато в чому визначали його характер. Це був, з одного боку, Некрасов – людина сердечна у своїх писання і, мабуть, вельми складна, як людина. І ось Марко Веніамінович зміг зблизити ці дві суперечливі половини цього митця.

Семен Абрамович. Все, про що писав Марко Веніамінович, мало відбиток неабиякої сумлінності і, головне, чесності, тієї моральної чесності, яка сьогодні утворює, вже є у певному сенсі екзотичність.

⁸ **Чуковський Корній Іванович** (1882–1969) – російський письменник, перекладач і літературознавець українського походження. Автор фундаментальної праці «Майстерність Некрасова» (рос. «Мастерство Некрасова», 1952). Про вплив К. Чуковського на напрям дослідницької діяльності М. В. Теплінського див.: Козлик І. В. Марк Вениаминович Теплинський (1924–2012). *Памяти Марка Теплинского* / сост. Завгородняя Т. К. Ивано-Франковск: НАИР, 2013. С. 40–41.

Марія Михайлова. Я дуже люблю його статтю про «Дубровського»⁹. Вона мені дуже дорога, бо мені завжди дуже подобається, коли у генія трапляються слабкі речі. І ми з ним тут зішлись. Пушкінський «Дубровський», нехай пробачать мене інші літературознавці, звичайно, не найсильніша річ, тому що, звичайно, це був якийсь несподіваний сплеск романтизму вже зрілого Пушкіна, який написав «Дубровського», мабуть, наступного ранку перечитав, що він написав, і промовив: «Боже, як я взагалі міг це сотворити!» – і плюнув, кинув і не став закінчувати.

Стелла Кривошапова. Коли представники інших держав, які захищали дисертації, ну, наприклад, був у нас захист дисертантки з Польщі, яка використовувала іншу лексику, інші визначення, які тоді у нас не застосовувалися, властиві, скажімо, для західного літературознавства, то Марко Веніамінович це першим схоплював і дуже проникливо реагував, включаючи в такий спосіб нові літературознавчі положення в нашу тодішню систему літературознавства.

Марія Михайлова. Для мене дуже важливо, що у Марка Веніаміновича багато праць з Чехова. Багато з останніх статей, що мені теж дуже важливо, мені Марко Веніамінович надсилав. Я їх читала, висловлювала свою думку, писала йому листи у відповідь, і його міркування про «Вишневий сад» просто чудові.

Степан Процюк. З Марком Веніаміновичем я опинився один раз в аудиторії на захистах магістерських робіт і мене вразила легкість така, просвітлений спокій і інтерес, але не відсутність, не відчуженість, з якою він гортав роботи з української літератури. Цікавився з деякими деталями творчості Стефаніка, яку добре знав. Марко Веніамінович Теплінський, власне, був тим літературознавцем, який не зацікалювався навіть на певній історії літератури певної нації, він бачив літературу в контекстах. Його

⁹ Див.: Теплинский М. В. Почему Пушкин не закончил работу над романом «Дубровский». *Радуга*. 2006. № 9. С. 176–179.

ставлення до української класики дуже мені імпонувало. І особливо зараз, в наш час, коли постійно навколо цього виникають якісь спекуляції, маса людей могли би в нього повчитися тої толерантності до інших культур, до інших літератур, в тому числі я маю на увазі не тільки щодо української, загалом його рівновеликого ставлення до всього талановитого, яке вміщало його велике серце, шляхетне, і його високий талант. Може це пафосно я говорю, але це дійсно той був випадок, коли це так: тут слова означають те, що вони означають, тому що це був видатний інтелігент, крім того. Це був такий літературознавчий патріарх, який сміється. Можна говорити, я думаю, про це багато будуть говорити, про харизму Теплінського Марка Веніаміновича, тому що бути харизматичним і бути талановитим – це теж не одне й те саме, він поєднував і талановитість, і харизматичність.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ – ВИКЛАДАЧ

Наталія Тарасенко. На нашому курсі він читав спецкурс з поеми Некрасова «Кому на Русі жити добре», і його лекції, його заняття мали спрямування не лише освітнє, філологічне, а й виховне. Він виховував своєю присутністю, своїм ставленням до життя. Він привчав нас звертати увагу на події, на ті вчинки, які робили ми і люди навколо нас. Він учив нас більше уваги приділяти спілкуванню, яке супроводжує повсюди. І в його зустрічах з нами не було ніколи напучування, не було ніколи повчання, не було ніколи дидактики, тобто виховання мало вигляд бесід на рівних. Яким чином він, висококваліфікований професіонал, блискучий філолог, умів знаходити спільну мову з нами, провінційними дівчатами двадцятирічними, зрозуміти я до сьогодні не можу.

Ось приходить час заліку. Власне, це навіть не залік, а бесіда, і викладачеві цікаво дізнатися думку кожної з нас з того чи іншого питання. І ось, припустимо, якщо на питання про те, яке значення має образ Савелія, богатиря святоруського, хтось відповідає, що він закликає до бо-

ротьби за звільнення усього людства, то Марк Веніамінович м'яко каже студентці: «Ну що ж, можна і так. Ваша позиція заслуговує на увагу». Ніхто ніколи не був посоромлений, ні принижений. Ніхто не викликав у нього роздратування.

Ігор Козлик. У 1979 році я поступив в Івано-Франківський державний педагогічний інститут імені В. С. Стефаника на російський відділ. Провчившись два місяці, я себе залав на думці, що мені нудно. І я зрозумів, що якщо я не знайду щось таке, що мене зацікавить, я просто піду з педагогічного інституту і спокійно піду в армію.

І ось одного разу, а філологічний факультет був на тодішній вулиці Дзержинського (тепер Мазепи), я йду по сходах і бачу у відповідному місці величезне оголошення: «Набір студентів в наукові гуртки». «О, – думаю я, – треба прочитати». Читаю (ну, я зараз буду трошки вигадувати, бо я конкретних формулювань вже не пам'ятаю), наприклад: «Актуальні проблеми сучасної радянської поеми». Думаю так: «Це мені не підходить, бо я не знаю сучасної радянської поеми». Читаю другу клітинку: актуальні проблеми французької (чи американської там) літератури. Думаю: «Ні. Це мені ще далі. Це мені не підходить». І ось я натрапляю на те місце в оголошенні, де написано: «Аналіз літературного твору. Керівник: доктор філологічних наук, професор М. В. Теплінський». «О, – думаю я, – це мені підходить. Байка – це літературний твір? Літературний. Вона маленька, багато читати не треба. Віршик – це літературний твір? Літературний. Тобто можна нічого не знати і йти в цей гурток».

І я прийшов. Це був понеділок. У Марка Веніаміновича консультаційний день був у понеділок. Я прийшов. Сидять студенти, і Марко Веніамінович проводить вступне заняття, що, будь ласка, хто хоче займатися більш поглиблено, науково свій предмет вивчати, можете ходити в цей гурток. Але там були дві деталі. По-перше, в цей гурток набирали, починаючи з другого курсу, а я

провчився в інституті максимум два місяці. По-друге, Марко Веніамінович не давав тем. Студент повинен був прийти зі своєю темою. Він міг допомогти їй сформулювати, але первісний рух у визначенні теми мав йти від студента. І це зрозуміло, тому що це основна умова сприйняття мистецтва, а література, як відомо, це мистецтво слова.

Думаю я, що перше враження Марка Веніаміновича від мене було таке, що цього хлопчика треба позбутися. І думаю, що я не помиляюся. Коли він мені сказав, що «мені дуже приємно вас бачити, але ви розумієте, мій гурток все-таки, починаючи зі студентів 2-го курсу», я йому відповів, що я все одно буду ходити, бо хочу. Ну, оскільки він був людина інтелігентна, він не міг зі мною вступати в якісь полеміки, і він сказав: «Добре». Прийшовши до нього на наступний понеділок, коли він визначав, хто з якою темою прийшов, я повідомив: «Я хочу писати наукову роботу, яка стосується поеми Володимира Маяковського “Володимир Ілліч Ленін”». Ну, тут Марко Веніамінович зрадів і каже мені: «Молодий чоловіче, у нас, мабуть, все-таки з вами нічого не вийде, тому що я займаюся XIX століттям, а прекрасна поема Володимира Володимировича Маяковського “Володимир Ілліч Ленін” належить до XX століття, це не моя спеціальність». На що я його засмутив, впевнено відповівши: «Добре, я на наступний понеділок прийду з іншою темою».

І так я ходив місяць. Він відкидав, відкидав, і ніяк не міг, мабуть, дочекатися того моменту, коли я прийду і скажу: «Все. Нема теми». І тоді він з повним на те правом міг би мені сказати: «Ось бачите, в нас нічого не виходить, тому дочекайтесь 2-го курсу, а тоді прийдете». Але сталося так, що коли він мені сказав, що «я вам даю ще один тиждень», в останній понеділок я прийшов і випалив: «Я буду займатися Тютчевим». І от тут Марко Веніамінович здався. Він зрозумів, що він вже нікуди від мене не подінеться, тому що Федір Іванович Тютчев – це геніаль-

ний російський лірик XIX століття. А це була його пряма спеціальність.

Наталія Тарасенко. Мені пощастило бути і його колегою, і другом. Якийсь час я працювала на кафедрі російської мови, і наші кафедри знаходилися в одному приміщенні. Радянські періодичні видання, підписні томи приходили в картонних футлярах, і ось у такому футлярі він носив свої лекції. Зрозуміло, ці лекції були рукописні, і після кожної лекції ось той асоціативний ряд, те, що виникало у нього під час лекції, він завжди записував на звороті цього листочка. Він був неймовірно акуратним, точним, чітким у своїй роботі.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ – ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ

Олександр Устенко. Івано-Франківськ – це було перше моє зіткнення з дуже цікавими людьми. Ми розвивали ідеї створення саме інтелектуального простору. Нелегка справа це робити у вищій школі. Одна інтелектуальна особа, друга інтелектуальна особа, п'ята, десята і т. д. створили відповідний кістяк. Центром цієї ситуації були Марко Веніамінович Теплінський, а пізніше я звернув увагу на Володимира Григоровича Матвійшина. Я любив людей з якоюсь родзинкою, для яких не було так: начальник сказав – і все. Ні, нехай вони начальнику скажуть, чому не так, хай він з ними посперечається.

Ольга Цівкач. Я працювала з Теплінським, була його лаборантом понад 10-ть років. І це чудовий був час, бо дуже багато дало повсякденне спілкування з професором. Його увага до людей, його вміння розбиратися у складних ситуаціях, його ставлення до викладачів, його ставлення до нас, лаборантів. Як він усе пам'ятав, усе прораховував, рекомендував, ніколи не нав'язував свою думку, він тільки радив. Якщо він формував навантаження викладачам, з кожним він розмовляв, пояснював, чому він вважає за необхідне, щоб саме цей викладач читав той чи інший курс. З молодими викладачами, а таких було дуже багато на кафедрі, він зробив такий експеримент: він нас

провів по всіх курсах тоді російської літератури – від фольклору до сучасної літератури. Ми провели практичні «Фольклор», «Давньоруська література», XVIII, XIX століття (першу, другу половину) і дійшли до радянської літератури. І це нам дало можливість орієнтуватися у просторі величезної літератури.

Марко Веніамінович прекрасно вмів організовувати навчальний процес. У нас були чудові відкриті лекції з наступним обговоренням, які для кожного молодого викладача були добрим уроком. У нас були відкриті практичні заняття, до яких ми готувалися як до міжнародного якогось фестивалю, бо треба було викластися на всі сто. А потім, під час обговорення, врахувати все це у подальшій роботі. У нас були дуже цікаві наукові семінари, де ми дійсно обговорювали проблеми, відбувалися наукові конференції, на яких кожен повинен був прочитати підготовлений реферат. Це не був тільки рядок у програмі. І це дуже багато давало нам.

Наталія Тарасенко. Чудове його вміння гасити конфлікти, не загострювати ситуації. На кафедрі завжди панувала атмосфера доброзичливості, колегіальності. Я пригадую такий випадок. Уже декілька років я працювала, і на кафедру до Марка Веніаміновича прийшов молодий викладач. Це був кінець 1970-х років. Розподіляли навантаження. Викладач був переконаний, що він висококласний фахівець з радянської літератури. Але на той момент цей курс вже був зайнятий. Марко Веніамінович запропонував йому взяти чи то фольклор, чи то російську літературу XVIII століття, на що амбіційний викладач відповів, що він цей курс читати не буде, гримнув дверима і пішов. Марко Веніамінович, не втрачаючи самоконтролю, не змінюючи інтонації, сказав лаборантові: «Дитинко, запиши цей курс мені. Я його буду читати».

Світлана Коршунова. З Марка Веніаміновича почався період написання студентами дипломних робіт. Завжди на курсі було дві-три людини, які удостоювалися честі писати дипломні роботи. А оскільки він був некрасознавець, то,

звичайно, тому я вибрала з Некрасова. І фактично Некрасов потім буде супроводжувати мене все життя.

Він дав ще один напрям у нас науці, в Івано-Франківському педагогічному інституті. Це робота з журналістикою, і вже свою дисертацію я писала з історії журналістики.

Лідія Дербеньова. Працювати з Марком Веніаміновичем було величезним щастям. Це людина, яка ніколи не дратувалася (у будь-якому разі, він ніколи це не демонстрував). Він ніколи не підвищував голос і, коли нервував, то він мовчав і палив. Питання усі вирішувалися ніби самі по собі. Дуже хотілося потрапити в те коло інтелектуалів, яке його оточувало, бо теми розмов були вражаючі. Досить було згадати яку-небудь книгу чи оповідання, відразу необхідно було його знайти і прочитати, щоб відповісти тому рівневі кафедри, який у нас тоді був.

Якось нас перевіряла кафедра історії і Марко Веніамінович, спостерігаючи, як я багато розповідаю про Блока, з яким я, можна сказати, тільки-но познайомилася, вирішив на цю пару привести нашого відомого історика. Сидять дві чудові, авторитетні, дорослі людини, і не готовою виявилася студентська група до цього заняття. Я спробувала взяти його на себе. Я розуміла, що пару я завалюю. Перша половина пари минає, Марко Веніамінович запалює цигарку, йде з аудиторії, я в сльозах у коридор, потім на кафедру, звичайно, треба було вислухати все, що мені скажуть, на що він промовив, як він це зазвичай робив: «Дитинко, ну ось кості окремо я бачив, а ось скелета ні. Тому я вас прошу: запросіть мене, будь ласка, якось до себе на заняття». Наступна пара в мене була з Леоніда Андрєєва, ну, тут вже я себе реабілітувала, і якось усе в нас вийшло.

Наталія Тарасенко. Незабаром після того, як я закінчила інститут, на той час сім'я Теплінських одержала велику п'ятикімнатну квартиру. І у мене була можливість бути в цьому домі – гостинному, привітному, відкритому, зворушувала атмосфера дбайливого ставлення до кожного члена сім'ї, і це дбайливе ставлення супроводжувалося

м'яким гумором. Не знаю, чи збереглася ще в якомусь домі традиція давати обід членам кафедри перед початком навчального року. Під час таких обідів, певна річ, звучали розповіді на тему «Як я провів літо» і водночас окреслювався план роботи на наступний навчальний рік. Сказати, що ось такі обіди згуртовували колектив, сприяли такій доброзичливій атмосфері, це нічого не сказати.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ – НАУКОВИЙ КЕРІВНИК

Ольга Цівкач. Марко Веніамінович мене пожалів, як він казав, і порадив не займатися сучасною російською літературою, і поезією Сергія Орлова, незважаючи на усю її привабливість, якою мене завжди заманював Юрій Петрович Іванов. Він казав, що існують якісь вічні цінності, вічна література, ну, хоча би Гоголь, краще Миколою Васильовичем займатися, ніж Сергієм Орловим, і це, звичайно, визначило надалі напрям моїх наукових досліджень.

Ігор Козлик. Марко Веніамінович Теплінський, коли я визначився з темою, сказав мені: «А тепер починаємо все з початку: що таке лірика?» Я до нього ходив кожен понеділок, він мені давав завдання на один тиждень, я приходив на наступний понеділок, і він тоді давав наступне завдання. Причому коли я не виконував завдання, він мене не сварив, він мені взагалі нічого не казав. Але я по всьому відчував, що я не можу не виконати, тому що інакше моє спілкування з професором Теплінським закінчиться. І так ми працювали до третього курсу, коли я написав першу свою наукову роботу, яка називалася «Ідея руху в ліриці Тютчева» і яка взяла друге місце на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт, і я отримав навіть, пам'ятаю, премію 40 карбованців, а це була ще одна стипендія. Коли я цю премію отримав, я, взявши ці гроші, йду в телефонну будку, дзвоню йому додому і кажу: «Марку Веніаміновичу, ви знаєте, сталася така справа, що мені з Києва надійшла премія за мою наукову роботу». Професор Теплінський відповідає: «Ну, дуже добре. Ну і що?» А я йому знову: «Марку Веніаміно-

вичу, але ж я розумію, що я цю роботу написав не зовсім сам, а все-таки під вашим керівництвом, і без вас я би цієї праці ніколи не написав. У зв'язку з цим, може, хоча б половина на половину розділимо цю премію?» Я собі уявляю посмішку професора Теплінського, який вдома тримав цю телефонну слухавку і який мені на це відповів: «Молодий чоловіче, я дуже радію з того, що у вас ще збереглися ідеалістичні почуття. Та я вам можу сказати з повною відповідальністю, що ця премія законно належить тільки вам».

Як Марко Веніамінович зі мною працював? Тоді комп'ютерів ще не було, а друкарську машинку я купив тільки на 3-му курсі, отож, я приносив йому свої тексти, написані від руки. Вимога була така: в рукописі має бути велике праве поле для того, щоб професор міг писати свої зауваження. Так от, я зберіг ці свої перші рукописи, які носив на перевірку до Марка Веніаміновича Теплінського. Це була згадана праця «Ідея руху в ліриці Тютчева». І як він їх читав: там, де він закреслював в основному тексті, він на полях писав, як це має бути, а при наших зустрічах пояснював, чому це має бути саме так, а не інакше. І це була школа. Завдяки йому я пройшов гарну літературознавчу школу і плодами цієї школи я користуюся до сьогоднішнього дня.

Судячи зі всього, Марко Веніамінович розповідав про мене своєму оточенню не тільки в Івано-Франківську, але й далеко за межами Івано-Франківська, ще тоді, коли я був студентом. Я пам'ятаю, коли на останньому курсі, це для мене було дуже дивно тоді, з Чернівецького університету імені Юрія Федьковича я отримую запрошення взяти участь у науковій конференції. І запросив мене доктор філологічних наук, професор Анатолій Романович Волков¹⁰. Я думаю, що це не випадково. І ось я написав таку

¹⁰ **Волков Анатолій Романович** (нар. 1925) – український літературознавець (славіст, компаративіст, теоретик і історик літератури). Доктор філологічних наук (1979). Професор (1981). Від 1961 працював у Чернівецькому ун-ті ім. Юрія Федьковича, де очолював кафедру зару-

доповідь і виступав у Чернівецькому університеті з доповіддю «До питання про своєрідність лірики природи Тютчева, ідея руху в ній». І я до сьогоднішнього дня пам'ятаю враження від цієї поїздки: розумієте, коли звичайний хлопчик з простої сім'ї їде, ще будучи студентом, на наукову конференцію, де тебе слухають доктори, професори, доценти, і слухають, задають питання, ти на них відповідаєш, – ви знаєте, це змінює відношення до себе. І це був той шлях, до речі, яким Марко Веніамінович мене виховував: саме в такий спосіб, не нав'язливий, створивши ситуацію, яка примусить мене щось відчувати інакше, дасть якусь перспективу або стимул до подальшого руху.

Так само десь у ті часи, мабуть, на 4-му курсі, я їздив у Донецьк, теж з подачі Марка Веніаміновича Теплінського, і теж приходив в університет, на філологічний факультет, до доктора філологічних наук, професора Михайла Мойсейовича Гіршмана¹¹ і казав: «Я з Івано-Франківська, моє прізвище Козлик, я учень Марка Веніаміновича Теплінського».

Лідія Дербеньова. У моєму житті Марко Веніамінович, мабуть, головна людина, якщо не рахувати моїх батьків, бо 35 років, проведених поруч з ним, – це не просто велика школа життя, а ще й велике щастя. Я мала щастя бути однією з перших його аспіранток, і він дуже багато часу мені приділяв. Розуміючи, що аспірантура – це абсолютно необхідна справа, постало питання про тему дисертації. І тут я маю ще згадати добрим словом нашого другого завідувача кафедри Володимира Григоровича

біжної літератури (1982–1989), кафедру теорії та історії світової літератури (1990–1996) та лабораторію порівняльного літературознавства (1991–1996).

¹¹ **Гіршман Михайло Мойсейович** (1937–2015) – український літературознавець, один із засновників донецької філологічної школи. Доктор філологічних наук (1978). Професор (1981). З 1966 працював у Донецькому ун-ті, обіймаючи посади професора (з 1989) та завідувача кафедри теорії літератури та художньої культури (1990–2005).

Матвійшина¹², який, не знаючи того, теж визначив почасті мій шлях.

Марко Веніамінович показав статтю такого відомого свого часу письменника Петра Дмитровича Боборикіна¹³ французькою мовою, опубліковану в Італії Анджело де Губернатісом¹⁴. І допоміг Володимир Григорович Матвійшин, який цю статтю переклав. Коли Теплінський мені її показував, то казав: «Я тобі абсолютно точно можу сказати, що цей матеріал у Росії невідомий. Давай будемо танцювати звідси, від цієї статті». Так у мене визначився напрям: це натуралізм, белетристика, другий ряд літератури¹⁵.

Ігор Козлик. З іменем Марка Веніаміновича Теплінського я пройшов усе своє попереднє життя. Коли я закінчив четвертий курс, я прийшов до нього і спитав: «А що далі?»

¹² **Матвійшин Володимир Григорович** (1935–2012) – український мовознавець і літературознавець. Доктор філологічних наук (1991). Професор (1991). З 1971 працював у ІФДП ім. В. С. Стефаника, де 1985–1992 очолював кафедру іноземних мов, а 1992–2012 кафедру світової літератури (наступник М. В. Теплінського на цій посаді).

¹³ **Боборикін Петро Дмитрович** (1836–1921) – російський письменник-натураліст, критик та історик літератури. У 1860-ті ввів у широкий вжиток у царській Росії запозичений у німецькій культурі термін «інтелегенція», позначаючи ним (на відміну від німців) не суб'єктів інтелектуальної діяльності, а представників «високої розумової й етичної культури», тобто особливий морально-етичний феномен, який об'єднує представників різних професійних груп, політичних переконань. Автор дослідження «Європейський роман у XIX столітті: Роман на Заході за дві третини століття» (рос. «Европейский роман в XIX столетии: Роман на Западе за две трети века», Санкт-Петербург, 1900. 644 с.). Йдеться про публікацію: Boborykin P. Del criticismo russo. *Rivista Europea*. 1875.

¹⁴ **Губернатіс Анджело де** (1840–1913) – італійський літературознавець, письменник, видавець, громадський діяч. Граф. Досліджував західно-європейські й слов'янські літератури. Один із фундаторів україністики в Італії 1870–1880-х рр. Популяризував російську літературу в Італії. Засновник італійської школи індології. Його найбільша праця – 18-томна «Історія світового письменства» (італ. «Storia Universale della Letteratura», 1883–1885).

¹⁵ Див.: Дербенёва Л. В. Историко-литературная концепция П. Д. Боборыкина (П. Д. Боборыкин – историк русского и европейского романа): дис. канд. филол. наук: 10.01.02 / Прикарпатский ун-т им. В. Стефаника. Ивано-Франковск, 2002. 180 л.

Він мені відповів: «А далі ви їдете за направленням працювати в село сільським вчителем, тому що аспірантури в нас немає, і в аспірантуру поступити дуже важко». Я йому тоді кажу: «А як же наука?» На що він мені дуже логічно відповів: «А хто вам не дає займатися наукою? Я не був в аспірантурах і написав і кандидатську, і докторську дисертацію. Будь ласка, їдьте, працюйте і пишіть».

Я так і зробив. Він ніколи не давав мені ніяких записок для когось. Але коли я перший раз поїхав в Київ, це було в тому самому 1983 році, він мені сказав: «Я Вам даю право говорити в Академії наук, – а я їхав саме в Академію наук, в Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка, у відділ російської літератури і літератур народів СРСР, їхав я до Ніни Євгенівни Крутікової, яка потім і була науковим керівником моєї кандидатської дисертації. Він мені каже: «Я вам даю право сказати, що Ви учень професора Теплінського».

І я так робив дуже довго. Це мало колосальне значення в моїй долі. По-перше, Марко Веніамінович увів мене в коло українських русистів: я вже згадував Ніну Євгенівну Крутікову, члена-кореспондента Академії наук України; я можу згадати Наталію Ростиславівну Мазепу¹⁶, з якою я теж познайомився як учень Марка Веніаміновича Теплінського; я можу згадати весь відділ російської літератури і літератур народів СРСР в академічному Інституті літератури. Як учень Марка Веніаміновича Теплінського, я познайомився з доктором філологічних наук, професором Леонідом Генріховичем Фрізманом¹⁷, який потім був першим опонентом на захисті моєї кандидатської дисертації.

¹⁶ **Мазепа Наталія Ростиславівна** (1930–2019) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1988). З 1956 працювала у відділі російської літератури і літератур народів СРСР (пізніше відділ слов'янських літератур) Ін-ту літератури НАНУ в Києві.

¹⁷ **Фрізман Леонід Генріхович** (1935–2018) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1987). Професор (1980). З 1968 працював у Харківському педагогічному ін-ті (пізніше ХНПУ імені Г. С. Сковороди), де 1992–2009 очолював кафедру російської і зарубіжної літератури.

Саме як учень Марка Веніаміновича Теплінського, ще будучи студентом, я познайомився в 1982 році в Коломиї з майбутнім видатним українським методистом, а тоді директором Коломийської СШ № 9 Юрієм Ібрагімовичем Султановим, який теж увійшов у моє життя назавжди, як один з моїх найближчих друзів. Не був би я учнем Теплінського, я не знаю, чи ця зустріч би відбулася. Вже потім, коли я працював на кафедрі як молодший колега професора Теплінського і доцента Султанова, я спостерігав за їхньою творчою співпрацею як творців перших українських підручників із зарубіжної літератури. А потім, коли Юрій Ібрагімович пішов у 2003 році з життя, Марко Веніамінович переживав це дуже глибоко, і я не пам'ятаю випадку аж до його смерті, щоб він колись не згадував Юрія Ібрагімовича Султанова, якого, до речі, він сам привів на кафедру в 1986 році.

**З виступу професора Марка Теплінського на відкритті
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Султанівські читання»
(29 жовтня 2009 р., ПНУ імені Василя Стефаника)**

«Ми пам'ятаємо Юрія Ібрагімовича, пам'ятаємо як чудового методиста, до слова, пам'ятаємо і як поета, адже він автор трьох поетичних збірок, виданих в Івано-Франківську і в Києві, та це розмова особлива.

Я хочу сьогодні поговорити про Султанова-методиста.

У далекому вже 1990 році Івано-Франківський інститут удосконалення вчителів видав книжечку, написану Юрієм Ібрагімовичем, навчальний посібник з курсу зарубіжної літератури. Це була, без перебільшення, чи не перша спроба створити навчальний посібник для українських школярів.

Можливо, вже забулося, з якими труднощами зіткнулися вчителі, коли в школі з'явився новий предмет, зовсім новий, раніше такого не було. І заради справедливості хочу сказати, що першими удар на себе прийняли вчителі російської мови і літератури».

Ігор Козлик. Багато людей, з якими я познайомився завдяки Марку Веніаміновичу Теплінському, назавжди ввійшли в моє життя як мої добрі друзі, не дивлячись на різницю у віці. І з пам'яттю про тих, кого вже нема, я живу до сьогоднішнього дня. І отут я хочу згадати доктора філологічних наук Тетяну Петрівну Маєвську¹⁸, з якою я теж познайомився, прийшовши і сказавши: «Я – Козлик, учень Марка Веніаміновича Теплінського».

Марко Веніамінович вже після того, коли я написав кандидатську дисертацію, увів мене і в коло російських літературознавців, яке він добре знав, тому що він сформувався в атмосфері літературознавчої школи в Ленінграді. В грудні 1991 року, і, як я тепер розумію, це знову було з його подачі, мене запросили в Ярославль, в Ярославський педагогічний інститут на міжнародну конференцію, присвячену творчості Некрасова. Я написав доповідь і поїхав. Ця поїздка була для мене знаковою, тому що я зустрів там людей, з якими, знову ж таки, підтримував спілкування все наступне життя. Я назву хоча б доктора філологічних наук, професора з Коломни Георгія Васильовича Краснова¹⁹, з яким потім ми були разом у Польщі. Я хочу згадати учня професора Краснова, поль-

¹⁸ **Маєвська Тетяна Петрівна** (1928–2003) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1989). Професор (1991). Працювала науковим співробітником відділу російської літератури і літератур народів СРСР Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (1957–1984), завідувачем кафедри російської мови і літератури Центрального ін-ту вдосконалення вчителів (1984–88, Київ), професором кафедри світової літератури Ніжинського педагогічного ін-ту (1989–99), професором кафедри світової літератури і культури Херсонського педагогічного ун-ту (2001–2003).

¹⁹ **Краснов Георгій Васильович** (1921–2008) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1966). Професор. 1950–1975 працював у Горьковському державному ун-ті (нині Нижегородський державний ун-т ім. М. І. Лобачевського, РФ), де у 1960-ті був деканом філологічного ф-ту та завідувачем кафедри російської літератури. З 1975 працював у Коломенському державному педагогічному ін-ті (нині Державний соціально-гуманітарний ун-т, м. Коломна, Московська обл., РФ), де 1979–1990 керував кафедрою літератури.

ського професора Базилі Бялокозовича²⁰, який відкрив мені Польщу, тому що якби не він, мене би в Польщі не було, а він мені відкрив дорогу на польські наукові форуми. Завдяки проф. Б. Бялокозовичу я познайомився з відомим польським літературознавцем, професором Ягеллонського університету Ришардом Лужним²¹.

У Ярославлі я познайомився з відомим російським чехознавцем Олександром Павловичем Чудаковим²². Ми вже після того не бачилися, але я цю зустріч пам'ятаю все своє життя. Справа полягає в тому, що 4 грудня 1991 року мені виповнювалося 30 років. І на своє день народження я якраз був у Ярославлі на конференції. І ввечері я потрапив у компанію, яка святкувала моє день народження. І коли на другий день, 5 грудня, я зустрів Олександра Павловича, який теж був на тій нашій вечоринці, то він на мене подивився і сказав: «Молодий чоловіче, Вам учора виповнилося 30 років?» Я йому кажу: «Так, мені вчора виповнилося 30 років». «Ну, тоді я Вам дещо подарую». І він подарував мені книжку: перше видання відомої монографії Кормана «Лірика М. О. Некрасова» (Воронеж, 1964 рік), де йдеться про форми вираження авторської свідомості в ліриці. Теорія Кормана функціо-

²⁰ **Бялокозовіч Базилі Янович** (1832–2010) – польський літературознавець, славіст, компаративіст, культуролог. Доктор філологічних наук (1972). Професор (1986). Працював у Варшавському та Вармінсько-Мазурському ун-тах, Польській академії наук, Ін-ті світової літератури ім. О. М. Горького (рос. ИМЛИ, Москва). Доктор honoris causa Ленінградського (нині Санкт-Петербурзького) та Нижегородського державних ун-тів (РФ).

²¹ **Лужний Ришард** (1927–1998) – польський літературознавець. Професор габілітований (1966). Працював у Ягеллонському ун-ті (Краків, Польща), де очолював кафедру російської і радянської літератури (1967–1982, 1985–1989), Ін-т російської філології (1969–1979), філологічний ф-т (1981–1984), кафедру української літератури (1990–1994) та історичний і літературний відділ кафедри українознавства (1994–1997).

²² **Чудаков Олександр Павлович** (1938–2005) – російський літературознавець. Фахівець з творчості А. П. Чехова. Доктор філологічних наук (1983). Після 1987 читав лекції з російської літератури в європейських і американських ун-тах.

нує до сьогоднішнього дня і є певною мірою класикою літературознавства.

З професорами Чудаковим і Бялокозовичем я в Ярославлі познайомився також завдяки Наталії Миколаївні Мостовській, доктору наук, подрузі Марка Веніаміновича Теплінського, яка завжди, працюючи в Пушкінському Домі, запрошувала його на некрасовські конференції і яка, коли дізналася, що я «той самий Козлик», зразу взяла мене під свій захист. І от яка символічна, може, в чомусь річ. Ми продружили з Наталією Миколаївною аж до її смерті, і як дивно: вона святкувала в 1991 році, 4 грудня, у себе в готельному номері моє тридцятиліття, а 4 грудня 2006 року, тобто знову на моє день народження, вже в себе в Санкт-Петербурзі вона померла.

Лідія Дербеньова. Керівником Марко Веніамінович Теплінський був чудовим. Це той випадок, коли хороший досвід у подальшому може нашкодити, бо я вважала, що так і має бути. Я не знала, що керівники бувають різні, і що я ніколи не зможу бути таким чудовим керівником, як Марко Веніамінович. Мало того, що він усе читав, усе аналізував, він учив, як він казав, будувати містки між частинами, вчив робити переходи, ось ті необхідні кліше, які ми все ж у роботах своїх вживаємо, по яких дуже видно стиль того, хто пише. І це була школа абсолютно неповторна. Я коли зустрічаюся з людьми, які довго спілкувалися з Марком Веніаміновичем, які можуть мати щастя називати себе його учнями, я бачу в них його: в жестах, у якихось словах. Школа Теплінського живе і процвітає, і дай Бог, аби і далі так було.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ – ЧЛЕН СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ РАДИ
Й ОПОНЕНТ НА ЗАХИСТІ ДИСЕРТАЦІЙ

Стелла Кривошапова. Марко Веніамінович Теплінський був членом нашої спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій. Я у той час була вченим секретарем цієї ради, тому наші стосунки були дуже діловими і пов'язані були із захистами докторських і кандидатських

дисертацій. Це була людина, яка задавала тон роботі усієї вченої ради. Він міг почати прекрасну дискусію, він міг уміло, дуже делікатно підтримати дисертанта якимсь запитанням. Так, пригадую дискусію, пов'язану із захистом докторської дисертації Віктора Андрійовича Гусєва, тоді доцента Дніпропетровського державного університету. Йшлося про поезику Антона Павловича Чехова і його твір «Дама з собачкою». Віктор Андрійович заговорив про один епізод, пов'язаний з кавуном, який їв герой Гуров, і не дуже переконливо почав своє обґрунтування. І йому на допомогу прийшов Марко Веніамінович: він дуже вправно повернув дискусію, і це був один з кращих моментів захисту дисертації.

Віктор Гусєв. Особисте наше знайомство відбулося 1986 року під час захисту моєї докторської дисертації. Марко Веніамінович був одним із трьох опонентів, і його оцінки моєї роботи, підтримка його були дуже важливі для мене і тоді, і тепер.

Семен Абрамович. Він зробив мені честь бути моїм опонентом. Я пишаюся тим, що (рідко буває) докторська дисертація не викликала у нього жодного зауваження. А це дорогого вартує. Це особиста йому вдячність: Марку Веніаміновичу, прошу прийняти її ось зараз.

Володимир Казарін. Він був опонентом на захисті моєї докторської дисертації в Києві, в Академії наук, в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка, у раді, яку очолювала наша чудова, чарівна Ніна Євгенівна Крутікова, член-кореспондент Академії наук України. І, незважаючи на певні моменти передісторії наших взаємостосунків, які нас зближували, у нього був досить таки жорсткий відгук, де він полемізував з цілого ряду моментів моєї докторської дисертації, а вона була присвячена романтичним тенденціям у творчості Пушкіна, Лермонтова, Гоголя. І дуже яскравим був його виступ, дуже емоційним, і це була саме полеміка, а не формальна розмова. І це допомогло мені у захисті, бо я побачив людину, яка професійно висловлює

ється на теми, які мене цікавлять. І потім, коли опоненти виступили, і я їм усім відповів, він брав слово і говорив публічно, що пошукувач його багато в чому переконав і він підтримує його працю. Марко відкрито підтримував мою докторську і сказав, що полеміка переконала його в тому, що творча складова цієї студії реальна, і пошукувач заслуговує на право стати доктором філологічних наук.

Віктор Гусев. З кінця 1980-х років ми разом з Теплінським працювали у раді із захистів в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка. І я пам'ятаю його глибокі, точні і завжди дотепні виступи на засіданні ради.

Запам'яталися і деталі, здавалося б, малозначущі дрібниці. Ось, пам'ятаю, стоїмо ми в невеликій черзі біля каси інституту, отримуємо гроші за опонування. Тоді доктор отримував 25 карбованців за цей науковий подвиг. І Марко Веніамінович після того, як я брав належний мені четвертак, казав: «Ось гуляй, чоловіче!» Та й насправді у ті часи на ці гроші можна було гульнути та ще й даму чарівну пригостити. І Марко Веніамінович до такого типу вчинків був схильний.

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ: ПОЧУТТЯ ГУМОРУ

Олександр Волковинський. Коли після підведення підсумків олімпіади виник епізод, коли визначалися, проти яких напоїв не буде заперечень, і я сидів на іншому кінці стола, але почув таку бадьору відповідь Марка Веніаміновича, якому вже було тоді точно за вісімдесят. Він сказав: «Звісно, горілочку. Я ж православний». І здавалося, що життєрадісність та бадьорість цієї людини є невичерпними.

Стелла Кривошапова. Ми знали, що він працював колись на Сахаліні, і було цікаво дізнатися, а наскільки йому цікаво живеться у прикарпатському краї. І з'ясувалося, що він прекрасно знає коломийки, більше того, «соромітські» коломийки. І відразу нам навів декілька прикладів.

Тетяна Завгородня. За всієї своєї науковості, за всієї своєї серйозності Марко Веніамінович завжди залишався

простою людиною з великим гумором, яка з будь-якої нагоди могла розповісти анекдот.

Ігор Козлик. Марку Веніаміновичу Теплінському було властиве унікальне почуття гумору, в основі якого, до речі, була самоіронія. Я думав не один раз, що є джерелом цього гумору, цієї самоіронії. А потім зрозумів, що саме така позиція, таке ставлення до тлінного життя і до самого себе у цьому тлінному житті допомогли йому прожити дуже важкі роки і при цьому залишитися людиною доброю і людиною милосердною.

Знаючи мій холеричний темперамент, він мені завжди казав: «Ігоре Володимировичу, будь ласка, зберігайте здорове почуття байдужості і тримайте ноги в теплі». І тоді все ставало на своє місце.

Всі знають його улюблені анекдоти про людоджерів. У 1999 році, коли Марку Веніаміновичу виповнялося 75 років, наша кафедра з моєї ініціативи видала міжнародний збірник наукових праць на пошану шановного професора, і в цій книзі, а називається вона «Література. Літературознавство. Життя», є окремий розділ «Книжка у книжці», а в цьому розділі – його улюблені анекдоти про людоджерів.

Віктор Гусев. Іноді, коли я питав його про проблеми нашого, на жаль, проблемного існування, він казав: «Вітю, у моєму першому житті...» Але ж справді, можна вважати, що Марко Веніамінович, як він всиловалювався, прожив не одне життя, а останнє – всі ми опинилися у новому житті у 1990-ті роки. «Вітю, – казав він мені, – ви ж знаєте, що мені не цікаво, хто винен, а що робити, я не знаю. Але переконаний, що все-таки потрібно жити». І ось, пригадавши якийсь випадок зі своїх трьох-чотирьох попередніх життів, Марко Веніамінович переповідав його, і виявлялося, що все не так страшно, що якісь можливості примиритися зі світом є, і такі можливості він знаходив. І справді, після бесіди з ним жити ставало легше, ставало зрозуміло, що жити не тільки можна, а й треба, що життя інколи цікаве і захопливе, незважаючи на те, що неспрос-

те воно, тяжке буває. Ось таке ставлення до життя, життєтвердне, було властиве Маркові Веніаміновичу, і таким я його запам'ятав.

Ігор Козлик. Саме як вихованець Марка Веніаміновича Теплінського я познайомився із своїм старшим другом, нашим відомим професором англійської філології Віктором Олексійовичем Кравченком²³. У нас був такий тріумфірат, коли ми втрьох могли зустрічатися чи в Марка Веніаміновича вдома, чи в мене, і я спостерігав за ними. Хоча вони за темпераментом були протилежні, тому що Віктор Олексійович був холерик, він весь горів, а Марко Веніамінович був спокійний, проте їх об'єднувало оце глибинне почуття гумору, іронія і здатність радіти життю, цінувати кожну хвилину цього життя. І Марко Веніамінович теж увесь час, коли ми зустрічалися, згадував добрим словом Віктора Олексійовича, який знав неймовірну кількість анекдотів, який чудово співав російські романи, і польські пісні, і українські пісні, і навіть перекладав українські пісні англійською мовою і виконував під гітару. І в нього це дуже гарно виходило.

Інна Стражнікова. Я пам'ятаю, як помирав Марко Веніамінович, він помирав на моїх очах. В останні хвилини життя Марко Веніамінович теж розповів анекдот про людоджерів:

«Ніч. Знову людоджери. Вона:

– Чому ти не спиш?! Крутишися, щось бурмочеш, зітхаєш, не даєш мені спати!

Він:

– Я не розумію, що зі мною коїться! Увесь час я про щось думаю, у мене постійно якісь думки в голові...

Вона:

²³ **Кравченко Віктор Олексійович** (1933–2007) – український мовознавець-германіст. Кандидат філологічних наук (1972). Доцент (1975). 1973–1989 керував кафедрою англійської мови (потім англійської філології) ІФДП ім. В. С. Стефаника, після цього працював на посаді професора кафедри англійської філології ПНУ імені Василя Стефаника.

– А я тобі скільки разів казала: не їж інтелігенцію на ніч!»²⁴

Це було при швидкій допомозі.

Ігор Козлик. Коли я приходив до нього додому, особливо коли було якесь чи свято, чи ми щось відзначали, то він часто співав мені пародію на відомий в 1940-х роках міський романс, який називається «Маруся отруїлася» (рос. «Маруся отравилась»). Ось цей текст:

*И, клянусь, я тебя до могилы
Не забуду никогда!*

А через две недели
Он говорил ей так:
«Напрасно, в самом деле,
Рассчитываете на брак».

Маруся возопила:
«Мне жисть всего хужей!»
И в грудь себе вонзила
Двенадцать столовых ножей.

Мотор колёса крутит,
Шумит, бежит Москва.
Маруся в Институте
Склифасовскава.

Марусю на стол ложат
Двенадцать штук врачей,
И каждый врач ей ножик
Вытягивает из грудей.

«Не лапайте руками!
Довольна я вполне.
Двенадцатый нож на память
Пуцай остаётся во мне».

Марусю в крематорий.
И прямо в печь кладут.

²⁴ Текст відтворено за виданням: Література. Літературознавство. Життя: зб. наук. праць й матеріалів на пошану д-ра філол. наук, проф. М. В. Теплінського [з нагоди його 75-річчя від дня народження] / відпов. ред. І. В. Козлик. Івано-Франківськ: Плай; ТзОВ «Поліскан», 1999. С. 403–404.

И вот в тоске и в горе
Герой наш тут как тут.

«Я сам ей жизнь всю спортил.
И виноват я сам.
На память пеплу в портфель
Отсыпьте четыреста грамм.

*И, клянусь, я тебя до могилы
Не забуду никогда!*

МАРКО ТЕПЛІНСЬКИЙ ЯК СПІВРОЗМОВНИК

Марія Михайлова. Я хотіла дарувати його іншим людям. Це, звичайно, звучить жахливо самовпевнено, може, навіть нахабно, я не володіла ним, це не була найближча людина мого оточення, хоча дорога мені людина. Та всі мої друзі знали, що, якщо вони поїдуть зі мною, найперше я їх поведу в гості до Марка Веніаміновича, і вони будуть увесь вечір слухати розповіді про Ленінград, про Ленінградський університет, про його вчителів, про події, пов'язані з його захистом.

Ольга Ніколенко. Коли він виходив виступати на високу трибуну, він говорив дуже тихим і лагідним голосом. І всі замовкали, тому що він говорив такі звичні і людяні речі, які доходили до душі кожного.

Стелла Кривошапова. Він завжди був увічливий, дуже уважний. З ним було приємно спілкуватися.

Семен Абрамович. Спілкування з ним завжди було в радість, бо (так сталося) ми розуміли один одного з півслова, непотрібно було нічого доводити, хоча він був старший від мене на багато років, і досвід його було годі порівняти з моїм власним життєвим досвідом. Якось сталося, що на речі ми дивилися багато в чому, не у всьому, не у всьому, та багато в чому однаково. З ним легко було розмовляти.

Віктор Гусєв. Усі, хто знав Марка Веніаміновича, пам'ятають, яким цікавим співрозмовником він був. Саме співрозмовником, а не тільки оповідачем. Він умів слухати, уважно слухати.

Світлана Коршунова. Дивовижно легка у спілкуванні людина. Ось я завжди казала так, що мені дуже пощастило: більша частина моєї наукової, викладацької діяльності пройшла під керівництвом Марка Веніаміновича. Більш комфортного спілкування з людиною я ось навіть не можу пригадати. Завжди відчувався його авторитет, і ніколи не хотілося перейти з ним на якісь фривольні, так би мовити, ноти стосунків. Але – простота, повага до співрозмовника, повага до людини, ким би вона не була. Це міг бути студент, асистент, доцент, декан, ректор, – у Марка Веніаміновича завжди було рівне і дуже доброзичливе ставлення до всіх.

Сьогодні дуже модно говорити про діалог. Ось Марко Веніамінович був прекрасним майстром діалогу. Якщо я уявляю собі діалог, то це ось приклад, який дав мені на все життя професор, учитель, завідувач кафедри, відомий учений Марко Веніамінович Теплінський.

І НАСАМКІНЕЦЬ

Марія Михайлова. Я б не хотіла, щоб усе це прозвучало тільки як спогади про Марка Веніаміновича. Для мене він залишається живим, і я не можу звикнути до думки, що коли я поїду в Крим, чи в Полтаву на якусь конференцію, я його там не побачу, тому що знайомство з ним, спілкування з ним було тією додатковою радістю, яка забарвлювала для мене всі наукові засідання, всі наукові зустрічі.

Тетяна Завгородня. Незадовго до смерті Марк Веніамінович казав: «Я прожив життя, за яке мені не соромно»²⁵.

Олександр Кеба. Він подарував мені книжку, яка має симптоматичну назву «Професія: літературознавець»²⁶. І на цій книжці він зробив напис, який за шрифтом збігається і з друкарською назвою «Марк Теплинский. Професія: літературовед». І от напис автора (російською):

²⁵ На цю тему М. В. Теплінський публічно висловився у пресі за три роки до свого відходу (див.: Теплинский М. В. «Я прожил жизнь, за которую мне не стыдно». *Радуга*. [Київ] 2009. № 8. С. 93–102).

²⁶ Див.: Теплинский М. В. Профессия: литературовед. Ивано-Франковск: Гостинець, 2007. 336 с.

«Дорогому Олександру Володимировичу (Сашкові) від Теплінського, представника дивної професії: літературознавець. Є така професія і чи на довго збережеться, проблема для чергового форуму.

З глибокою і щирою повагою

Марко Теплінський.

Крим, 18.6.2007 року».

Професія літературознавець, до якої належав Марко Веніамінович, при всьому при тому, що він так іронічно про неї відгукувався, має майбутнє. І це майбутнє ґрунтується на працях, на ставленні до своєї професії таких людей, як Марко Веніамінович. Те, як він оцінював, коли казав про будь-які речі, що роблять люди: «Не соромно», – оця оцінка «не соромно» і є найважливішим критерієм будь-чого, що ми робимо.

Володимир Казарін. Незадовго до його відходу я мав щастя в його місті з ним зустрічатися, спілкуватися і розмовляти. Серйозна, гарна була розмова, яка тепер, коли я оглядаюся назад, виглядає так, ніби він мені якийсь заповіт передавав: що потрібно робити, як себе поводити, як треба писати праці, аби потім не було соромно за ці роботи через десять, двадцять, п'ятдесят років.

Ольга Ніколенко. Колись він казав, що обов'язково в Полтавському національному педагогічному університеті має бути кімната пам'яті Короленка. Ми запам'ятали його слова і зробили таку музейну кімнату спільно з викладачами, студентами, і ця кімната пам'яті Короленка нагадує нам не тільки про пам'ять великого письменника, а й про пам'ять великої людини, якою був Марко Веніамінович Теплінський.

Володимир Казарін. Немає з нами Марка Теплінського, немає нашого старшого друга, наставника, вчителя, товариша, немає нашого морального авторитета. Його відхід з цього життя – це велика втрата для всієї філологічної науки не тільки України, а всіх країн колишнього Радянського Союзу і у повному сенсі слова – європейського гуманітарного простору.

Наступного дня після його смерті у минулому році я виступав на конференції у Петербурзькому університеті,

присвячений 100-річчю Георгія Пантелеймоновича Макогоненка. І ось там, на цій петербурзькій конференції, я сказав про те, що ми втратили Марка Теплінського, цього видатного вченого, що він пішов від нас, і мені було приємно бачити, як петербурзька наукова аудиторія зі співчуттям, зі знанням цієї людини, з розумінням масштабу цієї втрати реагувала на мої слова²⁷.

Ми будемо його пам'ятати завжди, поки ми живемо і працюємо. Ми розповідаємо про нього нашим учням сьогодні. Ми відсилаємо до його книг, аби вони їх читали, використовували, і тим самим він залишається реальною постаттю наукового простору, і нові покоління людей, які його особисто не знали, знають його через книги і спілкуються з ним, читаючи його книги і статті.

Семен Абрамович. Мені залишається тільки завершити цей свій виступ словами, якими Господь звертається до євангеліста Марка: «*Rex tibi Marce evangelista meus*» – «Мир тобі, Марку, мій благовіснику²⁸». Так ось Маркус-благовісник був у своїй сфері, на тому полі, яке йому було призначено, саме тим благовісником, без якого не виросли би покоління прекрасних російських філологів, що

²⁷ Текст цього виступу див.: Казарин В. П. Мой учитель профессор Г. П. Макогоненко: нравственные и научные итоги общения. *Наук. записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2014. Вип. 1(77). Частина друга. С. 47–59. **Макогоненко Георгій Пантелеймонович** (1912–1986) – російський літературознавець. Учень Г. О. Гуковського. Доктор філологічних наук (1955). 1946–1983 працював на філологічному ф-ті Ленінградського ун-ту, з 1957 професором, а 1965–1982 завідувачем кафедри російської літератури. З 1969 очолював групу з вивчення російської літератури XVIII ст. у Ін-ті російської літератури (Пушкінський Дім) АН СРСР. Показовий для особистості Г. П. Макогоненка факт: коли відомого германіста В. М. Жирмунського на початку Німецько-радянської війни 1941–1945 рр. заарештували як «німецького шпигуна», Г. Макогоненко зателефонував з Радіокомітету з прямого телефона в НКВС (рос. НКВД) і пояснив значення праць В. Жирмунського, охарактеризував його як патріота, і незабаром Жирмунського відпустили. (Див. про це: Лотман Л. Воспоминания. СПб.: Нестор-История, 2007. С. 190).

²⁸ Слово «євангеліє» (середнього роду) або «євангелія» (жіночого роду) походить від грецького εὐαγγέλιον, що означає «гарна звістка, добра новина». Відповідно слово «євангеліст» має значення «той, хто звіщає добру новину», тобто благовісник.

навчалися за його підручниками, слухали його лекції і назавжди зберегли в пам'яті його живий, неповторний, іронічний вигляд. Ось Ігор Володимирович Козлик, який затіяв усю цю історію з увіковіченням пам'яті Марка Веніаміновича, безумовно, яскравий приклад, яскравий продукт такого позитивного впливу викладача на студента, вчителя на учня. Це той живий стан культури, який варто лише вітати.

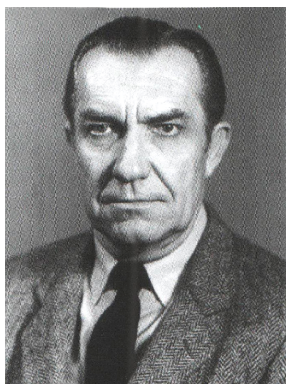
Олександр Устенко. Професор М. В. Теплінський належав до тих, які були першими, які заклали напрями перспективного розвитку. Спогади про постатей, до яких належав професор М. В. Теплінський, спонукають замислитися над питанням: як же ми без таких людей можемо жити? Завдання – шукати таких людей, вирощувати таких людей, створювати умови для творчості. Такі постаті надихають до творчості інших людей, що їх оточують. Я знав, що до професора М. Теплінського приходили багато людей різних фахових напрямків, вони тягнулися до нього як до джерела і знань, і тепла, і уваги, і відповідної думки. Я ж пам'ятаю тих випускників, які йшли від Теплінського – вони бачили перед собою взірець справжніх вчителів і вихователів, які духовністю впливали на своїх вихованців, впливали своєю особистістю.

Я дуже радий, що саме Прикарпатський університет дедалі більше стає осередком напрями вільного розвитку думок. Я собі уявляю, що буде через 30, 40, 50 років? Прийдуть нові покоління людей, які можуть ту спадщину або зруйнувати, викинути, або піти далі.

У сьогоднішніх умовах виш має дуже хороші перспективи завдяки людям, до яких належить і Марко Теплінський. Ми не повинні цуратися цієї пам'яті і наслідків цієї діяльності. Завдячуючи цьому, ми повинні бути творцями, які продовжують цю діяльність. Тому жива пам'ять про таких людей, як М. Теплінський, є дорогою в майбутнє. У цьому, я вважаю, найважливіший результат життя і діяльності плеяди культурних діячів, до якої належить і професор М. В. Теплінський.

Ніна Крутікова¹

Ігор Дзеверін

Микола Жулинський

¹ У збірнику, виданому на пошану пам'яті Н. Є. Крутікової з нагоди 100-річчя від дня її народження, взяв участь і М. В. Теплінський. (Див.: Теплінський М. В. Из воспоминаний о Н. Е. Крутиковой. *Благородний вимір наукового подвижництва*: зб. наук. праць / редкол.: М. Г. Жулинський (голова), Н. Р. Мазепа (відпов. редактор) та ін.; НАН України; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наук. думка, 2012. С. 9–11; Теплінський М. В. А. А. Ожигина. *Там само*. С. 101–108).

Корній Чуковський

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (ПУШКИНСКИЙ ДОМ)

Русская литература

№ 3

Историко-литературный журнал

1996

ПИСЬМА К. И. ЧУКОВСКОГО

(ВСТУПИТЕЛЬНАЯ ЗАМЕТКА, ПУБЛИКАЦИЯ
И КОММЕНТАРИИ С. М. В. ТЕПЛИНСКОГО)

Корней Иванович Чуковский принадлежал к тем сравнительно редким по нынешним временам людям, которые любят писать письма. Примечательно, что писал он, за редчайшими исключениями, от руки, почти никогда не пользуясь пишущей машинкой, иными словами, не оставлял у себя копий.

Как известно, К. И. Чуковский не отказывал в помощи и советах совершенно незнакомым ему людям, его неизменной доброжелательность и отзывчивость в полной мере ощутил и я.

После окончания Ленинградского университета (1947) я начал работать в Петрозаводске. Занимательнейшим еще на студенческой скамье под влиянием проф. В. Е. Евгеньева-Максимова творчеством Некрасова, я избрал в качестве темы для кандидатской диссертации сатирическую поэму Некрасова «Современники». Желая получить более подробные сведения о рукописях поэмы, я обратился с письмом к К. И. Чуковскому, с которым не был тогда лично знаком (первая встреча в Переделкино произошла лет через десять). Так началась переписка, длившаяся около двадцати лет.

Фрагменты некоторых писем К. И. Чуковского использованы мною в публикациях: «Письма К. И. Чуковского о Н. А. Некрасове» (Вопросы русской литературы. Львов, 1983. Вып. 2) и «Письма Чуковского на Сахалин» (Советский Сахалин, 1982. 14 мая). Автографы публикуемых писем хранятся в Рукописном отделе Пушкинского Дома, за исключением № 8 (Сахалинский краеведческий музей). Мои письма находятся в составе архива К. И. Чуковского (РГАЛИ, Москва).

Публікація листів К. І. Чуковського
до М. В. Теплінського

Анатолій Волков

Михайло Гіршман

Відділ російської літератури і літератур народів СРСР
Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.

Зліва направо: стоять – **Олег Гайнічеру, Тетяна Резніченко, Іван Бажинов, Ніна Крутікова, Віктор Беляєв, Тетяна Свєрбілова, Олександр Мушкудіані, Анатолій Шпиталь;**
сидять – **Андрій Оберемський, Світлана Кучерявенко, Тамара Заморій, Наталія Чорна, Тетяна Маєвська, Наталія Мазепа**

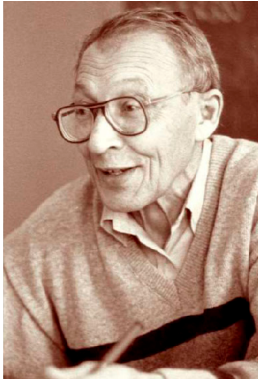
1984 р. Полтава.
Марко Теплінський і Стелла Кривошапова
 на Гоголівській науковій конференції

30 березня 2009 р. Київ
Наталія Мазепа

Сестри Маєвські:
Ірина та Тетяна

Георгій Краснов

2 серпня 2001 р. Гданськ (Польща).

**Георгій Краснов
і Базилі Бялокозович**

2001 р. Алушта (Крим, Україна).

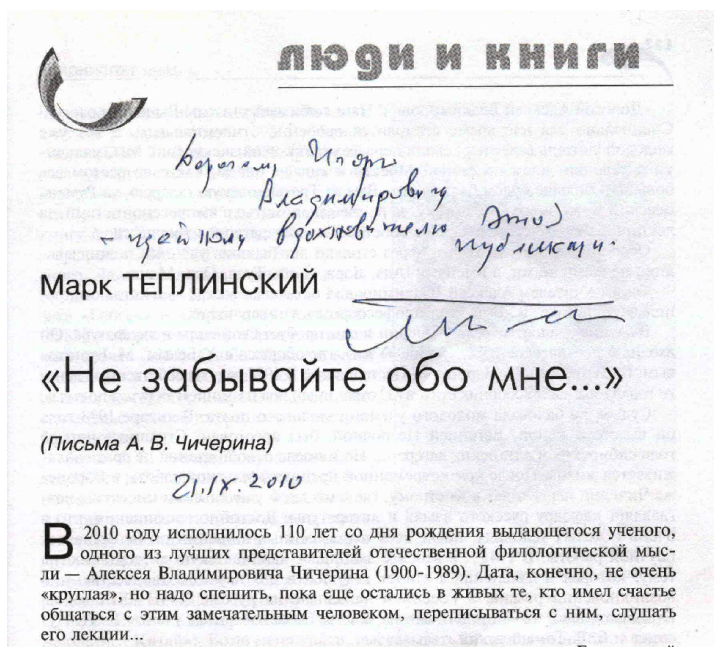
Марко Теплінський і Леонід Фрізман

Віктор Рогозинський,
головний редактор журналу
«Зарубіжна література
в школах України», який
у своїх часописах надрукував
близько 10-ти статей
М. В. Теплінського

Олексій Чичерін

Подарований І. В. Козлику примірник київського часопису «Радуга» за 2010 р. (№ 5-6), де на с. 141-153 надруковано листи О. В. Чичеріна до М. В. Теплінського, з дарчим написом автора публікації: «Дорогому Ігорю Володимировичу – ідейному натхненнику цієї публікації»

13 березня 2008 р. Ялта (Крим, Україна).

VIII Міжнародний форум русистів України.

*Зліва направо: **Олександр Лагунов**², **Ірина Московкіна**³, **Борис Єгоров**, **Лідія Дербеньова** та **Марко Теплінський***

14 березня 2008 р. Ялта (Крим, Україна).

Марко Теплінський і Борис Єгоров

на VIII Міжнародному форумі русистів України

² **Лагунов Олександр Іванович** (1938–2019) – український літературознавець. Фахівець з творчості Я. Полонського, А. Фета та поезії російського символізму. Доктор філологічних наук (2000). Професор (2002). Працював на кафедрі історії російської літератури Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна.

³ **Московкіна Ірина Іванівна** (нар. 1951) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1994). Професор (1995). З 1999 завідувач кафедри історії російської літератури Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна.

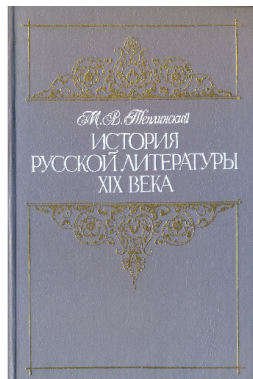
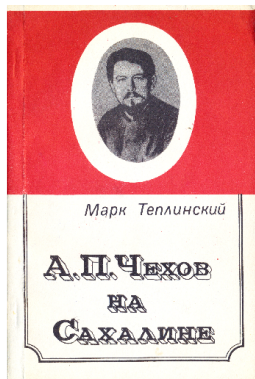
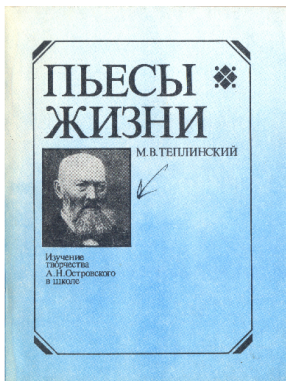
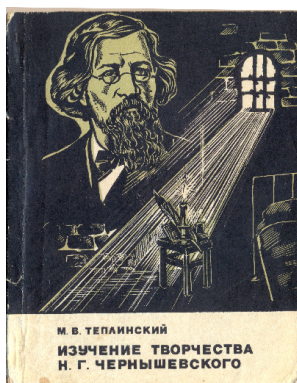
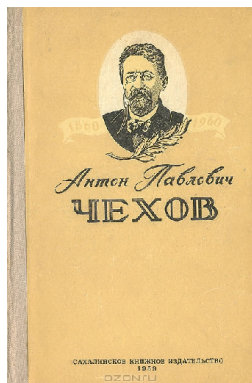

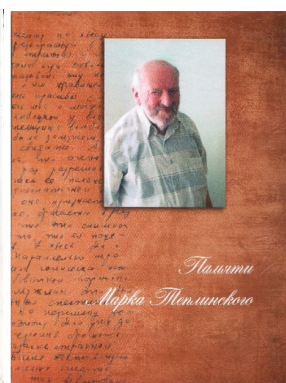
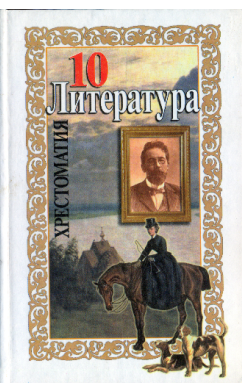
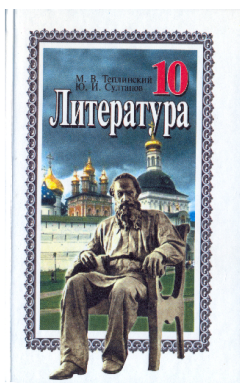
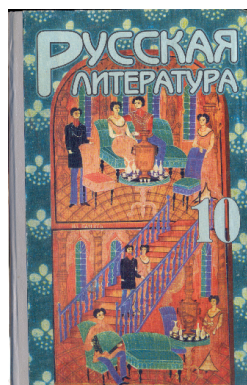
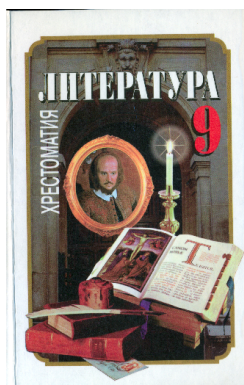
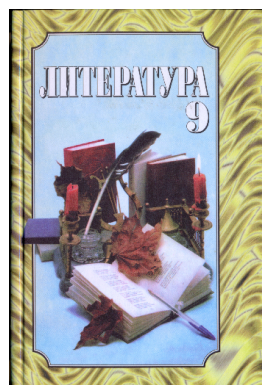
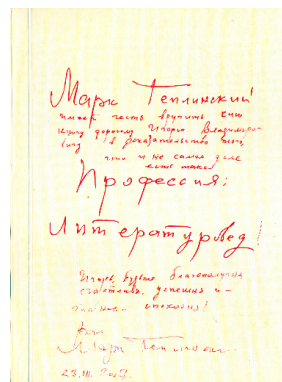
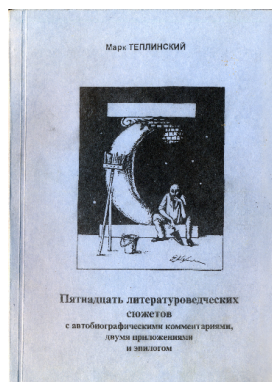
Віктор Кравченко

21 травня 2010 р. Івано-Франківськ.
Професор **Марко Теплінський**
і завідувач кафедри світової літератури ПНУ
професор **Володимир Матвійшин**

ПРАЦІ ПРОФЕСОРА М. В. ТЕПЛІНСЬКОГО

ЮВІЛЕЙНЕ ВИДАННЯ
З НАГОДИ 75-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ПРОФЕСОРА МАРКА ТЕПЛІНСЬКОГО (1999)

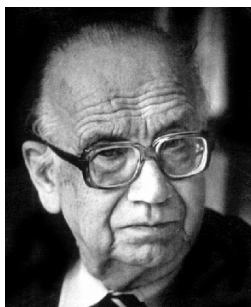

У цьому ювілейному виданні взяли участь 35 фахівців з трьох країн⁴, які представляли: з **України** – Прикарпатський ун-т імені Василя Стефаника, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ (Київ), Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, Харківський ун-т ім. В. Н. Каразіна, Львівський ун-т ім. Івана Франка, Чернівецький ун-т ім. Юрія Федьковича, Харківський педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди, Ніжинський педагогічний ун-т ім. М. В. Гоголя, Дрогобицький педагогічний ун-т ім. Івана Франка, Івано-Франківський обласний ін-т післядипломної освіти педагогічних працівників; з **Російської Федерації** – Ін-т російської літератури (Пушкінський Дім) РАН, Ленінградське (Санкт-Петербурзьке) відділення Ін-ту етнографії АН СРСР (РАН), Санкт-Петербурзьку філію Ін-ту російської історії РАН, Новгородський ун-т ім. Яро-

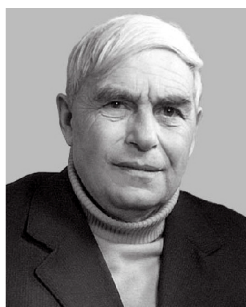
⁴ Нижче наведена інформація подана станом на 1999 р., коли був надрукований ювілейний збірник М. В. Теплінського. Єдине доповнення стосується життєвої хронології, якщо така станом на початок 2021 р. вже визначена.

слава Мудрого, Петрозаводський ун-т, Саратовський ун-т ім. М. Г. Чернишевського, Коломенський педагогічний ін-т (Московська обл.), Костромський педагогічний ін-т ім. М. О. Некрасова; з **Польщі** – Вищу школу педагогічну (WSP) в Жешові та Вищу школу педагогічну (WSP) в Ольштині.

Серед учасників цього науково-видавничого проекту такі відомі постаті в філологічній галузі, як **С.Д.Абрамович** (Чернівці, Україна), **Б. Бялокозович** (Варшава, Польща), **Б. Ф. Єгоров** (Санкт-Петербург, РФ), **В.А. Кошелєв** (Новгород, РФ), **Г. В. Краснов** (Коломна, РФ), **Н. Є. Крутікова** (Київ, Україна), **Ю. В. Лебедєв** (Кострома, РФ), **А.М.Лотман** (Санкт-Петербург, РФ), **І. П. Лупанова** (Петрозаводськ, РФ), **Т.П.Маєвська** (Київ, Україна), **В.Г.Матвіїшин** (Івано-Франківськ, Україна), **Н. М. Мостовська** (Санкт-Петербург, РФ), **К.Прус** (Жешув, Польща), **Ю.І.Султанов** (Івано-Франківськ, Україна), **А. Г. Фрізман** (Харків, Україна), **С. І. Хороб** (Івано-Франківськ, Україна), а також:

Кирило Чистов⁵

Марк Гольберг⁶

⁵ **Чистов Кирило Васильович** (1919–2007) – російський фольклорист та етнограф. Учень М. К. Азадовського. Доктор історичних наук (1967). Професор (1973). Член-кореспондент АН СРСР (1981, з 1991 РАН). 1947–1951 працював у Петрозаводську молодшим науковим співробітником сектора літератури і народної творчості Ін-ту мови, літератури й історії Карело-Фінської бази АН СРСР. З 1961 співробітник Ленінградського відділення Ін-ту етнографії АН СРСР, де очолював Відділ східних слов'ян (московського і ленінградського відділень).

⁶ **Гольберг Марк Якович** (1922–2007) – український літературознавець, славіст, компаративіст, культуролог. Доктор філологічних наук (1989). Професор (1990). Працював у Дрогобицькому педагогічному ун-ті ім. І. Я. Франка, де 1990–1992 очолював кафедру світової літератури.

Рита Піддубна⁷

Віктор Дудко⁸

Інна Бітюгова⁹

Марта Хороб¹⁰

⁷ **Піддубна Рита Микитівна** (1940–2006) – український літературознавець. Доктор філологічних наук (1991). Професор (2001). Працювала на посаді професора кафедри історії російської літератури Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна.

⁸ **Дудко Віктор Іванович** (1959–2015) – український літературознавець. Кандидат філологічних наук (1989). Дослідник історії української літератури і журналістики другої половини XIX – початку XX ст. З 1989 до кінця життя працював в Ін-ті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, зокрема вченим секретарем (1991–1994) та старшим науковим співробітником (від 1997).

⁹ **Бітюгова Інна Олександрівна** (нар. 1926) – російський літературознавець. Кандидат філологічних наук (1952). Науковий співробітник Ін-ту російської літератури (Пушкінський Дім) АН СРСР (РАН). Брала участь у роботі над академічними виданнями Повних зібрань творів і листів І. С. Тургенєва, М. О. Некрасова та Ф. М. Достоєвського.

¹⁰ **Хороб Марта Богданівна** (нар. 1949) – український літературознавець. Кандидат філологічних наук (1987). Доцент (1991). 1975–2017 працювала на кафедрі української літератури ІФДІ ім. В. С. Стефаника (пізніше ПНУ імені Василя Стефаника).

Олена Єліна¹¹

Валерій Прозоров¹²

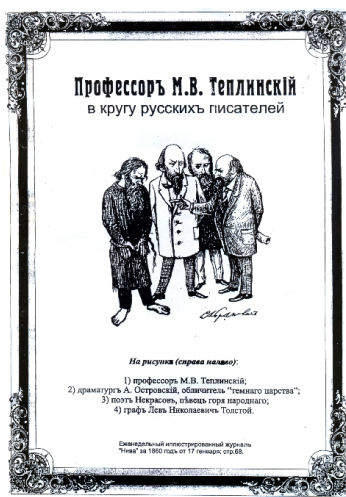
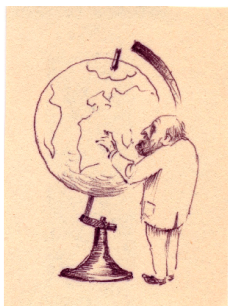
ДРУЖНІ ШАРЖІ ПРОФЕСОРА СЕМЕНА АБРАМОВИЧА,
СТВОРЕНІ ДО 75-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ПРОФЕСОРА МАРКА ТЕПЛІНСЬКОГО

Марко Теплінський і Семен Абрамович

¹¹ **Єліна Олена Генрихівна** (нар. 1952) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1996). Професор (1997). Професор кафедри загального літературознавства і журналістики Саратовського державного ун-ту ім. М. Г. Чернишевського.

¹² **Прозоров Валерій Володимирович** (нар. 1940) – російський літературознавець. Доктор філологічних наук (1980). Професор (1982). 1982–2004 декан філологічного ф-ту Саратовського державного ун-ту ім. М. Г. Чернишевського.

ПРО ПРОФЕСОРА МАРКА ТЕПЛІНСЬКОГО ЗГАДУВАЛИ:

Ігор Цепенда

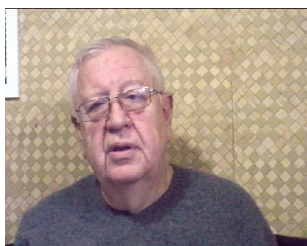
Олександр Устенко

Семен Абрамович

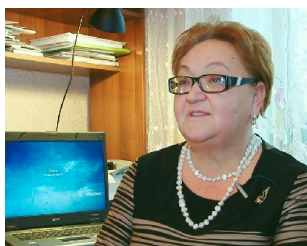
Олександр Волковинський

Віктор Гусєв

Лідія Дербеньова

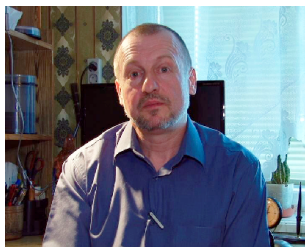
Тетяна Завгородня

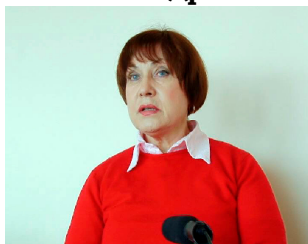
Володимир Казарін

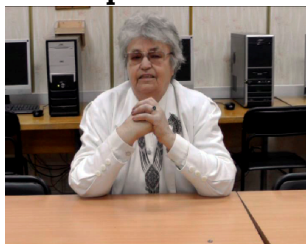
Олександр Кеба

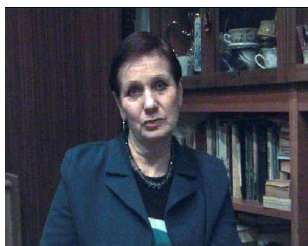
Ігор Козлик

Світлана Коршунова

Стелла Кривошапова

Марія Михайлова

Іван Нікітін

Ольга Ніколенко

Степан Процюк

Інна Стражнікова

Наталія Тарасенко

Степан Хороб

Ольга Цівкач

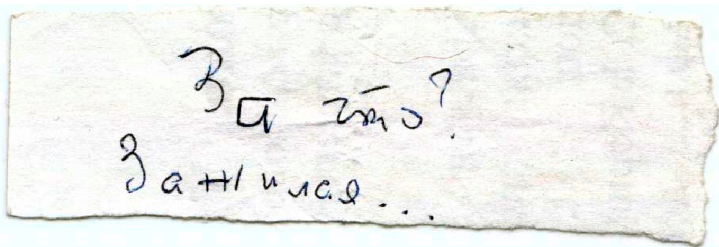
ПІСЛЯСЛОВО

У 1906 році в другому томі книги «Коло читання» (рос. «Круг чтения») було надруковане оповідання Льва Толстого під назвою «За що?» (рос. «За что?»), творча історія, зміст та історія дослідження якого концентрує багато з того, що пов'язане з особистою і професійною долею М. В. Теплінського. По-перше, мотиви «Сибіру і каторги», долі політичних засуджених у самодержавній Росії дають нагоду згадати цю ж тему в А. П. Чехова та В. Г. Короленка, творчість яких входила у коло наукових інтересів Марка Веніаміновича. Художня актуалізація польського питання, завдяки чому це толстовське оповідання було досить популярним у Польщі, привернуло увагу до вивчення його творчої історії проф. Базилі Бялокозовича, якого пов'язують з проф. М. Теплінським не лише Ленінградський університет чи середовище колег-літературознавців (Г. В. Краснов, Н. М. Мостовська, Н. Є. Крутікова й ін.), а й те, що саме завдяки Б. Бялокозовичу в Польщі були надруковані дві статті М. В. Теплінського в IV (1999) і VI (2001) томах ольштинського наукового журналу «Acta Polono-Ruthenica». А відзначена Б. Бялокозовичем багатоаспектна художня постановка винесеного у назву твору питання «За що?» (за що усі ці нещастя випали на долю невинних поляків і сім'ю Мігурських? що приховується за усім цим і які причини жорстоких життєвих випробувань?)¹ примушує згадати останні роки Марка Веніаміновича, який, переживаючи, крім усього іншого, зростаючі природні негаразди похилого віку, більше замислювався над тим самим питанням.

Свідченням цього є клаптик паперу, який я побачив, розглядаючи з Марком Веніаміновичем незадовго до його смерті документи його особистого архіву, які він зберігав і не мав на думці знищити. На цьому клаптику знайомим

¹ Див.: Białokozowicz B. Lwa Tolstoja związki z Polską. Warszawa: Książka i Wiedza, 1966.

мені почерком були написані і самі запитання про причини страждань, і відповідь на нього:

«За що?
Зажився...»

* * *

Марко Веніамінович Теплінський добре розумів значення пам'яті в житті людини. І зовсім не випадково, читаючи лекцію про Федора Тютчева, з особливим почуттям він завжди цитував вірші великого російського лірика XIX століття, які звучать так:

Как ни тяжёл последний час –
Та непонятная для нас
Истома смертного страдания, –
Но для души ещё страшней,
Следит, как вымирают в ней
Все лучшие воспоминанья...

(Хоч важко у останній час –
Незрозуміла є для нас
Знемога смертного страждання, –
Та для душі, страшніше їй
Спостерігати, як вимирають в ній
Усі найкращі споминання...)²

Саме такими словами-попередженням доречно завершити це видання, присвячене великому життю видатного філолога-літературознавця, учителя вчителів, вдячного учня і мудрого наставника у професії і житті, доктора

² Переклад українською мій (Авт.-упор.). Друкується вперше.

філологічних наук, професора, Почесного професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна) і просто порядної людини – **Марка Венімініовича Теплінського**.

POST SCRIPTUM

Я не можу не згадати у книзі, пов'язаний з професором М.В.Теплінського, ім'я ще однієї людини, значно молодшої від шанованого професора, яка мала іншу спеціальність, але пропрацювала разом з ним в ПНУ ім. Василя Стефаника 36 років. Я маю на увазі **Олега Мироновича Ольховського**, який передчасно пішов із життя 24 листопада 2020 року, проживши на цьому світі трохи більше шістдесяти одного року. Без Олега Ольховського не було би ні моїх документальних фільмів про професора М. В. Теплінського, а значить, не було би і цього видання, і ми би не мали можливості ще і ще раз зануритися в атмосферу по-справжньому інтелігентного спілкування, нам був би недосяжний цілісний культуротворчий життєвий і професійний досвід непересічної особистості цього авторитетного наукового і освітянського діяча.

Олег Ольховський був головним оператором моїх фільмів «Марко Теплінський – учитель, вчений, людина» (2012) і «Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвіїшин» (2013). Він безвідмовно погодився взяти участь у цих моїх документальних проектах, жодним чином не будучи мені нічим зобов'язаним (ми навіть не були толком знайомі, коли я звернувся до нього на початку квітня 2011 року терміново піти до М. В. Теплінського додому і відзняти бесіду з ним). І робив Олег свою операторську справу абсолютно безкоштовно, не вимагаючи жодної матеріальної чи якоїсь іншої винагороди. Він добре розумів, хто такий Марко Веніамінович Теплінський і наскільки важливо зафіксувати його живий образ, дати професорові можливість виговоритися на камеру напередодні завершення його земного шляху.

Тому вважаю своїм обов'язком вшанувати у цьому виданні поряд з ім'ям професора Марка Теплінського також ім'я звичайної, але обдарованої, доброї, порядної і чуйної людини Олега Ольховського.

Доктор філологічних наук,
професор ІГОР КОЗЛИК

ПОКАЖЧИК ІМЕН І НАЗВ ТВОРІВ

А

Абрамович С. Д. 88, 94, 98, 100,
117, 122, 125, 139, 141, 143
Авраам 38
Аврелій Марк Антонін 38
Агріколянський В. С. 31, 68, 69
Азадовський М. К. 20, 25
Андрєєв Л. 107
Андроніков І. А. 22
Андрущенко О. А. 36
Антіпова Н. 78
Арутюнян Н. 42
Ахматова А. А. 27

Б

Бажинов І. Д. 130
Балухатий С. Д. 47
Бейліс М. 96–97
Белль Г. 10
*«Подорожній, коли ти прийдеш у
Спа...»* 10
Берегова Т. І. 85
Бережнова Ю. А. 57
Белінський В. Г. 23
Беляєв В. Г. 130
Берков П. Н. 27, 47
Бітюгова І. О. 140
Блок О. О. 107
Боборикін П. Д. 111
Богданова О. В. 12
Бонді С. М. 22
Бородін І. П. 33, 74, 75, 91
Булгаков М. 92
Бунін І. О. 99
Бялий Г. А. 20, 46, 71
Бялокозович Б. Я. 115, 116, 132,
139, 147

В

Вашкевич Л. М. 79
Виноградов В. В. 21, 22, 46
Вознесенський М. О. 27
Вознесенський О. О. 26, 28

Волков А. Р. 109–110, 130
Волковинський О. С. 88, 95, 118,
143
Волошина Л. Б. 79

Г

Габай І. Я. 68
Гайнічеру О. І. 130
Гаркаві О. М. 26, 54
Герук О. 78
Гін М. М. 26, 54
Гіршман М. М. 110, 130
Глушаков П. С. 22
Гоголь М. В. 17, 20, 21, 98, 108,
117
«Вечори на хуторі біля Диканьки»
17
«Ніч перед Різдвом» 17
«Ревізор» 21
«Шинель» 20
Гольберг М. Я. 139
Гольдштейн А. М. 97
Григорович Д. В. 24
«Літературні спогади» 24
Губернатис А. де 111
Гусєв В. А. 88, 117, 118, 119, 122
Гуковський Г. О. 20, 21, 22, 26,
46, 125
Гуцуляк О. Б. 10

Г

Грещук В. 78

Д

Данькевич В. 78
Девдюк І. В. 85
Дербеньова Л. В. 88, 107, 110, 116,
134
Десницький В. О. 47
Дзеверін І. О. 94–95, 127
Добрик В. Ф. 90
Достоевський Ф. М. 71, 140
Дрейфус А. 96

Дудко В. І. 140

Е

Ейхенбаум Б. М. 20, 23, 26, 46, 49-52

Ельконін Й. М. 42

Ельконіна В. 42

Є

Євгенєв-Максимов В. Є. 23-25, 26, 35, 61, 62, 70

Єголін А. М. 36

Єгоров Б. Ф. 134, 139

Єліна О. Г. 141

Ж

Жирмунський В. М. 20, 125

Жулинський М. Г. 95, 127

З

Завгородня Т. К. 10, 88, 98, 100, 118, 123, 143

Заморій Т. П. 130

Зоценко М. 28

І

Іванов Ю. П. 75, 108

Іванова А. М. 78

К

Казарін В. П. 88, 93, 94, 117, 124, 125, 143

Кант І. 38

Катон Старший 38

Кеба О. В. 88, 92, 95, 123, 143

Кенюк О. 78

Кинжалов Р. В. 48-49

Кім Ю. Ч. 68, 69

«Валера» 69

«Якось Михайлов...» 69

Князева К. І. 66

Ковригіна О. див. Теплінська О. Д.

Коза І. 78

Козлик І. В. 9, 10, 11, 33, 79, 80, 81, 82, 85, 88, 92, 95, 100, 103, 108, 111, 114, 119, 120, 121, 126, 129, 143, 151

Кононенко В. І. 7

Корман Б. О. 115, 116

Короленко В. Г. 38, 96, 99, 124, 147

«В чужом обществе» 99

«Дети подземелья» 99

Коршунова С. І. 79, 82, 84, 85, 88, 91, 106, 123, 144

Костів М. М. 12

Котляревський І. П. 40

Кошелєв В. А. 139

Кравченко В. О. 120, 135

Краснов Г. В. 114, 132, 139, 147

Кривошапова С. А. 88-89, 101, 116, 118, 122, 131, 144

Крутікова Н. Є. 9, 10, 94, 112, 117, 127, 130, 139, 147

Кулик В. 78

Кучерявенко С. В. 130

Л

Лагунов О. І. 134

Лебедєв Ю. В. 139

Лермонтов М. Ю. 23, 117

«Тамбовська скарбничиха» 23

Лесюк М. П. 81

Лихачов Д. С. 19

Лотман А. М. 80, 125, 139

Лотман Ю. М. 80

Лужний Р. 115

Лупанова І. П. 25, 28, 53, 139

М

Маєвська І. П. 131

Маєвська Т. П. 114, 130, 131, 139

Мазепа Н. Р. 112, 127, 130, 131

Мазецький Г. П. 33, 74, 75, 91

Макогоненко Г. П. 125

Малишко А. 36

Мандельштам Й. 98

*«За гремячую доблесть
грядущих веков...»* 98
 Мартинець А. М. 10, 11, 33, 85
 Матвійшин В. Г. 7, 11, 79, 81, 85,
 105, 109–110, 135, 139, 151
 Маяковский В. В. 104
«Володимир Ілліч Ленін» 104
 Мейерхольд В. Е. 18
 Мелорі Т. 38
 Миронюк І. Ф. 84
 Михайлова М. В. 89, 93, 95, 100,
 101, 122, 123, 144
 Мінцис Е. Є. 12
 Мірошніченко Л. Ф. 82
 Московкіна І. І. 134
 Мостовська Н. М. 37, 80, 116, 139,
 147
 Мурейко А. Б. 85
 Мушкудіані О. Н. 130

Н

Негретов П. І. 38
 Некрасов М. О. 24, 29, 36, 37, 53,
 80, 91, 92, 100, 107, 114, 115, 140
*«Бідність і честь, або
 Материнське благословення»* 24,
 53
«Кому на Русі жити добре» 102
«Незжата нива» 36
«Сучасники» 29
 Немирович-Данченко В. І. 18
 Нікітін І. 34, 89, 93, 144
 Ніколенко О. М. 89, 96, 99, 122,
 124, 144

О

Оберемський А. В. 130
 Ожигіна Л. 127
 Оксман Ю. Г. 22
 Ольховський О. М. 11, 151
 Орлов С. 108
 Островський О. М. 136

П

Павлик М. 37

Панова В. 75
 Пастернак І. А. 12
 Паустовський К. 33
 Первомайський Л. 23
 Піпін О. М. 35
 Пискор В. 78
 Піддубна Р. М. 140
 Піксанов М. К. 35, 61
 Погребняк Я. П. 91
 Покусаєв Є. І. 71
 Полонський Я. 134
 Прозоров В. В. 141
 Прокоф'єв О. А. 57
 Прокоф'єв О. О. 57
 Пропп В. Я. 21, 25, 47
 Процьок С. В. 89, 101, 144
 Прус К. 139
 Пушкін О. С. 23, 101, 117
«Дубровський» 101
«Євгеній Онегін» 23

Р

Радциг С. І. 21
 Райковська О. Б. 75
 Рачков Д. О. 31, 68, 69
 Резніченко Т. М. 130
 Рильський М. Т. 23
 Рогозинський В. В. 132

С

Сайко Є. А. 38
 Салтиков-Шедрін М. Є. 71
 Сербілова Т. Г. 130
 Святковський Л. 42
 Сєвєров Л. 42
 Скуратівський В. А. 30
 Смаглюк Л. О. 76
 Солженіцин О. І. 29, 30, 31
 Соломон 38
 Сталін Й. В. 28
 Станіславський К. С. 18
 Стефаник В. С. 37, 91
 Стражнікова І. В. 89, 120, 144
 Султанов Ю. І. 33, 34, 78, 79, 113,
 139

Т

Тарасенко Н. В. 12, 76, 89, 102, 105, 106, 107, 144
Твардовський О. Т. 75
Теплінська Н. М. див. Шилофост Н. М.
Теплінська О. Д. 19, 34, 36, 42, 54, 62, 65, 66, 67, 77
Теплінський В. М. 41
Теплінський М. М. 65, 77, 83
Тереховська О. В. 11, 85
Терещенко М. 36
Ткачук Т. О. 85
Толстой А. М. 38, 147
«За що?» 147
Томашевський Б. В. 20, 46
Третьяк І. Я. 33
Трістанов Б. 39
Тронський Й. М. 20, 46
Тургенєв І. С. 37, 140
Тютчев Ф. І. 37, 82, 104, 108, 110, 148
«Как ни тяжёл последний час...» 148
«Хоч важко у останній час...» 148
«Как океан объемлет шар земной...» 37

У

Устенко О. А. 8, 32, 74, 89, 90, 105, 126, 145

Ф

Фет А. 80, 134
Франко І. Я. 37
Фрідлендер Г. М. 71
Фрізман Л. Г. 36, 112, 132, 139

Х

Хороб М. Б. 140

Хороб С. І. 84, 89, 91, 92, 139, 145
Храбровицький А. В. 38
Хуторян А. 17

Ц

Цепенда І. Є. 5, 7–8
Цівкач О. М. 79, 85, 89, 98, 105, 108, 145

Ч

Чернишевський М. Г. 71, 136
Чехов А. П. 91, 99, 101, 115, 117, 136, 147
«Вишневий сад» 101
«Дама з собачкою» 117
Чистов К. В. 139
Чичерін О. В. 133
Чорна Н. І. 130
Чудаков О. П. 115, 116
Чуковський К. І. 100, 128
Чумаченко М. М. 32, 74, 78

Ш

Шварц О. А. 57
Шевченко Т. Г. 17
«Садок вишневий коло хати...» 17
Шилофост Г. 77
Шилофост Н. М. 12, 62, 65, 77, 83
Шинкарьов А. І. 32, 69
Шпиталь А. 130

Ю

Юфа Ф. 3. 41, 42, 62
Ющинський А. 96

Я

Явчуновський Я. І. 26, 48, 53
Яцків Н. Я. 85

Науково-популярне видання

**Марко Тепалінський: «Чинити як належить...»
Сповідь. Очима Іншого**

(українською мовою)

Автор-упорядник
Ігор Володимирович Козлик

Електронне видання на CD-ROM

*Друкується за рішенням Вченої ради Факультету філології
ПНУ імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 21 січня 2021 року)*

Верстка, оригінал-макет	І. В. Козлик
Редактор англomовних текстів	Е. Є. Мінцис, І. А. Пастернак
Обкладинка	І. С. Петров

Підписано до друку 23.01.2021. Гарн. Bookman Old Style.
Умовн. др. арк. 9,06.

Один електронний оптичний диск (CD-ROM).
Об'єм даних 121 Мб.

Видавець та виготівник «Симфонія форте»
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. (0342) 77-98-92

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців
та виготівників видавничої продукції: серія ДК № 3312 від 12.11. 20